RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919. Första kammaren. Nr 50.

Onsdagen den 4 juni, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 276, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa ändrade bestämmelser mot oskälig hyresstegring m. m. ävensom i ämnet väckta motioner;

nr 280, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 14, 15 och 23 §§ i lagen den 13 juni 1902 angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn;

nr 281, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 8:o) i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § 17:o) i samma lag;

nr 282, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens m. m., dels ock en i ämnet väckt motion;

nr 283, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fri rättegång m. m. ävensom en i ämnet väckt motion;

nr 284, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad m. m. ävensom en i ämnet väckt motion; samt

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § utsökningslagen.

Justerades protokollen för den 28 nästlidne månad.

Föredrogos men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtanden nr 43—48.

Vid föredragning av statsutskottets memorial nr 203, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till pensions-

försäkringens genomförande, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran andra sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden nr 1 och 2, tredje sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden nr 1—5, bevillningsutskottets betänkanden nr 60—64, bankoutskottets memorial och utlåtanden nr 79—81 samt första lagutskottets utlåtanden nr 37 och 38.

Vid föredragning av jordbruksutskottets memorial nr 107, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande anslag till lantmäteriväsendet m. m., godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran andra särskilda utskottets utlåtande nr 6, första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 21 samt kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 25.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar rörande vissa anslag under fjärde huvudtiteln å 1920 års riksstat m. m.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Minskning av anslaget till arméns mathållning.

Punkten 3.

På grund av Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning hade utskottet i förevarande punkt tillstyrkt, att riksdagen måtte

a) i riksstaten upptaga ordinarie förslagsanslaget till arméns mathållning under titel »Mathållning, förslagsanslag»,

b) minska detta anslag, nu 9,448,338 kronor, med 364,338 kronor till 9,084,000 kronor.

Beträffande nu föredragna punkt hade reservation anmälts av herr *C. G. Ekman,* vilken dock ej antytt sin mening.

Herr Ekman, Carl Gustaf: På denna punkt har jag, herr talman, låtit anteckna en blank reservation. Jag har därmed velat bereda mig tillfälle att inom kammaren hävda en uppfattning som jag tidigare gjort gällande både inom statsutskottet och statsrevisionen, nämligen att vid beräkning av portionskostnaderna på detta under-

hållsanslag man borde söka få beräkningarna sådana, att de vid tillämpning *om möjligt* skulle visa sig fullt motsvara själva kostnadsbeloppen. Jag förstår visserligen, att i en tid då priserna stiga och kalkylerna skola uppgöras mer än ett år före det då de skola tillämpas, stora svårigheter förefinnas och att under sådana förhållanden väsentlig skillnad kan uppstå mellan det beräknade anslagsbeloppet och det i verkligheten utgående; men frånsett denna svårighet förefaller det mig synnerligen önskvärt, att man vid dessa beräkningar försöker sätta beloppen så, att man icke på förhand kan förutse, att beloppen skola visa sig otillräckliga. Huru i detta avseende uträkningarna visat, att de beräknade och verkliga kostnaderna stämma med varandra framgår av en tabell, intagen i statsrevisorernas berättelse över förra årets statsrevision. Denna visar, att totala överskridandet 1914 på hithörande anslag uppgick till 3,127,000 kronor, att det 1915 stigit till 9,403,000 kronor, 1916 till 10,328,000 kronor och 1917 till 21,500,000 kronor. Hur stort beloppet blir för 1918 kan jag icke säga. Jag vet icke, om det är exakt uträknat ännu, men för mig har uppgivits, att för år 1918 bristen kommer att bli ännu större än för 1917. I viss mån, ehuru i betydligt mindre omfattning, återfinnes enahanda förhållande beträffande motsvarande anslag under femte huvudtiteln.

Minskning av anslaget till arméns mathållning. (Forts.)

På vad sätt har nu utskottet behandlat denna sak? Jo så att utskottet säger, att utskottet godkänner beräkningssättet; och genom att utskottet tydligen förklarar att enligt utskottets mening kan det anstå till 1920 med den definitiva regleringen av denna sak måste man bibringas den uppfattningen, att utskottet icke fäster så stor vikt, som jag anser önskligt, vid att beräkningarna av denna art verkligen bli sådana, att de motsvara de faktiskt utgående kostnaderna. Då jag icke kunnat förena mig med utskottet i denna uppfattning, utan tvärtom tror först och främst, att beräkningarna böra göras så, att så långt som det kan förutses, det anslagna beloppet täcker de utgående kostnaderna, och då jag dessutom anser oriktigt att balansera utgifter på sådant sätt som utskottets hänvisning till en reglering av denna utgiftspost 1920 måste anses innebära, har jag velat i kammaren till protokollet anmäla min avvikande mening.

Klart är att jag icke gör något annat yrkande än utskottet, och detta av den anledningen, att antalet tjänstgöringsdagar under 1920 för närvarande måste anses fullständigt ovisst och omöjligt att på förhand beräkna, och att en väsentlig nedgång i antalet av dessa måste komma att uppväga den för låga beräkning, som enligt mitt förmenande beräkningen av dagportionskostnaden till 60 öre måste anses utgöra.

Jag har därför, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr Kvarnzelius: Herr talman! Det är alldeles riktigt, att den av kriget förorsakade våldsamma prisstegringen gjort sig märkbar även på detta område, och mathållningsanslaget har

Minskning av anslaget till arméns mathållning. (Forts.)

därför visat sig långt ifrån tillräckligt för sitt ändamål. Men detta är icke någon nyhet för årets riksdag. Riksdagen har förut beviljat förstärkningsanslag för detta och liknande anslag på fjärde och femte huvudtitlarna för att bringa rättelse i disproportionen mellan den beräknade och verkliga kostnaden. Detta har emellertid icke visat sig tillräckligt, främst beroende på att det befunnits alldeles omöjligt att förutse den oerhörda prisstegring, som ägt rum. Enligt vad som meddelats lär portionspriset hava uppgått till 2 kronor 90 öre per man och dag i stället för beräknade 60 öre. Det är tydligt, att för uppgörande av en säker statsreglering, hade det varit önskvärt att sådana siffror för den beräknade kostnaden lagts till grund, att de kunde antagas mera överensstämma med det verkliga kostnadsbeloppet. Hittills har det emellertid lyckligtvis varit så, att statsregleringen i övrigt varit så försiktigt uppgjord, att den, trots att en del förslagsanslag blivit väsentligen överskridna, visat så betydande överskott i fråga om vissa slag av inkomster, vilka väsentligen överskridit vad som beräknats och sålunda kunnat lämna avsevärda bidrag till kommande statsregleringar. Vad nu beträffar mathållningsanslaget är det väl att antaga, att under detta år avsevärda besparingar skola kunna göras på detsamma, och att det sålunda icke skall behöva överskridas, då ju ganska få värnpliktiga nu äro inkallade. Hur det skall bli 1920, känner man ju icke med säkerhet; men det är anledning antaga, att även under år 1920 kommer att inkallas ett mindre antal värnpliktiga, eller att åtminstone det sammanlagda antalet tjänstgöringsdagar skall bli mindre än som skulle bliva förhållandet, enligt 1914 års värnpliktslag, i sin fulla utsträckning. Riksdagen har att inom kort taga ställning till förslaget om förkortad övningstid, och även om denna riksdag icke kommer att besluta i den saken, är det väl anledning att antaga, att den snart sammanträdande urtima riksdagen kommer att biträda den mening Kungl. Maj:ts förslag innebär. Det är på dessa grunder statsutskottet icke ansett sig böra göra någon ändring i vad Kungl. Maj:ts förslag i detta hänseende innebär. Skulle det, vid tiden för 1920 års riksdag, visa sig, att detta anslag icke är tillräckligt, föreligger ju möjligheten för att då bevilja nödigt förstärkningsanslag.

Jag hemställer om bifall till statsutskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 4 och 5.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anslag till truppförbandens övningar.

Punkten 6.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen dels att i riksstaten uppföra ett nytt ordinarie anslag, benämnt »Truppförbandens öv-

ningar, reservationsanslag» dels ock att under detta anslag anvisa ett belopp av 2,089,459 kronor.

Anslag till truppförbandens övningar. (Forts.)

Utskottet hade i nu föredragna punkt yttrat följande:

»Kungl. Maj:ts förevarande förslag har icke givit anledning till erinran från utskottets sida.

Utskottet hemställer alltså, att riksdagen må

a) i riksstaten uppföra ett nytt ordinarie anslag, benämnt »Truppförbandens övningar, reservationsanslag»,

b) att under detta anslag anvisa ett belopp av 2,089,459 kronor.»

Reservation hade avgivits av, utom andra, herr *C. G. Ekman*, vilken likväl ej antytt sin åsikt.

Herr Kvarnzelius: I utskottets utlåtande har insmugit sig ett fel i den del av utlåtandet, som innehåller en redogörelse för innebörden av Kungl. Maj:ts framställning i förevarande avseende. Nederst på sidan 7 förekommer rubriken: »Vinterövningar 2,675 kronor.» Detta är felaktigt; det skall i stället heta: »Ökning av resekostnaden för arméns sjuksköterskor 2,675 kronor.»

Jag anhåller om bifall till utskottets hemställan med denna förändring.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jämväl på denna punkt har jag antecknat en blank reservation. Vid behandlingen i utskottet fann jag, att frågetecken kunde med skäl sättas för ett par av de punkter som förekomma i detta anslagsäskande, men jag hade då icke tillfälle att göra mig fullständigt underkunnig, huruvida tillräckliga skäl för ett annat yrkande än det av utskottet framställda kunde anses föreligga. Sedermera har jag försökt bilda mig en på mera ingående prövning grundad uppfattning i det avseendet och kommit till det resultatet, att enligt mitt förmenande detta anslag kunde och borde nedsättas med 375,200 kronor. Denna nedsättning hänför sig dels till punkten »Vinterövningar 325,000 kronor», dels till »Stundentformationernas övningar m. m. 50,200 kronor.»

Vad vinterövningarna beträffar, så upplyses det i den kungl. propositionen att på detta reservationsanslag har under de senaste åren uppstått stora besparingar. Så angives det att till och med september månad 1918 å anslaget utgivits tillhopa endast 208,003 kronor 95 öre. Således förefanns då en reservation kvarstående av omkring 325,000 kronor. Sedermera tillkommer för 1919 ytterligare 325,000 kronor, vadan således vid detta års början på anslaget för vinterövningar besparats ett belopp av 650,000 kronor. Huru mycket av detta belopp innevarande år använts, känner jag icke till, men jag förmodar att dessa belopp äro synnerligen små. Att vid sådant förhållande för år 1920 på samma post beräkna ett ytterligare anslag av 325,000 kronor har jag icke trott vara nöd-

Anslag till truppförbandens övningar. (Forts.)

vändigt. Det förefaller, som om med den svårighet att uppgöra budgeten som föreligger, man med sådan tillgång till besparade medel kunnat utan någon som helst olägenhet avstå från anslaget på denna punkt för år 1920.

Vad punkten »Studentformationernas övningar» beträffar, innefattar denna, såvitt av handlingarna i ärendet framgår, ett nytt anslag, som tidigare icke har någon direkt motsvarighet. Med de förhållanden, som för närvarande råda med avseende på våra värnpliktigas utbildning, förefaller det, som om tillräckliga skäl för beviljande av detta anslag för närvarande icke skulle föreligga. Det förefaller, som om, därest det visar sig att utvidgade övningar av denna art kunna motiveras, en prövning av den saken borde ske i samband med den allmänna försvarsrevision, som ställts i utsikt.

På grund av vad jag anfört har jag kommit till det resultat, att riksdagen borde besluta att i riksstaten uppföra ett nytt ordinarie anslag benämnt »Truppförbandens övningar, reservationsanslag» samt att under detta anslag anvisa ett belopp av 1,714,259 kronor. Det är klart att en sådan förändring av anslagsbeloppet också skulle medföra förändrad motivering, och såsom motivering på denna punkt föreslår jag att följande måtte ingå: Vid prövning av detta anslag har utskottet funnit, att medelsanvisning för år 1920 till vinterövningar, enligt propositionen 325,000 kronor, icke synes vara erforderlig. Likaledes har utskottet ansett den nya posten, »Studentformationernas övningar m. m.», kronor 50,200, icke böra tillstyrkas. Genom dessa uteslutningar kommer det av Kungl. Maj:t under denna punkt äskade beloppet att kunna nedsättas med 375,200 kronor. Utskottet hemställer alltså, att riksdagen måtte etc. — och sedermera samma kläm, som jag nyss föredrog.

Jag anhåller om bifall till detta yrkande.

Herr statsrådet Nilson: Herr talman, mina herrar! Att såsom den ärade talaren på Gävleborgsbänken ifrågasatt stryka det anslag, som för år 1920 äskats till vinterövningar, låter sig av flera skäl icke göra. Det är visserligen sant, att vid årsskiftet funnos å anslaget flera reservationer, som måhända skulle kunna giva anledning till ett sådant antagande, som den ärade talaren här gjort. Den ärade talaren förutsatte därvid, att under den gångna delen av detta år ingen som helst väsentlig belastning förekommit på detta anslag. Men så är emellertid ingalunda förhållandet. Alla övningar för officerare och underofficerare samt för det stamanställda manskapet ha försiggått som vanligt, men de ökade kostnaderna för såväl körslor som transporter, framför allt på de enskilda järnvägarna, hava också fört med sig, att kostnaderna härvid uppgått till väsentligt högre belopp än vad som tidigare beräknats, och att för ett kommande år helt slopa dessa vinterövningar anser jag för min del ingalunda vara tillrådligt. Vi få dock icke glömma, att för omkring hälften av vårt land utgör vintern ungefär halva delen av året. Att då göra det omöjligt att hålla några sådana vinterövningar synes mig icke vara riktigt. Härtill bör också läggas,

att jag i propositionen har ifrågasatt, att de besparingar, som kunde komma att uppstå på detta anslag även skulle få användas till en del behövliga förbättringar i förläggningsförhållandena för de kontingenter, som komma att deltaga i vinterövningarna, och med hänsyn härtill synes det mig, att starka skäl tala för ett bifall till utskottets hemställan.

Anslag till truppförbandens övningar. (Forts.)

Jag ber jämväl att få fästa uppmärksamheten på, att arméförvaltningen begärt en höjning av anslaget, vilken höjning arméförvaltningen beräknat till 50,000 kronor, men en sådan höjning har jag för min del icke ansett mig böra begära. Vad här anförts rörande behovet av vinterövningar för befälet gäller också studentformationerna, då ju studenter och med dem likställda skola utbildas till plutonchefer. Den ärade talaren påstod, att detta var ett fullständigt nytt anslag. Så är emellertid ingalunda förhållandet. Det är blott den skillnaden, att det belopp, som härför erfordrats, hittills utgått från ett annat anslag under föregående år. Den omläggning, som här ifrågasatts av anslagen, sammanhänger fullständigt med den omläggning av anslagen under riksstatens fjärde huvudtitel, som jag föreslagit och som riksdagen allaredan bifallit. Jag hoppas vid detta förhållande, att kammaren måtte bifalla utskottets hemställan.

Herr Kvarnzelius: Herr talman! Ur alldeles samma synpunkt som den, från vilken herr Ekman uttalade sina betänkligheter i fråga om otillräckligheten av anslaget till arméns mathållning, ber jag att i detta avseende få anhålla om bifall till utskottets förslag, sådant det föreligger.

Jag vill nämligen fästa uppmärksamheten på, att det reservationsanslag, varom här är fråga, innehåller flera olika slag av utgiftsposter. Det är flera olika titlar som ingå under ett gemensamt reservationsanslag. Under detta anslag ingår även titeln »Hästlega». Hästlegan har beräknats efter 3 kronor 50 öre per dag och häst, under det att kostnaden i vissa fall för ett hästdagsverke nu sprungit upp ända till 25 kronor. Klart är, att under sådana förhållanden anslaget under denna titel blir överskridet. Om det då skulle uppstå en besparing på en annan titel under samma reservationsanslag bidrager detta endast till att utjämna förhållandet för anslaget så att det sammanlagda beloppet icke överskjuter det beräknade och detta är ju endast i full överensstämmelse med de synpunkter, för vilka herr Ekman gjorde sig till talesman i fråga om mathållningsanslaget.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Jag hoppas, att de principer, som den siste ärade talaren gav uttryck åt, då det gäller att beräkna anslag för statsutgifter, eller att brist på ett anslag skall täckas av besparingar på andra anslag, icke måtte bliva ledande för statsutskottets och chefens för lantförsvarsdepartementet beräkningar i fråga om riksstaten.

Anslag till truppförbandens övningar. (Forts.)

Herr Kvarnzelius: Herr Ekman förbiser, att detta rör samma anslag. Det rör endast olika utgiftsposter på samma anslag, och Kungl. Maj:t har alltid hittills ansetts äga ostridig rätt att disponera ett anslag för ett visst ändamål utan att vara bunden av beräkningsgrunderna, blott ändamålet med anslaget realiserats, och utan överskridande av anslagsbeloppet. Detta anslag betecknas: »Truppförbandens övningar, reservationsanslag», och härunder ingår en massa olika utgiftsposter, varför jag måste beteckna herr Ekmans sista replik såsom fullständigt felriktad och omotiverad.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på nu föredragna punkt yrkats: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas med iakttagande av en rättelse i motiveringen å sid. 7 rad 9 nedifrån i det tryckta utlåtandet, där ordet »Vinterövningar» skulle utbytas mot orden »Ökad resekostnad för arméns sjuksköterskor»; och 2:o), av herr *Ekman, Carl Gustaf*, att vad utskottet hemställt skulle bifallas med iakttagande av nämnda rättelse och med den ändring, att det i mom. b) omförmälda anslagets belopp bestämdes till 1,714,255 kronor, samt att på grund härav utskottets yttrande skulle erhålla följande ändrade avfattning:

Vid prövning av detta anslag har utskottet funnit, att medels anvisning för år 1920 till vinterövningar, enligt propositionen 325,000 kronor, icke synes vara erforderligt. Likaledes har utskottet ansett den nya posten »Stundentformationernas övningar», kronor 50,200, icke böra tillstyrkas. Genom dessa uteslutningar kommer det av Kungl. Maj:t under denna punkt äskade beloppet att kunna nedsättas med 375,200 kronor.

Därefter gjordes propositioner enligt berörda yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till vad utskottet hemställt vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 201, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t under femte huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställningar m. m.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 3.

Lades till handlingarna.

Punkterna 4—16.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtade nr 202, i anledning av väckt motion angående inställande tills vidare av allt arbete å militära byggnader och krigsfartyg samt för tillverkning av ammunition och vapen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande konstitutionsutskottets memorial nr 33, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Utskottets tillkännagivande, att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen, samt utskottets jämlikt § 107 regeringsformen gjorda anmälan av visst ärende.

Lades till handlingarna.

Vid föreliggande memorial funnos fogade åtskilliga reservationer, av vilka en riktade sig mot den i memorialet gjorda anmälan, medan de övriga hade avseende på olika, i memorialet icke berörda ärenden.

I fråga härom anförde nu

Herr Clason: Herr greve och talman! Då det i konstitutionsutskottet blev tal om att närmare granska handlingarna till det stora handelsavtalet, sade till mig en av kamraterna i utskottet, på vars initiativ dessa handlingar blivit infordrade, att vad han särskilt ville hava kännedom om, var anledningen till avtalets hemlighållande. Jag svarade, att den saken ju icke var föremål för något tvivel, ty det hade ju från vederbörande vid alla tillfällen förklarats, att det hade berott på ententemakternas krav. Därom fanns det alltså icke anledning att göra någon undersökning. Emellertid genomgingos handlingarna och vi fingo då kännedom om de telegram, som reservationen nr X meddelar. Detta slog ned som en fullständig överraskning för oss alla, för mig såväl som för de andra. Ingen hade anat något sådant som denna telegramväxling och vad den innebar. Jag är angelägen att betona detta, därför att ett pressorgan, som ibland ger sig uttryck av att vara särskilt initierat i dessa ting, har dristat sig påstå, att »till pjäsen hör, att de, som skött offensiven, i verkligheten haft ganska väl reda på huru saken i verkligheten hänger samman». Kammaren behagade finna, att — om man här har räknat mig till dem, som haft med »offensiven» att göra — detta påstående *icke är sant.*

Varför tedde sig saken då för oss såsom en sådan överraskning och så anmärkningsvärd? Endast i förbigående vill jag peka på, att här återigen framträder ett fall, då en minister skriver: »*regeringen* hemställer», i en synnerligen viktig fråga utan att något regeringsbeslut föreligger. Nå, det har man ju sett åtskilliga gånger förut de sista åren, men här är fallet ännu mer anmärkningsvärt än någon-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

sin, ty, mina herrar, här har samma dag, den 28 maj, som detta telegram är daterat, hållits ett statsråd, som just behandlade frågan, huru man skulle ställa sig till avtalet, och som beslöt att bemyndiga de delegerade att underteckna avtalet, men som icke beslöt någon hemställan någon regeringens hemställan om hemlighållandet — vilket icke hindrar utrikesministern, att, när han telegraferar om bemyndigandet tillägga dessa ord om regeringens krav på hemlighållande.

Men det är ju endast *en* sida av saken. Två andra finnas, som äro ännu viktigare. Den ena är själva innehållet i de svenska framställningarna. Först då »regeringens» första begäran »*regeringen hemställer*» — att avtalet icke skall publiceras, men en kommuniké utfärdas; därpå, sedan man fått se huru mager denna kommuniké tedde sig, en ytterligare begäran: »*sök att förmå*» de övriga makterna att giva sina kommunikéer samma form som Englands, »*så att intet därutöver publiceras*». Med andra ord, regeringen har *direkt tagit initiativ till detta icke-publicerande* annat än i en kommunikés knapphändiga form, och den har *särskilt understrukit att ingenting utöver denna kommunikés knapphändiga form skulle bliva känt.*

Jag behöver icke utveckla, huru betänklig denna knapphändighet måste vara för hela vårt näringsliv. Här slutes en handelstraktat, som har den allra mest ingripande betydelse för all hushållning i landet. Å ena sidan gäller den *importen* av varor, så och så mycket får man taga in av det, så och så mycket av det, det ena varuslaget efter det andra, alla av ingripande betydelse för vår folknäring och vår industris fortgång. Det är självklart, att det för *alla*, som hava något med de varorna att skaffa, måste vara av vikt att något så när veta, vad de hade att rätta sig efter, *vad* som kunde fås, *huru mycket* som kunde fås, och *när* detta kunde påräknas. De måste ju därefter räkna ut, huru de hade att ställa för sig i de olika fallen, både inom handel, folknäring och industri. De hava väntat på underrättelser länge, under hela förhandlingstiden; så slutes avtalet, och då trodde man, att slöjan skulle lyftas! Men då kom denna knapphändiga kommuniké, som nästan ingenting säger! Och vilja de veta mera, så få de gå till kristidskommissionerna, vilkas meddelanden, *om* de kunna erhållas, dock även äro hemliga, vilkas principer för varutilldelning åt den ene eller den andre äro ställda utanför all kontroll, och vilka faktiskt sitta i en monopolställning, ehuru vår regeringsform förbjuder monopol.

Men alldeles samma sak har naturligtvis också gällt beträffande *export*begränsningarna, förhemligandet över *vad* man fick skicka ut och *vart* man fick skicka varorna; svårigheterna, som därigenom uppstått för industriidkare och köpmän, som icke kunnat beräkna något, varken vad de skulle låta tillverka eller vart de skulle vända sig för att få exportera sina varor och vilken förhoppning de kunde hava att få sälja produkterna i sin näringsgren.

Jag behöver icke närmare utveckla, huru besvärande och tryckkande detta måste hava varit för hela affärslivet, kanske med undantag för de speciellt gynnade. Men det står för mig klart, att man med hänsyn härtill från regeringens sida i stället bort hava väntat den

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

ordern till dess delegerade i London, att de skulle laga så, att *allt*, som icke *av tvingande skäl* borde hemlighållas, skulle publiceras, i stället för att giva en order i motsatt riktning.

Nu har man, sedan dechargebetänkandet såg dagen, både från regeringshåll och andra sökt förklara och försvara regeringens hållning i denna sak, men jag får säga, att på mig hava dessa förklaringar verkat allt annat än övertygande. Jag hade verkligen trott, att även i denna kammare hans excellens herr utrikesministern skulle giva sig in på ett försvar mot denna reservation, som han ju fann anledning att bemöta i den andra kammaren, men ehuru så icke tycks vara förhållandet, skall jag i alla fall tillåta mig några randanmärkningar till vad som har passerat.

För det första, när man velat göra gällande, att handelsavtal i allmänhet under kriget brukat vara hemliga och att varje sådant avtal kunde innehålla bestämmelser, som det kunde vara förenat med olägenhet att offentliggöra, så vill jag svara. Det är här icke fråga om avtal i allmänhet, utan här är det fråga om just detta speciella, svenska, stora handelsavtal med ententemakterna och vad som angår det. Det har vidare aldrig från reservanternas sida varit tal om att det skulle publiceras *in extenso* med alla tilläggsklausuler o. s. v. Denna, enligt min tanke, ganska underliga idé har jag, som sagt, icke sett *någon* framföra, förrän hans excellens herr utrikesministern gjorde det till ententeministrarna i januari 1919. Det går således icke att från anhängarna eller försvararna av regeringsåtgärderna argumentera så, som om här det enda rätta skulle hava varit ett val mellan publicerande in extenso och den mycket knapphändiga kommunikén. Det har funnits många andra möjligheter; och hänvisar man till utländska förhållanden, så vill jag erinra, att där har verkligen avtal publicerats, och vidare: huru mycket har där icke publicerats i ganska utförliga referat av avtals innehåll?

Men, när man därpå just ifråga om detta avtal velat göra gällande, att från underhandlingarnas början i London det har varit klart för alla parter, att avtalet skulle vara hemligt och att regeringens hemställan om dess icke-publicerade varit en naturlig konsekvens härav, så måste jag återigen göra några anmärkningar.

Först, har man då glömt, vilken roll hela detta avtal från början spelat och alltjämt var tillärnat att spela i vår inrikespolitik? Det var ju det, som uppgavs vara de föregående regimernas kardinalfel, att de icke lyckats sluta något avtal, och det skulle vara den nya regimens stora triumf, att den i stället skulle sluta detta stora avtal. Är det under sådana förhållanden någon, som verkligen tror, att man från förhandlingarnas början skulle vara på det klara med att man skulle hålla hemligt vad det eftersträvade avtalet skulle inbringa? Huru mycket brödsäd eller fodermedel eller stenkol eller gummivaror eller bomull eller ull eller hudar eller läder eller kaffe eller tobak eller gödningsämnen eller svavel — jag nämner endast sådana artiklar, som omtalas i kommunikéerna och icke ens alla dessa — huru mycket av alla dessa varuslag avtalet skulle ge? Ånej, var det något, som man på den tiden, vid förhandlingarnas början, var fullt på det

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

klara med, så var det, att man vid deras avslutande önskade kunna uppvisa en riktigt, riktigt vacker vinstlista av det hela.

Men vidare, den där föregivna förutsättning från början, att avtalet skulle hållas hemligt, stämmer icke heller med förhandlingarnas gång. Det finnes ingenting nämnt därom i instruktionen för förhandlingarna, och det har passerat under förhandlingarna åtskilliga saker, som bestämt motsäga detta. När modus vivendiavtalet äntligen efter mera än en månads tvekan blev ratificerat — vilket avtal dock blott var en etapp under *pågående* förhandlingar — då utfärdades, som kammaren kanske minnes, här hemma en kommuniké — jag tror icke, det var efter någon överenskommelse — som talade om, både huru mycket vi inalles skulle få, cirka 75,000 ton och huru mycket de viktigare detaljposterna skulle uppgå till, 26,000 ton majs, 3,000 ton foderkakor, 25,000 ton råfosfat, 15,000 ton mineraloljor, 25,000 säckar kaffe, alltså i detalj en redovisning för 69,000 av de 75,000 tonnen och därtill för 25,000 säckar kaffe. Det var således en så gott som fullständig redovisning för importmängderna. Det redovisades också, vari vår motprestation skulle bestå. Det står i kommunikén, att det var 100,000 tons fartyg på 3 månaders tidsbefraktning i de allierades intresse o. s. v. Huru stämmer det med förutsättningarna, att både regeringen och underhandlarna skulle hava varit på det klara med att förhandlingarnas resultat skulle hemlighållas, eller att det var så förfärligt farligt att meddela, vari motprestationen bestod?

Men därjämte förekommer det under underhandlingarna om det stora avtalet, som jag nyss antydde, åtskilligt annat, som också tillintetgör regeringens argumentation. Det finnes på en enstaka detaljpunkt *ett* telegram från Stockholm till London, som säger, att om vi underkasta oss en viss motprestation i en detaljfråga, då måste den på angivna grunder vara strängt hemlig. Och det finnes ett *annat* telegram från delegerade i London till Stockholm, att man i en annan detaljfråga från utlandet vore villig att göra en utfästelse, som dock måste vara hemlig. Men om förutsättningen verkligen varit, att *allt* skulle vara hemligt, ja, då telegraferar man icke om *ett par* detaljpunkter utav kanske några hundratal, att *dessa* böra hållas hemliga; och när man anser sig böra telegrafera detta och understryka detta om ett par detaljer, ja, då visar det, att man i det ögonblicket icke hade någon tanke på, att allt skulle hållas hemligt.

Men ännu en erinran om den sidan av saken. Hans excellens herr utrikesministern tyckes alldeles ha förbisett, att hans eget telegram: »Regeringen *hemställer*, att avtalet och Covering Letters icke publiceras», uppenbarligen slår ihjäl hela teorien, att man från början var överens om, att avtalet icke skulle publiceras. Ty hade detta, i det ögonblicket, varit vare sig självklart eller överenskommet, då hade sannerligen det telegrammet icke fått den lydelsen. Man kan möjligen erinra om en sak, som är självklar, men när en regering till sina delegerade använder formen, att den *hemställer* om något, så är det en begäran om något, som man förut *icke* utverkat eller är viss om eller har överenskommit om. Nej, det är

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

enligt telegrammets egen terminologi regeringen eller utrikesministern, som här tagit initiativet till hemlighållandet.

Sedan jag sålunda torde ha uppvisat, huru klen den argumentation är, med vilken man sökt förklara det första telegrammet, skall jag också ägna några ord åt det andra, telegrammet med bönen, att ingenting utöver den magra kommunikén skulle publiceras. Det har beträffande detta telegram framhållits, att när regeringen fick se kommunikéerna, som underhandlarna hade med sig från London, blev den mycket ledsen. Den fann sig nämligen bönhörd över hövan. Den hade mycket gärna sett, att kommunikén hade innehållit mera, men, säger man, kommunikén var nu en gång överenskommen i London, de delegerade hade rest hem, och det var alltså ingenting att göra åt saken, ty skulle man börja på med kommukéerna igen, ja, då fanns risken, att motparten kanske ville offentliggöra något, som vi icke skulle tycka om, och det ville man då undslippa.

Jag skall tillåta mig påpeka, att även denna argumentering icke stämmer med telegrammens ordalydelse. Det är nämligen av dem tydligt, att vad de delegerade hade med sig icke var någon definitivt överenskommen kommuniké, utan det var *förslag* till en sådan. Redan det första svenska telegrammet från London betonade ju, att publiceringen av den tilltänkta kommunikén skulle anstå tills *efter* Sveriges ratifikation. Ända tills detta skedde, kunde alltså kommunikéns formulering tagas under övervägande, och det är uppenbarligen just vad som här skett. De till Sverige hemförda formuleringarnas karaktär av *förslag*, som här hemma skulle granskas, framgår nämligen oförtydbart av det andra regeringstelegrammets innehåll: »Den av Wallenberg redigerade kommunikén rörande avtalets innehåll kommer att meddelas pressen med ett par smärre ändringar. Den av mr Leverton Harris utarbetade engelska kommunikén anses fullt tillfredsställande.» Sålunda, om den ena säger man: »Den kunna vi godtaga», ett uttalande, som hade varit meningslöst, om man inte haft prövningsrätt. Om den andra säger man: »Den ändra vi» — ändringarna voro i själva verket inte betydelselösa — något som uppenbart visar, att man hade rätt att ändra. Och så tillägger man: »*Sök förmå*» de andra fördragsslutande makterna »att giva kommunikéer i samma form som Englands, »*så att intet därutöver publiceras*», en enträgen begäran, som tydligen visar, att det visst inte var överenskommet i London, åtminstone icke med de andra makterna, vad som kunde komma att publiceras eller icke.

För fullständighetens skull också kanske ett par ord i anledning av att man velat göra gällande, att detta godkännande utav kommunikéerna och denna bön, att ingenting mer skulle komma ut, blott skulle ha betytt, att man icke ville, att det skulle komma ut något mera om Sveriges *förpliktelser*, enär detta skulle ha kunnat skada oss i vårt förhållande till centralmakterna. Jag skulle då vilja framhålla, att i så fall valde utrikesministern en mycket besynnerlig form för en sådan önskan, när han lika litet då som i det första telegrammet med ett ord till ministern i London

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

antydde, vad han var så angelägen att hindra att sprida ut. Och vidare skulle det förvåna mig mycket, om inte det väsentligaste av Sveriges motprestationer *redan då* var bekant för centralmakterna och i varje fall måste bli det, så snart t. ex. licenserna till Tyskland eller de övriga centralmakterna indrogos. I den inspirerade regeringspressen stod vid samma tillfälle, att avtalet hade avslutats »med Tysklands goda minne».

Innan jag lämnar denna fråga om hemlighållandet, skall jag tillägga ett par ord om ett annat moment av detsamma, nämligen de senare åtgärderna för ökad publicitet. Det har då med anledning av reservationen gjorts gällande dels, om jag inte misstar mig, att regeringen skulle redan tidigare än i januari 1919 ha gjort försök att få till stånd, visserligen icke ett offentliggörande in extenso, men några fullständigare meddelanden, dels att vi reservanter skulle ha gjort utrikesministern orätt vid vårt bedömande av hans framställning i januari 1919. Den skulle nämligen icke blott ha inneburit eller avsett ett offentliggörande in extenso utan också alternativt en fullständigare kommuniké, och avböjandet hade gällt båda delarna. Vad det första angår, vill jag erinra därom, att vi ha begärt att få samtliga protokoll och handlingar, som avse frågan om handelsavtalets offentliggörande från tiden efter dess ratifikation under granskningsåret, d. v. s. till mitten av januari. Men vi ha fått det beskedet, att inga andra funnes än de, som omtalade vad som passerade i januari. Har regeringen sålunda gjort några tidigare framställningar i saken, har man på den punkten icke lämnat konstitutionsutskottet fullständigt material.

Vad åter det sista angår, vad som passerade i januari, fingo vi om den saken en promemoria på franska, vilken vi refererat i alla hithörande delar i reservationen. Den låter utrikesministern uppträda talande i jag-form på franska, alltså, såvitt jag förstår, just i sådan form, som man använder, när man vill fixera vad man vid underhandlingar med främmande verkligen har yttrat. Och ehuru han, som vi meddelat i reservationen, i början av sitt samtal talar om båda alternativen: — en mera fullständig framställning eller en pulikation in extenso —, så låter hans promemoria honom sluta med en uttrycklig fråga — »jag tillåter mig fråga» — till vederbörande ministrar, om det vore någon olägenhet förenad med »*ett offentliggörande i deras helhet av dessa texter*», varpå det sedan säges, att han därpå fick ett avböjande svar. Hade den framställda frågan haft en annan form, hade han verkligen även talat om alternativet — vilket man ju inte har anledning att betvivla, *om* han förklarat det — då borde verkligen utrikesdepartementets promemoria ha meddelat detta. Vi ha verkligen icke någon rätt att antaga, att departementets promemorior i sådana punkter äro missvisande.

Detta om den ena sidan av vad som gjort denna sak för oss så anmärkningsvärd. Om den andra, som dock väckt minst lika mycket uppseende, skall jag fatta mig mycket kort.

Det är ju ett faktum, att handlingarna i målet *icke* stämma överens med de förklaringar, som vid avtalets avslutande och långt där-

Ang. fullbordad granskning av statsråd protokoll. (Forts.)

efter oupphörligt avgåvos om anledningarna till hemlighållandet. Jag behöver här icke erinra om, hur i varje fall i alla organ, som stå regeringspartiet nära, det ständigt upprepats, att kommunikéns knapphändighet »betingades av hänsyn till den andra avtalsslutande partens önskan», som det heter på ett håll, eller »icke berodde på den svenska statsledningens vilja», som det heter på ett annat håll, eller »icke är att söka på den svenska sidan», som det heter i ett tredje fall. Jag skulle kunna mångfaldiga citaten.

Inte heller skall jag gå in på det försvar, som försökts därutinnan, att vid vissa *senare* tillfällen från regeringshåll förklaringar ha förekommit sådana som de sistnämnda, men modifierade med, att det berodde »icke ensamt» eller »icke endast» på den svenska sidan. Det faktum, att det motsatta föreställningssättet i alla fall länge vare sig *inspirerats* eller i varje fall lämnats orättat från regeringshåll och orättat fått sprida sig, har redan förut tillräckligt belysts.

Jag skall slutligen inte heller betona eller understryka konsekvenserna härav ifråga om de inspirationer eller meddelanden, som i dylika frågor komma från regeringshåll. Jag förmodar, att regeringen själv numera gärna skulle se, att vad den i detta avseende har vållat, hade varit ogjort. Men jag måste hävda, att när konstitutionsutskottet får kännedom om sådant som detta, då är det ett *riksintresse,* att man reagerar och att man ber att få slippa fortsättning!

Herr Ström: Herr talman! Jag skall till en början verkligen be att få instämma uti den kritik i dess allmänna läggning, som ifråga om sekretessen rörande handelsavtalet har framförts utav högerns reservanter. Även om man är vänsterman, måste man i sanningens intresse säga, att här har regeringen gått tillväga på ett sätt, som är ingenting annat än ett grovt försök att föra allmänheten och den allmänna opinionen bakom ljuset.

Jag har emellertid begärt ordet för att yttra några ord i anledning av herr Vennerströms reservation. Herr Vennerströms reservation rör brytningen med Ryssland, och för dem, som tagit del utav denna reservation i dess helhet, måste det stå klart, att här har ifrån regeringens och ifrån utrikesministeriets sida verkligen förts ett dubbelspel, förts ett falskspel, som är rent av oerhört. Jag skall inte ingå närmare på den föreliggande reservationen. Den talar för sig själv. Den ger en klar och tillräckligt uttömmande bild av vad som försiggått. Jag endast fastslår, att det är klart och tydligt med dokument bevisat, att bakom avbrytandet av dessa förbindelser, vilket skadat vår industri och vår arbetarklass i utomordentligt hög grad och som för framtiden kan ha allvarliga följder för vårt land, bakom denna brytning står en direkt påtryckning ifrån främmande makters sida, ifrån ententemakternas sida.

Jag fastslår också, att det är med ovederläggliga dokument bevisat uti denna reservation, att en rad utav skräckmålningar, utan faktiskt underlag, ifrån generalkonsulatet i Moskva har lagts till grund för motiverna för avbrytandet, skräckmålningar, som klart

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

dementeras i andra dokument och som även direkt blivit motsagda utav legationen i Petrograd.

Jag fastslår för det tredje, att dessa dokument och reservationen i sin helhet bevisa, att en rad utav synnerligen föraktliga intriger och manipulationer har föregått avbrytandet av dessa förbindelser. Det är metoder, som brännmärka sig själva, som här äro använda, metoder med medvetna osanningar, med diplomatiskt bedrägeri, med dubbelspel utan gränser; och jag måste finna det synnerligen egendomligt, att detta kan ske under en regim, som kallar sig för en vänsterregim, under en regering, som säger sig vara tillkommen bland annat för att utrota den hemliga diplomatien och denna hemliga diplomatis gamla fula metoder. Jag måste säga, att detta är något oerhört, och det är att beklaga, att något sådant har kunnat äga rum. En opartisk framtid skall fälla hård dom häröver.

Jag har utav dessa reservationer i skilda ärenden, som här föreligga, kommit till den bestämda uppfattningen, att det finnes icke något som helst spår till skillnad mellan den hemliga diplomatien under den gamla högerregimens tid och den hemliga diplomati, som bedrives under vänsterregeringens regim. Det är fastmer så, att den är ännu mer utmanande nu under vänsterregimens tid, än den någonsin var, mig veterligt, under högerregimens tid, Alla de stora och svåra fel, som begingos under de gamla regeringarnas tid, gå icke upp emot vad vi här bevittnat under den nuvarande vänsterregeringens styre.

Herr von Zweigbergk: Som kammaren torde ha funnit, ha de två i väsentliga delar sammanfallande yttranden, som här ha avgivits från i politiskt avseende från varandra så långt som möjligt skilda håll, icke kunnat väsentligen bidraga till att föra de nu omdebatterade frågorna framåt. Kammaren har säkert gjort den reflexionen, att redan vid dechargedebatten i andra kammaren lämnades alla de upplysningar, som överhuvud taget torde kunna lämnas i denna sak, och det återstår nu bara för den enskilde att bestämma sitt omdöme på grundval av vad som sålunda har kommit till hans kännedom.

Jag har emellertid känt ett behov att avge en förklaring, varför jag för min del icke har sett mig i stånd att biträda den anmärkning ifråga om publicerandet av kommunikén i det engelska handelsavtalet, som här framförts av konstitutionsutskottets vice ordförande. Han var i slutet av sitt yttrande så vänlig och framträdde som ett slags åklagare å den svenska *pressens* vägnar. I detta sammanhang kan det kanske tillåtas mig att erinra om, att pressen å den svenska allmänhetens vägnar under de sista dagarna har haft rikliga tillfällen att plocka en viss liten gås med utrikesministern och hans kolleger. Jag har emellertid haft den uppfattningen, att denna gåsplockning icke lämpligen och icke i överensstämmelse med vår konstitutions anda borde ske i konstitutionsutskottet och i konstitutionsutskottets betänkande.

Det kan emellertid vid detta laget vara av ett visst intresse att erinra sig, vad det i själva verket var för en ursprunglig anmärkning.

som reservanterna framförde. Den innehålles egentligen i två punkter. Den första är ett påstående, att det är en självklar sak, att handelspolitiska avtal böra offentliggöras. Jag tror, att man kan våga den satsen, att detta är så långt ifrån en självklar sak, att det under de år, som nu närmast ligga bakom oss, har varit en i det stora hela undantagslös regel, att handelspolitiska avtal *icke* ha offentliggjorts. Konstitutionsutskottet har under sin granskning utav dossiern i detta ärende haft tillgång till en utredning i ämnet, enligt anteckning verkställd utav handelskommissionens ordförande, som på detta område har en alldeles speciell erfarenhet och som dessutom har varit i tillfälle att såsom huvudman avsluta, några veckor före det engelska, ett handelsavtal med Tyskland. I detta yttrande hävdar han den rent motsatta uppfattningen, nämligen att det är klart och har under hela världskrigets förlopp ideligen konstaterats, att handelspolitiska avtal i det hela *icke* ha offentliggjorts. Det är ju också, som vi alla veta, förhållandet med *samtliga* de avtal, som Sverige under dessa år har avslutat, icke minst med Tyskland.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

Jag drar därav den slutsatsen, att själva utgångspunkten för ifrågavarande anmärkning är oriktig. Anmärkningen preciseras nu ytterligare i det uttalandet, att det är Sveriges utrikesminister, som har tagit initatativet till hemlighållandet av det engelska avtalet. Jag har vid granskning utav handlingarna icke kunnat finna, att detta påstående är styrkt, och jag har utav de upplysningar, som ha lämnats, all anledning till det påståendet, att det icke heller är sant. Jag tror, att vi numera allesammans i denna sak tänka ungefärligen lika. Alla torde vara ense om, att det hade varit omöjligt att publicera det engelska handelsavtalet in extenso. *Alla*, tror jag, ha varit besjälade utav den meningen, att det hade varit lyckligt för oss, om detta avtals innehåll hade kunnat meddelas i betydligt större omfattning, än nu har skett. Det finnes ingen anledning att betvivla, att frågan om hur en eventuell överenskommelse mellan de förhandlande parterna skulle bringas till kännedom, var uppe mellan underhandlarna långt före den dag, då utrikesministern telegraferade, samma dag som han bemyndigade de delegerade att underteckna och talade om denna publicering. Om den saken hade — det kan det numera icke råda något tvivel om — åtskilligt talats och förhandlats långt före denna tid. Det är sålunda redan ur ren tidssynpunkt ett orimligt påstående, att Sveriges utrikesminister tog *initiativ* i denna fråga den 28 maj. Det initiativet och mycken konferens därom hade ägt rum långt förut.

När den svenska regeringen fick se de utkast till kommunikéer rörande handelsavtalet, som hade preliminärt avtalats i London, erfor den stor missräkning. Det finns ingen anledning att betvivla dess uppgift, att den skulle ha önskat en betydligt mera omfattande publicering. Det finnes ingen anledning att betvivla, att den efter undersökning kom till den uppfattningen, att ett försök att väsentligt förändra kommunikationsformen hade inneburit en ganska stor risk för det så mödosamt åstadkomna avtalet. Det är också styrkt, att regeringen sedermera har gjort vad den rimligen kunde göra för

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

att i en förändrad situation öka ut publiceringen av detta avtal. När detta är klart, och jag tror utav de allra flesta erkänt, kan jag inte neka till, att jag tycker det icke är riktigt tilltalande att på det politiskt-akademiska sätt som skett lägga ett par telegram under luppen och göra på dem en textuttolkning, som detta slags aktstycken rimligen icke äro avsedda för och icke heller tåla vid.

Efter de upplysningar, som äro lämnade, bör man kunna våga det påståendet, att i realiteten har här ingenting skett, som inte mycket väl kan anses motiverat ur en verklig omtanke om rikets bästa. Det har begåtts en hel del, om jag så må säga, klumpigheter vid handläggningen, särskilt i den del av handläggningen, som har haft att göra med offentligheten och pressen. Om det må ju var och en döma, hur hårt man vill, och söka rättelse i den ordning, som är möjlig; men jag tror inte det med fog kan om det förekomna fällas det omdömet, att det har varit stridande mot rikets sannskyldiga bästa.

Herr Lindhagen: Statsrådets ansvarighet inför konstitutionsutskottet är en monumental institution uti vår författning, och jag vill inte bestrida, att den genom sin blotta tillvaro verkat åtskilligt i sitt eget syfte. Men den, som upplevat ett par decenniers konstitutionsutskottsbetänkanden — kanske icke så mycket åhört själva dechargedebatterna, ty dem är man merendels borta ifrån på grund av deras intetsägande beskaffenhet — men den, som har upplevat själva betänkandena, måste säga sig, att i den omedelbara tillämpningen har denna institution i vår författning haft bra litet att betyda. Ty där har partilidelserna och partiväsendet överskuggat författningens goda avsikter. Man kan säga att den egentligen, åtminstone så långt jag kan minnas tillbaka, varit en process, varigenom motståndarna till en regering silat regeringens mygg, under det att anhängarna sväljt dess kameler. Det är sålunda icke fråga om något oväldigt mänskligt bedömande, utan det är fråga om partisinne och ytterst en partitaktik för att bli av med en regering, som inte är ens egen. Därutinnan, kan man säga, har dechargeutlåtandet huvudsakligen sin betydelse uti vårt konstitutionella liv.

Ur denna synpunkt har jag aldrig för min del själv yttrat mig i en sådan debatt, utom då jag en gång förut konstaterat, som jag tror, någorlunda detsamma, som jag nu har sagt. Emellertid har jag vid detta tillfälle, herr talman, begärt ordet för att yttra några ord med anledning av en reservation, som låtit åtskilligt tala om sig och som jag anser icke bör alldeles förbigå uppmärksamheten och röna det behandlingssätt, som den hittills fått i pressen och här tycks få genom tystnaden över densamma. Det är nämligen herr Vennerströms reservation. Den rör dels en sak, som man har kallat för interparlamentarisk takt, dels också två viktiga realfrågor, nämligen om sekretessen och om vår neutralitet.

Vad angår sekretessen, har den också berörts av herr Clason i hans anförande i ett annat ämne, och jag har själv tillåtit mig uttala några ganska hårda ord vid remissdebatten och även vid ett par andra tillfällen emot den nuvarande regeringens sekretess. Den-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

na fråga hänger ihop med frågan om den interparlamentariska takten, och därför slår jag samman dessa två frågor.

Det är alldeles givet, förefaller det mig, att man icke kan yppa allting uti politiken på förberedelsernas stadium, och vidare måste jag medge, att man också får vara mycket varsam — fall man nämligen har en mänsklig uppfattning — att återge vad enskilda personer yttrat flyktigt under ett samtal, ty vi veta litet var, att vi då icke så noga överväga vad vi säga utan låta en stämning för tillfället rida iväg med våra ord, och sedan ångra vi oss ofta och skulle vilja, ifall de skola komma till offentligheten, att de uttryckts på ett helt annat sätt, och detta andra sätt är då oftast vår innersta mening och icke det förflugna ordet.

Därför tror jag, att man bör erkänna, att man bör vara varsam i detta avseende, och då naturligtvis också varsam, när det gäller yttranden från främmande länders enskilda personer.

I den fråga, som nu föreligger, tycker jag i alla fall, att man skulle kunna få något erkännande från den allmänna meningen, att här dock upprullats en tavla för oss, över hur det verkligen går till, en illustration så att säga till Axel Oxenstiernas bekanta ord: »Om du visste, min son, med hur liten visdom världen regeras!» Det tycker jag belyses av dessa utan tvivel intressanta handlingar, som i en framtid nog komma att tillmätas större värde, när man skall bedöma gångna tiders politiska historia, än det nu under våra dagspolitiska förhållanden kan komma ifråga att tillmäta dem. Och vad lär oss då detta, som herr Vennerström låtit publicera?

Nog får man ändå medgiva, att sådana saker äro av vikt, som kunna giva en uppfattning, hur det första steget för att bryta vår mödosamt upprätthållna neutralitet tillkommit, och då kan jag icke finna annat av handlingarna, än att detta viktiga steg har tagits alldeles för oöverlagt, utan samråd med riksdagen i en så viktig fråga, som kan ha oberäkneliga följder i en framtid, och dessutom under inflytande av en partipolitisk uppfattning, vilket ju är förklarligt, men i alla fall icke alltid försvarligt.

För det första visa handlingarna nu, att verkligen ett dubbelspel har ägt rum, kanske icke från regeringens sida, men från dess talesmän. Man ser vidare, att initiativet egentligen har kommit genom en energiyttring från generalkonsuln i Moskva med ett mycket matt stöd eller i det längsta delvis motstånd från beskickningen i Petrograd. Endast genom den förres hypnotiska aktion har regeringen tämligen viljelöst följt med; men på samma gång har man en känsla av att vederbörande tyckt, att detta var kanske ett ganska bra tillfälle till en brytning av förbindelserna.

Jag skall nu icke genomgå de olika punkter, som bestyrka, att ett dubbelspel har ägt rum, och där jag verkligen måste säga, att icke från de svenska styrandes sida iakttagits vad man skulle kunna kalla för internationell takt, ty det kan ett dubbelspel aldrig bli.

Nå vad har nu detta lett till? Jo, det har faktiskt lett till, att vår neutralitet för första gången är bruten, och när man bryter sin neutralitet och tager parti i världskrigets partigrupperingar, är det

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

ett vågspel, som begynner. Man vet icke, vart detta kan leda. Det beror till att börja med på vad som segrar i världen. Men det leder också lätt till vasallskap i förhållande till ena eller andra sidan. Varför skulle icke Sverige fortfarande upprätthålla förbindelser — helst när dessa hade en så halvenskild natur som här, så att man icke ur officiell synpunkt behövde känna några fariseiska betänkligheter— varför skulle man icke fortfarande av klokskap och även av rättskänsla upprätthålla förbindelser med ett så ofantligt land, vars faktiska regering dock är den, som nu sitter, och på vars välvilja och på vars ödens gestaltningar vårt eget i framtiden kommer att så ofantligt bero? Man kan i alla fall, tycker jag, lika väl upprätthålla sådana förbindelser, som man nu gärna upprätthåller förbindelser med andra stater, där det är mera aktuell politik att söka förekomma en världsrevolutions följder under ledning av tsaristiska generaler. Kan man det senare, bör man också kunna det förra. Det är farligt att taga parti på ett sådant sätt, som här har skett. Vi veta icke heller, om icke detta är endast ett steg på det sluttande planet. Tänk, om vi nu skola till sist tvingas att blockera Tyskland för att kunna få livsmedel. Man kommer att säga: När ni ha sagt A, måste ni nu säga B. Det framgår av handlingarna, att dock, trots utrikesministerns förnekande, en viss påtryckning från ententen, låt vara icke officiell utan privat genom enskilda, ägt rum. Man får en bestämd känsla av att en påtryckning icke heller varit fullt främmande från regeringens beslut i detta fall.

Jag har endast velat anmärka detta. Men då jag nu sagt det, vill jag å andra sidan betona, att jag icke bestämt vill kasta mig över den nu sittande regeringen för denna sak. Ty jag har verkligen på grund av en lång erfarenhet gjort en upptäckt, som jag tror i framtiden också blir den rädningsplanka, på vilken vi kunna komma ut ur det nuvarande ruinerande partiväsendet. Det är, att den s. k. imperialismen jämte benägenheten för sekretess — vad är den för något? Det är icke en egenskap hos vissa stater, hos vissa klasser eller hos vissa människor. Nej, ingalunda. Det är en del av den mänskliga naturen hos oss alla. Tillfället gör tjuven, och där makten sitter i högsätet, där lockas de imperialistiska instinkterna hos oss alla fram ur sina gömmor. Det är därför givet, att de maktlösa alltid med fog fara ut mot de maktägandes imperialism. Men det visar sig, jag skulle nästan vilja säga undantagslöst, att när de förra kommit i besittning av några regeringsmöjligheter, stora eller små, tager deras egen imperialism genast vid på enahanda sätt och med enahanda innehåll. Och varför? Därför att vi alla äro människor. Under sådana förhållanden anser jag visserligen, att regeringen har handlat obetänksamt, men jag är övertygad om, att vilken regering som än kommer till sätet, den må vara höger, liberal, högersocialistisk eller vänstersocialstisk, kommer den att begå ungefär enahanda dumheter.

Herr Clason: Endast ett par ord med anledning av herr von Zweigbergks yttrande.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

Han ville mot reservanterna citera några ord i en promemoria, som hade varit för utskottet tillgänglig. Jag vill då nämna, att vad han därav citerade var ett allmänt omdöme i inledningen till en promemoria, som var avsedd såsom argumentation för avslag på en begäran i ett visst särskilt fall från en utländsk man att få del av hela avtalet. Men denna promemoria rör sig icke alls om frågan, hur mycket av avtalet lämpligen kunde offentliggöras för den svenska allmänheten, och rör ännu mindre frågan, om vad som blivit offentliggjort stått i överensstämmelse med vad som blivit anfört såsom anledning till hemlighållandet. Hela detta argument rör sig sålunda om en sak, som vi aldrig ha talat om. Vi ha aldrig yrkat på avtalets publicerande in extenso. Vi ha uteslutande fäst oss vid vad som kunnat lämpligen publiceras och hava framhållit, att mycket mera hade bort offentliggöras för den svenska allmänheten.

Herr von Zweigbergk ville sedan göra gällande, att det långt tidigare skulle i London hava förelegat någon slags överenskommelse eller avtal angående offentliggörande — jag förstod icke, hur han tänkte sig det — och att själva tidpunkten för utrikesministerns s. k. order skulle visa, att han icke tagit något initiativ på den punkten. Jag vill då framhålla, att till stöd för denna herr von Zweigbergks uppfattning finnes icke ett enda ord i handlingarna. Men däremot finnas i handlingarna, såsom jag redan har betonat, omständigheter, vilka äro alldeles direkta *motbevis* mot denna framställning, nämligen det faktum, att det verkligen icke så långt före avtalets avslutande förekom ett telegram om att man borde hemlighålla en viss bestämd liten detalj — ett yrkande, som aldrig kunnat framkomma, om man gått ut från förutsättningen om det helas hemlighållande. Därjämte bevisar ju själva lydelsen av det telegram, som regeringen avlät, sett i sitt sammanhang med det hela, att *den* tog initiativet.

Med anledning av herr Ströms anförande skall jag endast be att för min del få säga, att jag givetvis beklagar vad som i den reservation, som han berört, har offentliggjorts av yttranden, som angå förtroliga förhandlingar med främmande makt. Det är enligt min tanke konstitutionsutskottets fullständiga rätt att beskära sådant. Jag hade också för min del anledning antaga, att allt sådant skulle utgå ur reservationen. Jag beklagar, att jag misstagit mig därutinnan. Jag har emellertid icke deltagit i detta ärendes avgörande inom utskottet.

Herr Ekman, Karl Johan: Jag är redan förekommen av herr Clason. Jag begärde ordet, då herr von Zweigbergk gjorde gällande, att under de förberedande förhandlingarna rörande handelsavtalet åtskilligt skulle hava talats och förhandlats mellan underhandlarna om avtalets hemlighållande, så att utrikesministerns telegram därom skulle vara liksom en naturlig följd av en sak, som redan vore klar.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

Det är ganska egendomligt, att herr von Zweigbergk kan yttra sig i denna riktning med sådan bestämdhet, som han nu gjorde. Ty såsom herr Clason påvisade, finnes i handlingarna ingenting, som stöder detta, och vad herr von Zweigbergk kan ha för andra kunskaper om den saken, förstår jag icke. Handlingarna tyda tvärtom på, att frågan, om att avtalet skulle hemlighållas i den utsträckning som skedde, uppkom först i samband med avtalets undertecknande.

För övrigt ber jag få nämna, att det är alldeles riktigt, att herr Clason icke i utskottet har tagit initiativ till ifrågavarande anmärkning, utan det var tvärtom en överraskning för honom, när det upptäcktes att det förhöll sig så, som det gjorde.

Herr Holmquist: Herr greve och talman! Jag får säga, att då jag läste här föreliggande utskottsmemorial, kom jag att tänka på ett ungdomsminne. Det var då jag satt som lärjunge inför den något knarrige professor Rydin. Sedan han hade givit en ingående redogörelse för vad som låg i dechargebetänkandet sade han: Ja, se herrarna, det där har alldeles kommit på sned. Numera — och detta var alltså en ganska avlägsen tid — går man så långt, att konstitutionsutskottet anmärker på det sätt, varpå gymnastiken är anordnad i flickskolorna. När man har kommit därhän, förstå herrarna, att allt det stora, som låg i dechargebetänkandet, naturligtvis är borta. Det var aldrig våra grundlagsstiftares mening, att granskningen skulle ske på det sättet, och de skulle vända sig i sina gravar, om de finge läsa sådana betänkanden.

Jag får verkligen säga, att grundlagsstiftarna ha nog vänt sig många gånger i sina gravar, och lågo de galet, när det här nu föreliggande betänkandet såg dagen, ligga de nog rätt nu — det är min fulla övertygelse. Man får ju erkänna, att konstitutionsutskottets granskning har sjunkit ned till en sådan detaljgranskning, att man, icke bara då det gäller den nu sittande regeringen, utan även i fråga om åtskilliga föregående regeringar, kan säga om dechargebetänkandet, att har verkligen icke mera förekommit av oegentligheter än däri innehålles, så äro ju dessa dechargebetänkanden nästan en eloge för de sittande regeringarna. Vad som i allmänhet har kunnat sägas under de senare åren, tycker jag verkligen gäller också detta betänkande rörande den nu sittande regeringen. Här har talats om en sådan sak, som att i ett statsrådsprotokoll saknats de gamla innötta fraserna: »Herrar statsråden X och Y uppstodo och bortgingo» och »Herrar statsråden X och Y inkommo åter och intogo sina platser vid rådsbordet». På grund av ett sådant fullkomligt *skrivarfel* gör konstitutionsutskottet en anmärkning mot vederbörande ministrar.

Jag vill icke ingå på de olika i reservationerna framställda anmärkningarna vidare än påpeka, att en sådan anmärkning förekommer, som att en rektor vid ett allmänt läroverk blivit förord-

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

nad som censor; och man vill ur läroverkets synpunkt göra en anmärkning mot vederbörande minister för att han tagit sig friheten att förordna en förmodligen efter hans uppfattning mycket lämplig man till censorsuppdraget.

Anledningen, att jag tillåter mig säga detta, är egentligen den, att vi nu i viss mån stå inför en del allmänna förändringar i riksdagens fysionomi. För min del hoppas jag trots herr Lindhagens mycket pessimistiska åskådning, att man en gång skall komma därhän, att dessa memorial och de debatter, som därav föranledas, verkligen skola bli vad de en gång voro avsedda att bli, en vidräkning med regeringens allmänna regeringssystem i stort och det sätt, på vilket de olika grenarna av statsförvaltningen skötts, samt de verkliga oegentligheter som må hava förekommit. Om icke detta sker, utan fortsättningen blir såsom hittills, tror jag, att den tiden snart randas, då dessa memorial ingenting betyda i politiskt avseende.

Jag har endast velat uttala denna allmänna förhoppning.

Herr Olsson, Oscar: Då herr Lindhagen nyss talade om den monumentala resningen av vår författning i samband med konstitutionsutskottets granskning av statsrådsprotokollet, kunde jag icke låta bli att draga litet på munnen vid tanke på den enda anmärkning, som konstitutionsutskottet i år gjort, där man ansett det synnerligen anmärkningsvärt, att ett par statsråd icke hava fått ett påpekande om, att ett ärende förelåg, då de ett ögonblick borde avträda.

Jag skall emellertid icke uppehålla mig längre vid den saken, eftersom herr Holmquist redan tagit upp den till behandling. Jag skall i stället något fästa mig vid de båda olika talarna för den Vennerströmska reservationen. Tonfallen hos dessa båda talare var ju högst olika och berörde också säkerligen på ett högst olika sätt åhörarna här i kammaren.

Sovjetrepublikens officiella representant här i landet fann, att det diplomatiska dubbelspel, som hade försiggått inom utrikesministeriet i denna fråga, var av en alldeles oerhörd beskaffenhet och så pass svart, att han utan vidare förklarade, att något så ruskigt i fråga om diplomatiskt dubbelspel skulle icke kunna tänkas från någon föregående regering här i landet. Då herr Lindhagen talade om samma dubbelspel, försökte han icke höja sig till den högmoraliska indignation, som tog sig uttryck i herr Ströms yttrande, och det tror jag nog var ganska förståndigt. Jag tror också, att jag på en punkt kan instämma med herr Lindhagen, och det är däri, att kanske den väsentligaste tjänst, som herr Vennerström gjort med sin reservation, är att han stillat folks vetgirighet rörande det sätt, varpå saker och ting tillgå i diplomatien.

När sedan herr Lindhagen fäste stor uppmärksamhet vid faran för vår neutralitets brytande och det vågspel, som stod i samband med vad han kallade just brytande av vår neutralitet, tror jag

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

verkligen, att herr Lindhagen högst väsentligt överdrivit denna sak. Jag tycker också, att följderna av denna brytning icke kunna motivera, att frågan blåses upp till sådana proportioner, som herr Lindhagen försökte ge den. Herr Lindhagen gjorde gällande, att både klokskap och rättvisa borde hava bjudit, att Sverige hade bibehållit förbindelsen med den regering, som »dock faktiskt» satt i Ryssland. Ja, vad nu klokskapen beträffar får man då säga, att upprätthållandet av förbindelserna med en regering, som faktiskt satt och faktiskt sitter, för att använda herr Lindhagens uttryck, i ett av anarki ända till brädden och över brädden fyllt land, är verkligen en sak av den beskaffenhet, att man väl skulle kunna både förklara och försvara den meningen, att det icke bör betraktas precis som någon riksolycka, om förbindelserna med regeringen i ett under sådana förhållanden levande land brytas. Herr Lindhagen sade i det sammanhanget något om, att det väl borde vara av fullt så stor betydelse att stå i förbindelse med den nu faktiskt sittande sovjetregeringen som att komma i förbindelse med en regering av tsaristiska generaler. Ja, det tror jag nästan, att han kan ha rätt i. Jag får säga, att i ett av anarki till brädden och över brädden uppfyllt land, styrt av och genom en militär despotism, äro förhållandena sådana, att ett annat land kan ha all anledning att akta sig för att komma i för nära förbindelse med detta land, och jag måste också säga, att en militär despotism, som stöder sig på ryska soldater eller en militär despotism, som stöder sig på kinesiska regementen i ett av anarki uppfyllt land, äro för mig ungefär lika sympatiska eller lika osympatiska båda delarna.

Det stora avseende, som av de båda talarna över den Vennerströmska reservationen har fästs vid denna punkt, anser jag således vara betydligt överdriven.

För att nu yttra ett par ord om den andra fråga, som här har varit på tapeten, nämligen handelsavtalet, anmärkte herr Clason något om det »allmänna föreställningssättet» på grund av regeringsuttalandena om detta handelsavtal. Jag måste då säga, att regeringsuttalandena icke hava varit precis så sympatiska, ehuru jag icke heller på den punkten kan höja mig till samma nivå av moralisk indignation som herr Ström och herr Clason. Det kanske kunde vara av en viss vikt och betydelse att, då högerreservanterna tala om det allmänna föreställningssättet på grund av regeringsuttalandena, också något tänka på det allmänna föreställningssättet på grund av högerreservationen med anledning av handelsavtalet. Högerreservationen rör ju icke handelsavtalet i och för sig utan dess s. k. hemlighållande. Vad är då den allmänna föreställningen här i landet om den saken? Herr von Zweigbergk yttrade något om, att det kanske icke var så klokt och trevligt, att den ärade talaren för reservationen lade frågan såsom ett ganska ofruktbart akademiskt disputationsämne, och det tror jag också. Om vi se på det allmänna föreställningssättet beträffande handelsavtalet, tror jag, att det är, att detta avtal var en nödvändighet, och att den

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

regering, som träffade detta avtal, gjorde svenska folket en oerhörd tjänst genom att befria svenska folket från risken att bokstavligen svälta ihjäl. Detta handelsavtals publicerande var förenat med åtskilliga risker av den art, att regeringen drog sig för ett publicerande av hela avtalet, och i fråga om en del punkter fick regeringen helt enkelt icke publicera avtalet. Nu anmärkes det från högerreservanternas sida, att detta oerhört skadade näringsintressena här i landet. Jag ber att få säga, att den allmänna föreställningen nog i dessa näringsintressen vädrar högerpublicistiska näringsintressen för att få ett intressant råmaterial. Det allmänna föreställningssättet rörande denna högerreservanternas framställning går nog ut på, att dessa kverulanter, som så nitiskt beklaga sig över, att dessa bestämmelser icke i sin fulla omfattning hava publicerats, äro synnerligen ledsna därför, att i detta handelsavtal dock fanns åtskilligt, som skulle hava varit av synnerligen stor betydelse för ett visst partis agitation gentemot det träffade avtalet. Ehuru jag misstänker, att herr Clason medgiver, att det allmänna föreställningssättet nog är sådant, förstår jag mycket väl, att herr Clason dock tycker, att det är av en viss vikt och betydelse att i detalj få utredda en hel del andra saker och ting, som skulle kunna vara av intresse att i detta fall få framlagda för publiken. Gentemot dessa herr Clasons folkliga upplysningssträvanden vill jag dock säga, att jag tror, att folket i gemen bryr sig ganska litet om dessa saker, som från deras synpunkt dock äro petitesser, t. ex. de anmärkningar, som gjorts i fråga om telegramformuleringen o. s. v., av vilken man här gjort ett så förfärligt stort nummer. Och från den synpunkten tror jag verkligen, att det även med hänsyn till konstitutionsutskottets anseende, då det till granskning upptager regeringens åtgärder, hade varit av betydelse, att man gått fram på ett något annat sätt i denna fråga, än man nu har gjort, då man blåst upp den till så vidunderliga proportioner, som skett i debatten både i andra kammaren och i herr Clasons anförande här.

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! För min del brukar jag icke deltaga i debatter angående reservationer till konstitutionsutskottets dechargebetänkande, men då här uppkommit en vidlyftigare diskussion, skall jag be att få säga några ord, huru jag ser saken.

Jag vill först mot herr Holmquist anmärka, att det förvånar mig, att reminiscenserna från hans studietid icke påverkat honom tidigare. Det hade nog funnits anledning att hävda den Rydinska ståndpunkten vid många föregående tillfällen och med långt större skäl än med avseende å detta speciella fall.

Men även om man ställer denna höga måttstock på utlåtanden från konstitutionsutskottet, undrar jag om man icke i detta fall skulle kunna få den tillfredsställd, om man ser saken på det sätt, varpå jag anser den bör ses.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

För mig ligger det så, att vad som med avseende å detta handelsavtals publicerande är det viktigaste, det är, huruvida vad regeringen sagt till landet är sant eller icke sant. Man har den absoluta fordran att kunna lita på vad en regering säger. Det är en stor och viktig grundsats, och den är så viktig, att, ifall någon regering härvidlag skulle svika, det är fullt berättigat att däremot göra anmärkning. I detta fall sålunda om regeringen förklarat, att orsaken till hemlighållandet låg hos utlandet, då har regeringen sagt något som icke är riktigt, icke är sant. Återigen, har regeringen icke gjort ett sådant förklarande, då kan man naturligtvis icke från den synpunkten anmärka något mot regeringen. Det är ju alldeles uppenbart, att de som fått reda på saken, synas i allmänhet ha fått den föreställningen, att regeringen kastat skulden på utlandet, men man kan ju icke hänvisa till några alldeles bestämda uttalanden från regeringens sida. Emellertid, ärendet har säkerligen varit före i hemliga utskottet, och följaktligen vet man där vad som förekommit i detta ärende, vilken förklaring som kan hava avgivits eller icke. Men tydligt är, att med avseende å denna sak kan jag icke göra något meddelande, då vad inom hemliga utskottet förekommit icke får utan Kungl. Maj:ts tillstånd offentliggöras. Jag tror alltså, att den viktigaste punkten är, om förklaringen har varit sann eller icke; men den frågan kunna vi icke lösa. Följaktligen tycks det vara lönlöst att vidare diskutera den.

Vad åter den Vennerströmska reservationen beträffar, får jag uttala — och det har ju redan gjorts uttalanden i dylik riktning — mitt beklagande av att en dylik reservation kunnat komma fram. Det är enligt min uppfattning en skam för Sverige, att i ett utlåtande från konstitutionsutskottet skall förekomma ett återgivande av förtroliga samtal med utländska diplomater. Och säkert är, att det kommer att göra vårt land mycket stor skada och rubba dess ställning i framtiden samt försvåra vår utrikesministers och våra ministrars arbete för landets bästa i utlandet och vid samtal med de här ackrediterade sändebuden.

Herr Ekman, Carl Johan: Jag begärde ordet i anledning av herr Holmquists yttrande. Jag tror, att han ser tämligen ytligt på saken. Under närmaste tiden efter 1809 var det ju visserligen så, att man ansåg, att konstitutionsutskottet hade att yttra sig endast över regeringssystemet i allmänhet. Men det visade sig snart nödvändigt att vid anmärkningarna hålla sig till bestämda detaljer, ty i dessa låg beviset för, huru regeringssystemet sattes i verket. Det är ur detaljerna, som huvuddragen i regeringssystemet framgå. Ser man nu först och främst på utskottets egen anmärkning och så på de vid betänkandet fogade reservationerna, framgå därav ganska tydligt åtskilliga saker, som beröra regeringssystemet i dess helhet. Där visa sig tendenser till ministerstyrelse, tendenser till obehörigt hemlighetsmakeri, tendenser till

vårdslöshet i avseende å grundlagens formella iakttagande och vidare tendenser till ensidigt partiregemente, alltsammans saker, som belysa vissa stora allmänna drag i det nuvarande regeringssystemet och som icke äro för detta fördelaktiga. Det har varit mot detta system, som vårt parti, med påpekande av dessa belysande detaljer, reagerat i den förhoppning, att man kunde få någon ändring. Det har i alla händelser varit en plikt för oss att söka hejda en utveckling, som vi anse vara för landet skadlig.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

Herr Ström: Jag är uppkallad av herr Olsson som anförde en del synpunkter, vilka icke böra få stå alldeles oemotsagda.

Han anförde till en början, att en av anledningarna till brytningen med Ryssland var, att anarkien därstädes var så fullständig, att den i själva verket skulle kunna karakteriseras så, att landet var bräddfullt av anarki. Det är en uppfattning, som ofta återkommit, i synnerhet i den borgerliga pressen, vilken jag antager att herr Olsson stöder sig på. Men den är lika fullt alldeles oriktig, och det är en fullständig vanföreställning, byggd på systematiskt spridda lögner om revolutionen i Ryssland. Jag var i tillfälle för blott ett par dagar sedan att tala med en från Ryssland kommande utlänning, som icke alls var socialist, icke ens högersocialist, och han förklarade, att man i Ryssland icke kunde förmärka någon anarki, till skillnad från vad som är fallet i alla de andra länderna, som nu hava fört krig eller indragits i kriget.

Det andra skälet, som herr Oscar Olsson framförde, var, att i Ryssland skulle råda militärdespoti. Det är också fullständigt oriktigt. Det är arbetare- och bondeorganisationer, som innehava makten där. Det är ingen som helst militär despoti, det är ett fullständigt demokratiskt styrelseskick. När herr Olsson vill göra gällande, att Ryssland skulle vara styrt med militärdespotism, och att detta skulle vara ett av skälen för avbrytandet av förbindelsen med Ryssland, är det egendomligt, att icke långt förut, under tsarväldets tid, det yrkats, att man skulle avbryta förbindelsen med detta land. Och det är då också synnerligen egendomligt, att man icke påyrkat att avbryta förbindelsen med ett eller flera av de s. k. demokratiska västmakterna, som i själva verket för närvarande icke äro något annat än militärdespotiskt styrda länder. När det gäller dessa länder, har herr Oscar Olsson icke funnit någon anledning att avbryta förbindelsen, men när det blir fråga om en av arbetarklassen styrd stat, fann han, att ett avbrott i förbindelsen var nödvändigt. Jag överlämnar åt honom själv att tänka efter, vad detta resonemang ur socialistisk synpunkt är värt.

Men jag vill också, då herr Olsson yttrade sig, som om det skulle vara en fördel för Sverige att icke hava någon förbindelse österut, erinra om vad detta i själva verket innebär för Sveriges arbetarklass och för Sveriges industri, och bedja honom att tänka efter, vad det kan komma att innebära i en framtid, därest den ryska revolutionen skulle krossas och efterträdas av tsarregim med

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

imperialistiska tendenser och med militärt hot mot grannarna. Jag undrar, om han icke då skulle finna, att det var bättre att hava till granne en av arbetarklassen styrd än en imperialistiskt och militaristiskt styrd stat. Det är för övrigt icke alldeles så säkert, att herr Oscar Olssons heta och glada förhoppning om att ryska revolutionen skall krossas, kommer att gå i uppfyllelse. Det kan också hända, att den ryska revolutionen slutligen rider ut alla de stormar, som nu bryta sig mot densamma. Det kan hända, att den ryska revolutionen kommer att bevara rådens och arbetarklassens makt, och jag antager, att det då blir nödvändigt en gång för Sverige att återknyta de avbrutna förbindelserna. Ty icke kan man i Sverige tänka att för all framtid hava avbrutna förbindelser med detta land. Jag är övertygad om att, ifall så skulle vara, det skall visa sig, att det brutala och tarvliga sätt, varpå förbindelsen från svensk sida avbröts, skall vålla svårigheter, då det gäller att återknyta den.

Vad herr Trygger slutligen angår, hade han den uppfattningen, att herr Vennerströms reservation vore en skam för Sverige, därför att han återgivit vissa dokument rörande främmande stater. Ja, en sådant uppfattning hade icke herr Trygger, när herr K. J. Ekmans reservation i Ålandsfrågan förelåg i fjol. Den var också späckad med en rad dokument rörande förhållandet mellan Sverige och Finland. Då framställdes icke någon anmärkning, men nu, då det gäller en vänstersocialistisk reservation, som upptager till behandling vissa frågor rörande utrikespolitiken, blir det genast en skam för Sverige, att man blottat det dubbelspel, som ligger bakom det hela, och försökt sprida ljus över dessa förhållanden. Man vill nu för framtiden hindra dylikt ljus. Jag är övertygad, att om försök i framtiden skola göras i avsikt att hindra riksdagen och svenska folket att få en fullständig och sannfärdig bild över vår diplomatis verksamhet, det icke kommer att lända till förmån för Sverige, utan kommer blott att i ännu högre grad än hittills befordra regeringspartiets och regeringsdiplomatiens envälde i skydd av mörker och intriger. Vad som skett visar nödvändigheten av den hemliga diplomatiens och sekretessens i utrikes saker avskaffande.

Herr Olsson, Oscar: Det kan icke falla mig in att ingå på diskussion om saker och ting, som herr Ström tillskriver mig, men som jag aldrig talat om. Emellertid fäster jag uppmärksamheten på, att jag icke påyrkat avbrytande av våra diplomatiska förbindelser vare sig med ententen eller med Sovjet-Ryssland. Vad beträffar herr Ströms intygande om anarkiens fullständighet eller ofullständighet i Ryssland är jag ledsen över att i detta fall icke kunna erkänna herr Ström såsom vittnesgill. Min uppfattning i saken har jag från säkrare källa. Vad hans uppfattning av Ryssland i övrigt angår — att de nuvarande maktägande skulle vara representanter för arbetarna och bönderna — är det en uppfatt-

ning, som jag icke har mycken respekt för. Och vad slutligen den ryska revolutionens seger beträffar, vill jag innerligen hoppas, att fast det nu ser mörkt ut med den saken tack vare den diktatur, som usurperats, den dock skall segrande framgå ur både det ena och det andra bajonettväldet.

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

Herr Lindhagen: Den siste ärade talaren riktade sig i sitt första anförande delvis mot mig, och jag fann, att innehållet i detta hans anförande var, att han intet hade att erinra mot brytningen med Ryssland ur rent partipolitiska synpunkter, vilket han också utvecklat i sitt sista anförande. Mitt anförande var lagt på den bogen, att lika litet här som under världskriget bör man i den svenska utrikespolitiken låta locka sig att taga parti på grund av partipolitiska hänsyn till den ena eller andra makten. Då emellertid herr Olsson yttrade, att man borde göra ett undantag för Ryssland på grund av den anarki, som där äger rum, fäster jag uppmärksamheten på, att den ryska revolutionen är bara en följd av den anarki, som rått och ännu råder i samhällen, som herr Olsson icke har något emot att tillhöra. Ty var icke i alla fall världskriget en anarki? Och ändå upprätthöllo vi förbindelserna med de länder, som befunno sig i det mest anarkiska tillstånd, som hittills kunnat uppvisas, ehuru skenbart en viss ordning upprätthölls byggd även den på bajonetter!

För övrigt, är det icke anarki här i detta land? Jag kom just att tänka på, att vi ha några olyckliga konstitutionsbetänkanden, där jag har att hålla begravningstal över motioner, som jag väckt för att i någon mån i detta land söka bereda skydd åt oss mot bland annat den andliga kartellism, den andliga anarki, som råder bland annat på tidningsredaktionerna. Tillståndet där är icke annat än en andlig anarki. Den enskilde medborgaren kan där icke en gång få en syl i vädret, men blir misshandlad inför den allmänna opinionen utan vidare skrupler. Det enklaste exempel härvid är det sätt, varpå konstitutionsutskottet behandlat frågan om rätten till genmäle. Herr Olssons parti har avstyrkt min framställning, så att vi icke ens skola få detta lilla skydd mot den socialdemokratiska funktionärsdiktatur, som man tycks vilja införa i hela världen och som tydligen blir lika ohygglig som den gamla.

Då finner jag tryckfriheten mera löftesrik under sovjetförfattningen, vars bestämmelser därutinnan jag tillåtit mig återge i en motion vid denna riksdag. Det säges på ett ställe i denna författning — och när jag läste detta blev jag mycket glad — att då man hunnit få ordning på det hela och fienderna icke längre hotade till livet, skulle man i fråga om tryckfriheten införa ett sådant system, att alla olika riktningar, som icke förfoga över penningar för att sätta upp egna tidningar, skola av staten få kapital för detta ändamål för att sättas i stånd att utveckla sina meningar. Nu skratta ni, mina herrar, ty ni äro så främmande för verklig

Ang. fullbordad granskning av statsrådsprotokoll. (Forts.)

rättvisa, och tycka från kapitalistisk synpunkt sett, att de enskilda penningarna äro vishetens begynnelse och slut. Men det kommer en tid, då dessa åsikter ändå få krypa i skrinet, om icke i vår tid, så åtminstone i våra efterkommandes. Varen lugna för det, mina herrar!

Herr Trygger använde ett mycket skarpt ord: »det är en skam för Sverige». Jag kan icke säga annat, än att jag också använt mycket skarpa ord, till och med skarpare än detta, under mitt partipolitiska uppträdande, vilket icke heller i allo är att rekommendera. Men herr Tryggers påstående: »detta är en skam för Sverige» är väl i allt fall intet sakskäl och det bevisar ingenting. Det erinrar mig om den gamla satsen: »där tanken felar, står ett ord på vakt» — då man ej har något sakligt skäl, hugger man till på detta sätt. Jag har också i dessa dagar hört uttrycket: »det är en skam för Sverige» från mer än ett håll i ett annat sammanhang. Det har då gällt, att Sverige är det enda land, som efter världskrigets påfrestning kunnat bestå sig med att avslå förslag om 8-timmarsdag. Det är en skam för Sverige.

Vid ånyo skedd föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen om skiljemän den 28 oktober 1887, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om upphävande av strafflagen för krigsmakten m. m.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner om upphävande av strafflagen för krigsmakten samt lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

I en inom första kammaren väckt motion, nr 71, vilken hänvisats till första lagutskottet, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära skyndsamt förslag, helst till denna riksdag, om upphävande under alla förhållanden av den specialagstiftning, som innefattades, i lagarna om strafflagen för krigsmakten samt om krigsdomstolar och rättegången däri.

Härjämte hade i en inom andra kammaren väckt motion, nr 263, vilken ävenledes hänvisats till första lagutskottet, herrar *Vennerström, Johansson* i Sollefteå, *Hansson* i Rättvik, *Karlsson* i Sandviken, *Hage, Lövgren* i Nyborg och *Månsson* i Hagaström bland annat hemställt, att riksdagen ville för sin del besluta att upphäva krigslagarna av den 11 juni 1868. Vad motionen i övrigt innehöll hade överlämnats till behandling av sammansatt stats- och första lagutskott.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande av angivna orsaker hemställt.

1) att herr Lindhagens förevarande motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

2) att den av herr Vennerström m. fl. väckta motionen, i den mån den i förevarande utlåtande upptagits till behandling, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Om upphävande av strafflagen för krigsmakten m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen: Kampen mot militärväsendet är fortfarande fruktlös, skulle man kunna säga, i synerhet i en tid sådan som denna, då alla partier stödja sig på militären, och det är naturligtvis hopplöst att kunna förvänta sig något slags sympati för en sådan sak som denna. Emellertid vill jag fästa uppmärksamheten därpå, att krigsdomstolars behövlighet eller icke behövlighet var en debatterad fråga redan före världskriget. I Frankrike och i Norge har man haft förslag uppe att avskaffa dem helt och hållet. Och när vår krigslagstiftning reviderades, väcktes av det socialdemokratiska partiet en motion i syfte att från förslaget avföra alla de speciella krigsdomstolarna och all den lagstiftning, som är byggd på desamma. Nu däremot, då man kommit så långt, att man skulle kunna begära mer beaktande av denna synpunkt, har utskottet och även de socialdemokratiska ledamöterna i detsamma ingen tanke till övers för den gamla socialdemokratiska tanken, utan anse, att den saken bör anstå för att prövas i sammanhang med andra undersökningar rörande försvarsrevisionen. Men jag tillåter mig fästa uppmärksamheten på att i regeringens program för denna försvarsrevision icke ett ord förekommer om att man bör taga i övervägande avskaffandet av krigslagstiftningen eller de särskilda krigsdomstolarna. Och när vi nu höra, att det fortfarande skall vara viss värnplikt här i landet med särskilda krigsdomstolar och särskild rättegång, är det högst antagligt, att regeringen icke alls tänker förorda, att i sammanhang med revisionen även dessa institutioner skola upphöra. Att hänvisa till regeringens kommuniké, som icke talar ett ord om saken, är således icke något begripligt svar på motionerna. Det är i stället så mycket mer behövligt att erinra om den saken, då den icke omförmäles i regeringens program för försvarsväsendets revision, och ber jag därför att få yrka bifall till min motion.

Herr Åkerman: Då jag nu yrkar bifall till utskottets hemställan utan att ingå i bemötande av motionerna och den siste talarens anförande, ber jag att få säga, att detta icke sker av någon sådan anledning, som att jag skulle ringakta de skäl, som från det hållet äro anförda, utan därför att jag anser, att med den knappa tiden för överläggning det ej är skäl att vidare orda om denna sak.

Därför ber jag, som sagt, att i korthet få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på bifall till herr Lindhagens i ämnet väckta motion; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 på aftonen.

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av §§ 12, 54 och 105 regeringsformen, §§ 38, 50, 55, 56 och 74 riksdagsordningen samt § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen, dels ock två i ämnet väckta motioner.

Till konstitutionsutskottets handläggning hade båda kamrarna hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 346, däri Kungl. Maj:t, under åberopande av bifogat utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden den 21 mars 1919, till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlagt förslag till ändrad lydelse av §§ 12, 54 och 105 regeringsformen, §§ 38, 50, 55, 56 och 74 riksdagsordningen samt § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen.

I sammanhang med propositionen hade utskottet jämväl till behandling förehaft två till utskottet överlämnade motioner, nämligen:

dels motionen inom första kammaren nr 224, av herr *Lindhagen;*
dels ock motionen inom andra kammaren nr 432, av herr *Vennerström.*

Utskottet hade i nu föredragna uttalande på åberopade grunder hemställt:

1:o) att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition måtte för sin del antaga såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling i utlåtandet intaget förslag till ändrad lydelse av §§ 12, 54 och 105 regeringsformen, §§ 38, 50, 55, 56 och 74 riksdagsordningen samt § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen;

2:o) att de av herrar Lindhagen och Vennerström i ärendet väckta motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *K. J. Ekman* med instämmande av herrar *von Mentzer, Alexander Hamilton, Räf* och *Forssell* på anförda skäl hemställt, att riksdagen ville avslå såväl Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition och de i ämnet väckta motionerna som utskottets förslag.

På framställning av herr vice talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten 1.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr greve och talman, mina herrar! Det är en mycket viktig fråga, som nu föredragits i kammaren, och det är mycket att beklaga, att den kommit så

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m.
(Forts.)

här i riksdagens elfte timma. Utskottet pekar med rätta på att de senaste årens händelser visat, huru nära landets välfärd i vissa fall sammanhänger med utrikespolitiska avgöranden. Ett närmare samarbete härutinnan mellan regeringen och riksdagen är ett önskemål, som från alla håll göres gällande. Men olika meningar kunna råda om huru långt man därvid bör gå.

Det föreliggande förslaget åsyftar huvudsakligen följande: 1:o) en ökad medbestämmanderätt för riksdagen i fråga om traktater med främmande makter, 2:o) inrättandet av en permanent utrikesnämnd i stället för det nuvarande hemliga utskottet, 3:o) ändrade bestämmelser rörande riksdagens rätt att till granskning utfå statsrådsprotokollen och 4:o) rätt för riksdagen att erhålla meddelanden från regeringen angående vissa viktigare frågor.

Utskottets hemställan går i allt väsentligt i den riktning, som vid 1917 års riksdag beslöts av andra kammaren.

Den av mig med flera reservanter intagna ståndpunkten överensstämmer i huvudsak med första kammarens beslut 1917, ehuru med vissa medgivanden åt andra kammarens då uttalade uppfattning.

Förslagets § 12 innehåller de nya bestämmelserna om ökad medbestämmanderätt för riksdagen i fråga om traktater med främmande makter. Förslaget innehåller, att i regel riksdagens godkännande skulle erfordras icke blott i frågor, som angå beskattning, allmän lagstiftning och dylikt, där riksdagen äger allena eller med Konungen besluta, utan även i andra frågor av större vikt, således även i sådana, som höra till Konungens administrativa lagstiftning eller eljest äro av beskaffenhet att böra av Konungen ensam avgöras.

Det har synts mig oriktigt, att riksdagen på detta sätt skall inkräkta på ett befogenhetsområde, som enligt gällande grundlag är förbehållet åt Konungen ensam, blott därför att åtgärden kommer i ett utrikespolitiskt sammanhang. Dessutom kan det befaras, att de tunga former, som äro oskiljaktiga från en riksdagsbehandling, i många fall komma att förlama regeringens handlingskraft utåt. Visserligen medgiver förslaget att »i något fall», som det står, om rikets intresse så kräver, ett utrikespolitiskt avgörande kan träffas utan riksdagens hörande. Men då detta stadgande formulerats såsom ett rent undantagsstadgande, kommer det helt visst att verka hämmande på regeringens initiativkraft och förmåga att handla i rätta ögonblicket, helst om utrikesnämnden, som alltid skall höras i saken, icke är fullt enig. Med hänsyn till dessa betänkligheter har i reservationen yrkats att riksdagens medbestämningsrätt skulle inskränkas till de fall, då frågan är av den beskaffenhet, att i allmänhet riksdagen äger att allena eller med Konungen avgöra densamma. Men däremot skulle, enligt reservanternas uppfattning, riksdagens godkännande icke erfordras i frågor, som Konungen enligt nu gällande bestämmelser i allmänhet äger att ensam avgöra.

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

Den andra nyheten, inrymd i förslagets § 54, avser inrättandet av en permanent utrikesnämnd i stället för nuvarande hemliga utskottet. Reservanterna vilja här bibehålla det hemliga utskottet, men så förändrat, att det skulle tillsättas vid varje riksdag och jämväl äga att fungera mellan riksdagarna. Skillnaden är i fråga om medlemsantalet, att den nya utrikesnämnden, som nu föreslås, skulle bestå av 16 personer, under det att reservanterna förorda ett hemligt utskott såsom hittills sammansatt av 12 ledamöter. I fråga om befogenhet skulle den nya utrikesnämnden före avgörandet rådfrågas i alla utrikesärenden av större vikt, under det att reservanternas hemliga utskott skulle hava att taga befattning endast med de ärenden, i vilka Konungen finner nödigt att överlägga med utskottet. Vi hava, i nära anslutning till vad som nu gäller om hemliga utskottet, formulerat vårt förslag så, att kamrarna skola vid varje riksdag utse särskilda deputerade att, »där Konungen så äskar, med honom överlägga om ärenden, dem han prövar böra hemliga hållas». Denna åtskillnad är, enligt min mening, av utomordentligt stor betydelse. Kungl. Maj:ts, av utskottet biträdda förslag, förlänar åt utrikesnämnden en helt annan karaktär, än det nuvarande hemliga utskottet har eller det av oss föreslagna hemliga utskottet skulle få. Då den nya nämnden skulle bliva en i alla utrikesärenden av större vikt »med regeringen rådplägande församling», skulle den sålunda komma att i utrikesärendenas ledning i alla viktigare frågor faktiskt intaga ungefär samma ställning, som tillkommer statsrådet, dock med den skillnad, att nämndens rådslag avgåves utan allt juridiskt eller konstitutionellt ansvar. Vi finge i dessa frågor ett utvidgat statsråd, vars majoritet utgjordes av nämndens 16 ledamöter, och denna majoritet vore därtill oansvarig.

Nu kan invändas, att ju hemliga utskottets ledamöter även på samma sätt utgöra en utvidgad rådsförsamling vid Konungens sida, men det är en väsentlig skillnad. Till hemliga utskottet hänskjutas endast de frågor Konungen prövar lämpligt att dit hänskjuta, och den av oss reservanter föreslagna nya bestämmelsen, att det hemliga utskottet skall väljas varje riksdag, den borgar emellertid för att det hemliga utskottet också blir anlitat. Men Konungen har likväl en möjlighet att bryta ett alltför påträngande maktbegär från utskottets sida genom bestämmelsen, att det är han, som bestämmer, vilka frågor som skola hänskjutas till det hemliga utskottet.

Helt annorlunda är det i fråga om den föreslagna utrikesnämnden. Om den heter det i utskottets förslag, att »rådplägning med denna utrikesnämnd bör i alla utrikesärenden av större vikt äga rum före avgörandet». Det skänker åt nämnden en helt annan maktställning, än som kan komma i fråga beträffande det hemliga utskottet. Den kommer att i detalj följa utrikesdepartementets hela ledning och kan därvid icke undgå att i viss mån trycka sin stämpel på denna ledning, desto starkare, ju mera parlamentarismens principer göra sig gällande.

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

Det stadigvarande deltagande uti och inflytande på utrikesärendenas ledning, som här öppnas för riksdagspartiernas ledare och förtroendemän, kan icke undgå att ganska bestämmande inverka på regeringen, som ju enligt parlamentariska principer sitter på det i riksdagen härskande partiets vilja. Och ett starkt inflytande från nämndens sida skulle komma att på detta område utövas, trots att måhända de erforderliga förutsättningarna för utövandet av en sådan makt icke äro hos nämndens ledamöter i tillräcklig grad för handen. Och skulle utrikesministerposten vara besatt med en person, som saknade förmåga att med erforderlig kraft hävda sin mening, så vore det ganska tydligt, att makten lätt nog kunde komma att ligga i händerna på nämndens oansvariga ledamöter eller på en eller annan bland dem.

I den svenska parlamentarismens mönsterland, England, har man en helt annan syn på dessa frågor. De ledande engelska statsmännen hava, såsom utskottet betygar, oberoende av partifärg, både före och efter världskrigets utbrott bestämt avvisat tanken på en mera vittgående parlamentarisk inblandning i utrikesaffärerna, och det har där framhållits, att det på ett så ömtåligt område som det utrikespolitiska vore mer än eljest »farligt att splittra det ansvar, som bör tillkomma regeringen ensam».

Nästa nyhet i förslaget är den föreslagna omändringen av regeringsformens § 105 rörande konstitutionsutskottets rätt att för granskning utfå statsrådsprotokollen.

I pressen hava varit synliga uppgifter av innebörd, att härmed skulle avses en utvidgning av denna riksdagens granskningsrätt, men så är ingalunda förhållandet. Och i utskottets motivering finnes, såsom herrarna behagade se, icke heller ett enda ord, som tyder på att någon sådan utvidgad granskningsrätt för riksdagen är ifrågasatt. Tvärtom blir denna riksdagens granskningsrätt genom den nya lydelsen av § 105 regeringsformen betydligt inskränkt. Först och främst stadgas ju i § 105, att särskilt protokoll över utrikesärendena kan införskaffas i ett angivet känt mål, som åberopas och i vilket man vill se protokollet. Enligt den nya lydelsen skulle man vara skyldig från utskottets sida att uppgiva ett bestämt mål, om man vill utfå protokollet. Huru svårt det kan vara att uppgiva ett sådant bestämt mål, ett visst numrerat ärende i statsrådsprotokollet, visar en händelse i fjol. Utskottet begärde då att få se samtliga protokoll, som hänförde sig till en viss åtgärd, den allmänt bekanta expeditionen till Åland. Man fick mer än 20 olika mål till sig insända. Det hade icke varit möjligt från utskottets sida att uppgiva något bestämt mål av dessa, än mindre alla, ty man kände icke huru målen voro rubricerade i statsrådsprotokollet. Jag tvivlar på att det förekommer saker av vikt, som böra underställas riksdagens granskning, och icke äro så pass bekanta, att man kan uppgiva en bestämd händelse, till vilken utskottet kan referera. Då man nu icke längre får förfara så, utan måste uppgiva ett bestämt mål, anser jag häri ligga en inskränk-

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

ning i riksdagens rätt att erhålla protokollen. Men värre är, att i den nya § 105 har inrymts ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att, sedan blott utrikesnämnden hörts, vägra utlämna sådant särskilt protokoll, som konstitutionsutskottet begärt. Genom ett sådant stadgande rent av inbjudes Kungl. Maj:t att vägra utlämna protokoll, då granskningen av något visst utrikesärende skulle vara obekväm för den sittande regeringen eller för det parti den representerar. Av dessa skäl hava vi reservanter ansett, att § 105 bör bibehållas vid den ordalydelse den nu har.

Slutligen skall jag be att få nämna några ord om det nya stadgandet i § 56 riksdagsordningen angående rätt för riksdagen att erhålla meddelanden från regeringen om vissa viktiga frågor.

Det var den Hammarskjöldska regeringen, som först införde den praxis, att meddelanden i vissa utrikespolitiska frågor lämnades kamrarna vid hemligt sammanträde. Denna praxis har av de efterföljande regeringarna fortsatts, och gagnet härav har allmänt erkänts, om ock starka invändningar kunnat göras, särskilt mot den nuvarande regeringens metoder vid valet av vad som bort meddelas eller icke meddelas riksdagen. Emellertid torde alla vara ense om att en sådan anordning som denna bör lagfästas. Även härutinnan har emellertid Kungl. Maj:t och utskottet — liksom i fråga om granskningsrätten över statsrådsprotokollen — velat liksom skjuta riksdagen åt sidan på utrikesnämndens bekostnad. Enligt utskottets förslag skall nämligen utrikesnämnden vid varje riksdag erhålla en framställning av de allmänna utrikespolitiska förhållanden, som kunna för riket vara av betydelse. Riksdagens kamrar däremot skola enligt samma förslag endast erhålla meddelande rörande en eller annan fråga, som Kungl. Maj:t kunde finna lämpligt delgiva riksdagen.

Vi reservanter hava däremot ansett, att det riktigaste är, att riksdagen varje gång den sammanträder och sedermera så ofta det påkallas erhåller en sådan översiktlig framställning av det utrikespolitiska läget, i den mån sådan framställning kan lämnas. Utrikesnämnden blir ju i alla fall satt i tillfälle att på nära håll följa ledningen av hela utrikespolitiken, och det faller av sig självt att den bör få en orienterande framställning. Däremot, när det icke finnes föreskrivet i förslaget, att riksdagens kamrar skola få en dylik framställning, kan det befaras, att en sådan också kommer att utebliva.

De fördelar för riket, som man velat vinna med utskottets förslag, vinnas även i allt väsentligt med en sådan anordning, som den av oss reservanter föreslagna, med en utvidgning av det hemliga utskottet, och de vinnas med långt mindre risk för sådana obehöriga ingrepp i utrikesledningen från riksdagens sida, som kunna bliva fallet med den föreslagna utrikesnämnden. Nu hoppas jag också, att i tillämpningen de uttalade farhågorna icke skola besannas, utan att man skall veta att begagna det nya institutet med den takt och måttfullhet, som sakens natur kräver, men jag tillåter

mig betvivla, att en sådan takt och måttfullhet alltid skall kunna iakttagas. Jag anser, att det varit vida säkrare, att man i själva grundlagsstadgandet haft en viss möjlighet att hindra alltför långt gående missbruk av det nya institutet, och det är därför, som jag icke kunnat förena mig med utskottet i dess tillstyrkande hemställan, utan i reservationen yrkat avslag.

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

Herr von Zweigbergk: Den föregående talaren gjorde de närvarande den tjänsten att lämna en grundlig redogörelse för de förslag, som här stå mot varandra, det ena framlagt av Kungl. Maj:t och tillstyrkt av utskottet, det andra framlagt av ett antal reservanter i utskottet. Av kammarens gleshet i denna stund torde man kunna draga den slutsatsen, att första kammaren redan gjort sitt val mellan de båda alternativa förslagen och icke känner sig i behov av något utförligare belägg för den uppfattningen, att det av Kungl. Maj:t framlagda och av utskottet tillstyrkta förslaget är att föredraga.

Jag vill för min del endast fästa uppmärksamheten på att den lösning av ifrågavarande ömtåliga och svåra fråga, som här föreligger och om vilken det har vunnits en relativ enighet redan under utskottets förberedande arbete, är byggd på det, som jag tror, för de olika sidorna gemensamma erkännandet, att det är av största vikt, att det i ett lands utrikespolitiska ledning kan åstadkommas en verklig förtroendefull samverkan mellan regering och riksdag. Det kan väl icke falla någon in att göra gällande, att den lösning, som här nu proponeras, skulle i alla avseenden gå fri från anmärkning. Man får vara beredd på att en fortsatt erfarenhet kan giva anledning till modifikationer på en eller annan punkt. Men i stort sett tror jag man skulle kunna våga påstå, att förslaget sådant det föreligger har åtskilliga förutsättningar att lösa den föreliggande vanskliga uppgiften.

Man utgår därvid från, att det på intet sätt bör så anordnas, att ansvaret hos den regering, som allt fortfarande skall hava ledningen av de utrikespolitiska ärendena, skulle på något sätt övergå till ett divisionsansvar. Man har å andra sidan sökt finna en form för att svenska riksdagen skall få tillfälle att göra sig förtrogen med de utrikespolitiska frågorna på ett grundligt och ingående sätt genom sina utsedda förtroendemän, och man har vågat tänka sig, att den samverkan, som på detta sätt åstadkommes, verkligen i fortsättningen skall visa sig vara till nytta för dessa ärendens avgörande och till nytta för vårt lands framträdande i det internationella umgänget.

Då den lösning, som här föreslagits, nästan till punkt och pricka går efter de linjer, som jag och det parti jag tillhör redan tidigare angivit, är det helt naturligt, att vi på den sidan endast kunnat känna tillfredsställelse med att det verkligen nu ser ut, som om riksdagen i sin helhet skulle kunna ena sig om föreliggande förslag, till vilket jag ber att få yrka bifall.

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

Herr Lindhagen: Detta föreliggande ärende är av stor betydelse, och det borde således ha förekommit tidigare i riksdagen, då man haft åtminstone någon minimal utsikt att kunna debattera det i dess detaljer och möjligen få någon svängning på det än här och än där. Men detta är nu uteslutet. Den propositionsordning, som synes vara vanlig i grundlagsfrågor, leder ju också därhän, att man måste taga allt eller intet. Man får icke besluta över förslaget paragrafvis, utan skall debattera hela förslaget på en gång och sedan svälja eller förkasta det. Med en sådan tågordning är det omöjligt att ingående kritisera förslaget. I detta fall spelar det dock ingen roll, därför att så sent som frågan kommit fram, det icke kan givas tid till någon dräglig eftertanke överhuvud taget.

Emellertid känner jag mig vid detta tillfälle, då jag vid föregående riksdagar försökt taga initiativ efter mitt tycke i denna fråga, senast 1917 i en vidlyftig motion, nödgad återkomma till några huvudsynpunkter i föreliggande förslag, som framkallat motionen nr 224, som jag tillåtit mig väcka. Jag ber då såsom en allmän grundsats få framhålla, att s. k. kontroll på utrikespolitiken från riksdagens sida egentligen är ett oriktigt uttryck, ty »kontroll på utrikespolitiken» betyder, att denna politik väsentligen fortfarande ligger hos regeringen liksom förut. Och det framhålles även i propositionen, att verklig kontroll består i medbeslutanderätt, men denna formella medbeslutanderätt är icke synnerligen utvidgad, i någon mån visserligen, men egentligen är det en rådgivande rätt, som riksdagen fortfarande fått, eller rättare sagt icke ens riksdagen eller alla dess ledamöter, utan förtroenderådets medlemmar i partierna kan man säga på det stora hela taget eller deras närmaste, som hava samma åsikter som de. Med andra ord, det är såvitt jag förstår en felsyn på saken, om vi tro, att folket självt skall få något att säga, eller att dess representanter själva skola få avgöra något. De senares uppgift, när de komma hit, är att fortfarande vara eftersägare, ty annars går partiet sönder. I en sådan situation kunna min motions tankar icke anses vara ett oviktigt inlägg. Funktionärerna i partierna komma, om utskottets förslag antages, allenast att söka befästa sin makt. Vi andra skulle fortfarande icke få något nys om saken, annat än när dessa höga vederbörande i nåder tilläte oss att för högtidlighetens skull få höra litet grand, utan att få göra något inflytande gällande. Det är den stora reformen i stort sett.

Nu vill jag också säga det, att kontrollen på andra börjar bliva något oerhört utslitet. Man måste väl någon gång börja med att kontrollera sig själv, riksdagen måste börja att bemästra sig själv, och det kan den icke göra utan att sätta sig in i frågorna och hava någon mening om desamma. Annars bli vi såsom blindbockar, som ledas liksom vattubäckar.

Efter denna inledning vill jag yttra några ord om detaljerna.

Det första kapitlet handlar om traktaterna. Där är ett framsteg, att i vissa frågor riksdagen skall hava medbestämmanderätt,

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

men där är uppdragen en gräns till en början mellan frågor av större vikt och av mindre vikt. Jag kan icke upptäcka vem som skall bestämma, var gränsen går. Det förefaller mig, att det är regeringen, som avgör, vilka frågor som skola anses tillhöra riksdagen eller icke. Kontrollen kommer i själva verket att ligga i regeringens konstitutionella ansvar. Och vilken kontroll *det* är, fick jag tillfälle erinra om under den föregående debatten i dag. Det är så gott som ingen.

Egentligen borde jag vara vidlyftig, men jag måste nu inskränka mig till några allmänna synpunkter även i fråga om detaljerna, vilka närmare inhämtas av motionen.

Utöver vad nämnts må sålunda uppmärksamheten fästas på att det finnes undantagsbestämmelser för det fallet, att riksintresset kräver ett ärendes avgörande utan riksdagens prövning, och motivet är, att det är ett brådskande ärende. Det kan ju ligga någonting i detta, då riksdagen icke är samlad, men på samma gång säges, att i alla sådana frågor, där det fordras lagstiftning eller anslag, måste riksdagens yttrande och beslut inhämtas. Men även sådana frågor kunna vara brådskande. I brådskande frågor av detta speciella slag går det sålunda för sig att inhämta riksdagens yttrande och beslut. Varför då icke i övriga? Jo, därför att förslagets uppfattning fortfarande är inriktad på att i det längsta bibehålla den utrikespolitiska ledningen hos regeringen och att endast för undantagsfall i följd av riksdagens påtryckning göra medgivanden, som icke gå så långt, som önskligt vore.

Så är det till och med sagt, att avvikelse skall kunna göras från riksdagens prövningsrätt, även då riksdagen är samlad. Detta sammanhänger väl med, att överallt, åtminstone i kommitterades förslag, som regeringen väsentligen gjort till sitt, man återfinner den gamla övertron att de utrikespolitiska frågorna äro av så säregen beskaffenhet och så grannlaga natur. Det är det genomgående temat, ehuru det var meningen, att det skall bli slut på sekretessen. Kommitterade gå till och med så långt, att de icke obetingat vilja vara med om Pariskonferensens uttalande, att traktater alltid skola publiceras. Till och med här uppe i vårt lilla hörn skola vi bära oss så snusförnuftigt åt att vi taga avsteg från det av Pariskonferensen gjorda uttalandet. Den nämnda avvikelsen är som sagt ett uttryck för den nervösa känsligheten för den befarade framkomsten av ärenden av s. k. grannlaga natur. Nu är det visserligen så, att kontrollen skall ligga däri, att utrikesnämnden skall få yttra sig. Men det är icke riksdagen själv som skulle få denna rätt, utan några få privilegierade medlemmar. Det är ett nytt monopol och ingenting annat, icke någon verklig parlamentarisk kontroll. Vidare skall nämnden få yttra sig före avgörandet. Men däremot står det, att i de frågor, där riksdagens yttrande skall inhämtas, må i traktater och överenskommelser intagas ett förbehåll om riksdagens samtycke. Dylika förspeglingar känna vi till. Det är en skendonation till svenska folket, att det självt får bestämningsrätten. Vi veta det av erfarenhet. När efter internatio-

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

nella långa förhandlingar ett dylikt förslag framkommer och godkännes av riksdagen — vi äro ju alla med om det — tro herrarna, att svenska riksdagen då har någon handlingsfrihet? Nej, men om det icke är meningen att driva med svenska riksdagen, bör den *före avgörandet* få tillfälle att yttra sig om principen; eljest är det bara bosch alltihop.

Vad angår utrikesnämnden är ju tyngdpunkten för den politiska kontrollen förlagd till den. Men i verkligheten måste den bliva en exklusiv representation av de största partiernas ledare eller vid förhinder för dem av personer, på vilka de kunna fullt lita, såsom i allo följande deras intentioner och råd. Det blir en liten utrikeskonselj för sig, en förstärkning av regeringen för vissa fall med ett slags extra statsråd till den interparlamentariska regeringen, en krets, där man kommer att hålla ihop och finna någon vidare medverkan från vad man skulle kunna kalla riksdagsproletariatet mycket obehövlig och för undantagsfall ej behöva anordnas annat än mera som ett skådespel för riksdagsmenige än ett tillfälle för dem till något verkligt inflytande. Detta är icke blott en förmodan, utan en min erfarenhet hur det går till i den s. k. parlamentariska utrikespolitiken, när man skall ge folket medbestämmanderätt, som det så vackert heter.

I denna punkt vill jag också fästa uppmärksamheten på att behovet av tystlåtenhet fortfarande är fastslaget. Det är framhållet, att nämnden skall få rådgöra med »inom det politiska livet erfarna personer» — ja, det veta vi, vad det betyder. Men därtill är knuten förpliktelse till den »största varsamhet i avseende å meddelande till andra». Vad är det för en gymnasial statskonst att fastslå sådant i grundlagen, såsom ett uttryck för sekretessens upphörande, att man skall gå fram med den »största varsamhet i avseende å meddelande till andra»? Vad leder det till? Jo, det betyder, att vederbörande i sina kotterier prata fritt ur hjärtat, men ingen annan får veta något alls. Det blir följden.

Därtill kommer som ett uttryck för rädslan att utomstående skola få nys om något av vad den höga aeropagen förhandlar, den bestämmelsen, att suppleanterna ej skola få höra något av de utrikes hemligheter och viktiga förhandlingar, som nämnden skall förehava. Suppleanterna få icke inträda annat än vid ledighet och få ej eljes närvara. Tänk vad de skulle missbruka ett sådant förtronde! Nej, det är några särskilda utvalda, som förstå det här och begripa det fullkomligt. Det är i grunden den lag och det evangelium, som gå igen på nästan varje rad.

Förhandlingarna i nämnden skola ledas av Konungen, och då han ej är tillstädes, skall det enligt praxis inom hemliga utskottet tillkomma antingen statsministern eller utrikesministern att göra detta. Det är en tydlig utvidgning av konseljen med ett slags parlamentariska statsråd. Men skall det vara en parlamentarisk kontroll, måste utrikesnämnden vara organiserad parlamentariskt och framträda självständigt. Åtminstone har det förefallit mig på det sättet. Man måste nu i stället befara, att nämndens ledamöter lätt

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

komma att förlora känslan av sin samhörighet med riksdagen, av sin plikt att vara folkrepresentanternas tjänare och ej deras herre, av sin skyldighet att på alla sätt förtroendefullt rådgöra med dem alla.

En punkt i förslaget rör konstitutionsutskottet. Det är ganska karakteristiskt för huru litet nydaning detta förslag egentligen vill skänka oss vanliga dödliga, att fortfarande ärenden skola kunna förekomma, som äro så hemliga, att icke ens konstitutionsutskottet får tillåtelse att kasta en blick i protokollet. Det är en liten förändring, som nu är gjord, att protokollen skola kunna rekvireras, även om ärendet icke är allmänt känt, men i stället vidgar man Konungens rätt att vägra utlämnandet. En sådan grundlagsändring kan icke sägas vara nödig och nyttig utan på sin höjd likgiltig, fullkomligt likgiltig. Hela denna sekretess bör bort och alla protokoll jämnställas.

Så ha vi »krig och fred». Där har andra kammaren två gånger uttalat sig för en revidering av grundlagen, så att uttrycket »börja krig» skulle utgå samt riksdagen tillförsäkras medinflytande på viktigare avgöranden till avvärjande av befarat angrepp och jämväl vid fredsslut. Detta har kommitterade icke tagit upp, med hänsyn till att frågan nu är väckt ute i världen om bildandet av ett nationernas förbund och detta skall byggas på en ordningsmakt, såsom jag vill kalla det, eller en krigsmakt, såsom kommitterade vilja kalla det med begagnande av en gammal terminologi, vilket icke låter mycket löftesrikt. Då får man se till, hur det skall ordnas med Sveriges krigsmakt. Förslaget har till och med gått så långt, att det förutsätter, vilket jag tycker är särdeles betänkligt, att Sveriges deltagande i en militär aktion mot annan stat under vissa förhållanden måste komma tillstånd oberoende av riksdagens medverkan, därför att det skulle bliva Sveriges oavvisliga plikt att ingripa, och man skulle således bibehålla Konungens rätt att börja krig utan riksdagens samtycke, åtminstone formellt.

Förbundet är ställt på framtiden, och åtminstone vi, fredsaktivisterna, vilja icke vidare veta av det även i förslaget för framtiden bibehållna uttrycket »krigsmakten». Jag tycker därför, att det redan nu är skäl att rensa författningen från denna atavism, som gjort så mycket ont i världen, och sedan bygga upp något annat på helt andra grunder, då den stora och vanskliga frågan om vår anslutning till ett folkens förbund skall avgöras. Därför beklagar jag, att kommitterade och regeringen ha undandragit sig att följa vad andra kammaren önskat i denna del.

Slutligen möter i förslaget något, som heter »meddelanden från regeringen till riksdagen». Där förekommer frågan om att delaktighet i den s. k. kontrollen emellanåt kan förunnas de menige även i andra frågor än underställning av traktater. I dessa andra frågor skola vi få tryckta berättelser, s. k. »blå böcker». Det kan vara ganska nyttigt, men det är icke tillräcklig ersättning för den parlamentariska kontrollen. Därför är det sagt, att muntliga meddelanden skola kunna ske från regeringen till riksdagen, och det föreslås särskilda föreskrifter angående formen därför, men initiativet till-

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m
(Forts.)

kommer här allenast Konungen, meddelandet är allenast muntligt och ställes till vardera kammaren för sig, ledamot får yttra sig men något samfällt uttalande får förmodligen icke äga rum, och slutligen äger Konungen bestämma, att sammanträde skall hållas inom lyckta dörrar, och enligt motiven kan kammaren besluta detsamma men ej att ett av regeringen önskat hemligt sammanträde skall hållas öppet. Vad sekretessen svävar över hela detta systems huvud! Svenska folkets representanter få behålla sekretessen sådan, utom då Konungen medgiver, att sammanträde kan få hållas öppet, i vilket fall riksdagen äger besluta, att förhandlingarna skola äga rum inom lyckta dörrar. Själv får kammare ej besluta öppna förhandlingar. Detta tycker jag sätter sin prägel på kommitteförslagets själsliv. Det framlagda förslaget till uttryckliga bestämmelser bygger väsentligen på tillämpad praxis och icke minst på dess torftighet. Det hela kan knappast avkasta något mer än en stimulerande artighetsbetygelse utan någon verklig komplettering av de befogenheter, som lagts hos utrikesnämnden. Detta system är ett utslag så vitt jag förstår av formaldemokrati och en fingerad högre kompetens hos några få ganska självvalda personer. Jag bestrider, att det finnes inom riksdagen vissa personer, som äro särskilt lagda för att med guldvikt väga utrikespolitiska ärenden eller kunna bringa dem till lösning. Jag bestrider detta, jag vet av erfarenhet, att vi äro alla ungefär precis samma slags folk. Och jag har till och med varit med om att de högsta ledarna förklarat, att frågan om en nationernas självbestämningsrätt icke vore en utrikespolitisk rättsfråga och därför avfärdat den från handläggning i den nordiska interparlamentariska unionen såsom icke fallande inom dess område. Sedan kom världskriget och gjorde frågan om nationernas självbestämningsrätt aktuellare än någonsin. Då kommo de på andra idéer. Detta visar, att kompetensen är ungefär densamma både där uppe och där nere och mitt emellan.

Under sådana förhållanden, herr talman, synes det mig så mycket angelägnare att även utrikesnämnden, helst i dess föreslagna form såsom en slags utvidgning av själva konseljen, även själv får någon kontroll på sig från riksdagens menige och därmed en hälsosam påminnelse om dess samband med och förpliktelser till den undre världen. En sådan kontroll skulle också komma att verka produktivt på både regeringens och utrikesnämndens sinnelag genom sin blotta tillvaro. Det är jag livligt övertygad om. Jag har sett exempel på sådant. Därför har jag föreslagit, att vad författningen benämner viktiga frågor icke böra allenast i det fördolda efter partiledares godtycke gå till ofruktbar behandling i partierna utan skall enligt författningen, om det utan olägenhet kan ske, föreläggas riksdagens kamrar till uttalande, även om frågorna icke av annan grund skola hänskjutas till riksdagens prövning. Ett visst antal medlemmar i kammare, exempelvis tjugu, böra ock vara berättigade begära, att ett av dem antytt utrikesärende skall föreläggas kammaren för att bereda dem tillfälle yttra sig däröver, helst innan det upptages till behandling i utrikesnämnden. Kammare bör ock berättigas be-

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

sluta öppna förhandlingar i det fall, att regeringen förordat hemlig behandling.

Efter denna allmänna översikt av min syn på saken, är det svårt att veta, vad man skall yrka, dels på grund av den sena riksdagstiden, dels på grund av föredragningssättet och dels på grund av herr Ekmans m. fl. reservation.

Herr Ekman har sagt, att det icke synes finnas rätt för honom och hans medreservanter att göra yrkanden i enlighet med reservationen, då de stannat i minoriteten och deras förslag går utöver regeringens proposition samt ingen motion därom heller är väckt. Men om herr Ekman läser den motion jag väckt och den herr Vennerström m. fl. väckt, så skall han finna rikliga tillfällen att på grund av vad däri yrkats göra egna yrkanden. Men det kan hända, att dessa motioner icke äro tillräckligt fina, att det anses för kompromettérande att göra något yrkande med anledning av dem.

Det står mig nu öppet att instämma i ett avslagsyrkande. Emellertid är det viktigt, att något kommer till stånd. Och då det kräves antagande av två riksdagar, vore det bra, om det nu kunde komma till positivt resultat. Därför tycker jag icke, att det är lämpligt med ett avslagsyrkande. Jag är viss om att sedan det här förslaget gått igenom, det ögonblickligen skall komma förslag om dess grundliga reformering, och framtiden är sålunda rik på möjligheter, åtminstone under loppet av ett par hundra år, och då kan man ju hoppas att vinna något mera. Vid sådant förhållande, herr talman, ber jag ändå att få yrka bifall till min motion.

Herr talmannen yttrade, att med anledning av vad herr Lindhagen under överläggningen yrkat även punkten 2 av föreliggande utlåtande nu komme att föredragas. Sedan sådan föredragning skett, anförde

Herr Clason: Jag hoppas, att den siste talaren icke misstycker, och att kammaren håller mig räkning för, att jag icke söker ingå i något längre bemötande av hans långa anförande. I många avseenden föreligger ju mellan honom och utskottets majoritet samt den kommitté, som arbetat förut, så mycken skiljaktighet av både principiell och praktisk natur, att det skulle föra alldeles för långt att här genomgå dessa saker. Vill man taga kännedom därom, kan man göra det genom att läsa dels kommittébetänkandet, dels hans motion. Det förefaller mig emellertid, som om han åtskilligt misskänt vad utskottets förslag innehåller. Såvitt jag förstår, innehåller det mycket, som även från hans synpunkt måste anses såsom förbättringar. Och då han i sitt anförande bland annat särskilt berörde frågan om meddelanden från regeringen till riksdagen i utrikespolitiska ärenden, så förstår jag icke hans opposition i den punkten, ty jag vill erinra, att utom det av honom nämnda nya sättet för dylika meddelanden finnas ju alla de andra, som förut använts, exempelvis interpellationsrätten och motionsrätten, vilka

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

medföra möjligheter att få utrikespolitiska frågor behandlade fullt öppet inför riksdagen.

Varför jag begärde ordet var emellertid därför, att jag måste bekänna, att jag i en viss punkt haft tvekan mot detta förslag. Det är i fråga om den konstitutionella kontrollen. Det är ju för närvarande så, att konstitutionsutskottet har obetingad rätt att infordra särskilda protokoll, som angå allmänt kända och av utskottet uppgivna händelser. Det finnes nu icke någon möjlighet för regeringen att i fråga om dessa protokoll undandraga sig den konstitutionella kontrollen. Hädanefter skulle emellertid en sådan möjlighet dock kunna finnas. Det skulle kunna tänkas, att Konungen rörande en viss fråga först toge obetingat tysthetslöfte av utrikesnämndens medmedlemmar. Därefter skulle det kunna inträffa, att denna nämnds majoritet i samråd med en parlamentarisk regering, som endast vore ett utflöde av eller ett uttryck för riksdagsmajoriteten, skulle om regeringen i denna fråga icke gärna ville ha korten på bordet eller underkasta sig den konstitutionella kontrollen, avråda Konungen att utlämna protokollen till konstitutionsutskottet, och att Konungen följde det rådet. Den opposition, som eventuellt hade medlemmar i nämnden, skulle under sådana förhållanden, såvitt jag förstår, vara fullständigt bunden. Konstitutionsutskottet skulle alltså icke kunna få in till sig protokoll i ett dylikt ärende, även om det gällde ett ärende som rörde en allmänt känd och av utskottet uppgiven händelse. Emellertid, om jag också på den punkten har vissa farhågor, vill jag å andra sidan uttrycka den bestämda förhoppningen, att saken framdeles kommer att skötas med tillbörlig takt och framförallt med tillbörlig hänsyn för den svenska känslan av att det icke går an att med maktbud söka undertrycka en minoritet eller hindra den från att göra sin granskningsrätt gällande, och att sålunda de farhågor, som jag uttalat, icke må komma att vid något tillfälle här i landet besanna sig.

Å andra sidan har jag icke kunnat neka till, att förslaget i sin helhet innebär åtskilliga fördelar. Jag skall icke yttra mig länge därom, men jag vill blott säga, att när man nu i allt fall har ett hemligt utskott och detta börjat övergå till en stadigvarande institution, nåväl, låt oss då reglera det, så att det blir väl organiserat. Låt oss vidare laga så, att det får för sig framlagt allt väsentligt i utrikespolitiska ärenden. Och låt oss se till, att det får dessa saker framlagda för sig *före* avgörandet! I dessa hänseenden innebär ju förslaget en bestämd fördel för framtiden framför det nuvarande. Jag tror därför, att både majoriteten och oppositionen i riksdagen skola kunna få en viss nytta härav, och jag vill särskilt uttala, att jag hoppas, att man därigenom skall vinna den fördelen, att svenska folket och dess representanter skola uppfostras till större insikt i utrikespolitiska frågor och till större mogenhet för deras behandling, än som för närvarande tyvärr, efter vad jag tror, i många fall gör sig gällande.

Under sådana förhållanden har jag icke velat neka förslaget mitt bifall, utan ber att få yrka bifall till detsamma.

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m. m. (Forts.)

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! Jag har varit med bland dem, som utarbetat detta förslag, och jag är av den åsikten, att det är en god lösning av de oss förelagda frågorna. Jag behöver icke gå in på någon utförlig redogörelse för förslaget eller vederlägga vad som däremot är anfört. Jag skall blott be att få påpeka ett par saker. Herr Lindhagen har t. ex. gjort gällande, att då i denna 12 § det talas om att frågor, som äro av större vikt, även sådana, i vilka riksdagen icke har beslutanderätt, skola framläggas för riksdagen till godkännande, man icke vet, vem som hade att avgöra, om frågan vore av större eller mindre vikt. Jo, naturligtvis den, som skall tillämpa grundlagen. Så är det ju med alla lagar. Den, som skall handla, måste avgöra saken. Sålunda, Kungl. Maj:t får tolka paragrafen, när det gäller hans handlande, och riksdagen får tolka den, när det gäller en riksdagens handling. Så är det ju ständigt. Man kan aldrig komma ifrån den saken.

I samma paragraf heter det jämväl, att skulle i något fall rikets intressen kräva, att överenskommelse, som är av större vikt, men ej angår fråga, som riksdagen äger avgöra, varder avslutad utan riksdagens godkännande, så finge det ske, dock att utrikesnämnden därom skulle höras. Med avseende härå gjorde herr Lindhagen gällande, att skälet till att rikets intresse skulle kräva detta vore, att ärendet ansåges vara av brådskande natur, och följaktligen när riksdagen vore samlad, skulle det icke finnas någon anledning, varför man borde låta bli att framlägga frågan för riksdagen. Jo, det kan vara andra skäl till det i utskottets utlåtande föreslagna förfarandet, än att ärendet är brådskande. Det kan vara hänsyn till den främmande makt, med vilken man ingår överenskommelse. Kanske man icke kan få till stånd en sådan överenskommelse, om man icke håller den hemlig. Då vore det bra dumt att hålla på, att man skulle lägga fram frågan för riksdagen. Men å andra sidan vill man, att den skall bli bekant för representanter för riksdagen, och därför har man föreslagit denna bestämmelse, att den skall framläggas för utrikesnämnden.

Herr Ekman gjorde återigen en helt annan anmärkning emot denna 12 §. Han ville, att endast sådana traktater, som riksdagen enligt gällande regeringsform äger allena eller med Konungen avgöra, skulle framläggas inför riksdagen till avgörande. I fråga härom synes det mig tydligt, att det är åtskilliga frågor, som falla inom Konungens ekonomiska lagstiftningsmakt, men som äro synnerligen viktiga, när det gäller att binda sig i förhållande till utlandet. En sak är, att Konungen ensam äger besluta i en dylik fråga för oss. En annan sak är, att genom överenskommelsen med utlandet Sverige blir bundet vid ett visst beslut. Det kan sålunda föreligga precis lika goda skäl för att underställa en sådan fråga riksdagens godkännande som beträffande de frågor, vid vilka med hänsyn till våra inre förhållanden det fordras riksdagens samtycke.

Ja, med avseende å denna utrikesnämnd uttalades ett sådant förskräckligt förakt för den. Den skulle enligt herr Lindhagen i själva

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.

verket ej representera riksdagen, den skulle bestå av partiledare och dylikt folk, som ej kunna anses representera kanske någonting alls. Dylikt tal förstår jag ej. Man får väl se till, att, om man ej har förtroende för partiledarna, man får andra, som leda partierna och utgöra deras förtroenderåd eller sätter in andra personer i utrikesnämnden. Då man äger i nämnden sätta in dem man vill, måste det erkännas, att man blir i tillfälle att göra sin mening gällande. Följaktligen är riksdagen i utrikesnämnden representerad på det enda sätt, som är möjligt.

Med avseende å hemlighetsfullheten inom utrikesnämnden — d. v. s. att det, som förekommer inom nämnden, skall i viss utsträckning hemlighållas — så ironiserade herr Lindhagen över att det står, att nämndens medlemmar böra visa den allra största varsamhet med avseende å meddelanden till andra om vad som inom nämnden förekommit. Emellertid: detta är ju en utvidgning av vad som för närvarande gäller. Nu är absolut förbjudet för de särskilda deputerade att tala om vad som förekommit. Detta har man nu inskränkt, men det kan väl ej vara något olämpligt att erinra nämndens ledamöter om att i alla fall de i nämnden behandlade ärendena, även om man ej blivit ålagd en ovillkorlig tystnadsplikt, dock äro av den beskaffenhet, att man måste umgås med dem med en viss varsamhet.

Vad suppleanterna beträffar, som herr Lindhagen önskade skulle äga vara närvarande i utrikesnämnden, beror det föreslagna stadgandet därpå, att det rör frågor, där det gäller att bevara en viss sekretess — det äro ju alla ense om — följaktligen bör man se till, att det ej blir ett alltför stort antal, som får reda på saken. Efter den måttstocken har man också bestämt antalet ledamöter i utrikesnämnden. Vi ha 12 för närvarande, och man avser att öka dem till 16. Då har man kommit upp till ett antal, som är så stort, att det synes böra vara tillräckligt.

Vad beträffar själva funktioneringen av utrikesnämnden, så har å ena sidan herr Ekman gjort gällande, att den skulle komma att taga ledningen från regeringen i utrikesfrågor. Å andra sidan har herr Lindhagen gjort gällande, att den ej har fått tillräcklig styrka: den borde organiseras som ett vanligt utskott med sin ordförande och därigenom få en större möjlighet att göra sig gällande. Ja, förslaget går här en medelväg. Man vill å ena sidan, att denna utrikesnämnd skall kunna göra gällande ett verkligt sakkunnigt inflytande på utrikesärendenas handläggning, men å andra sidan vill man ej göra detta inflytande så stort, att regeringen skulle i någon mån förlora både sin rätt och sin plikt att vara den, som dirigerar utrikesärendena, lika väl som rikets övriga angelägenheter.

Vad till sist angår den föreslagna ändringen i fråga om rätten för konstitutionsutskottet att fordra in de särskilda protokollen, hade även herr Clason sina betänkligheter mot att man skulle inskränka utskottets befogenhet på sätt här är föreslaget, att nämligen Kungl. Maj:t skulle efter utrikesnämndens hörande vara berättigad att vägra utlämnande av ett protokoll. Jag vill dock säga, att vi ha

väl ändå nyligen fått klar erfarenhet om nödvändigheten av en viss varsamhet i behandlingen av protokollen i utrikesärenden. Då herr Clason ifrågasatte, att följden av dessa bestämmelser skulle kunna bli, att regeringen kunde komma att undandraga sig konstitutionellt ansvar på det sätt, att regeringen efter utrikesnämndens hörande vägrade att utlämna protokoll, som vore infordrade, och samtidigt ålade utrikesnämndens ledamöter — sålunda även minoriteten inom den — tystnadsplikt, så vill jag därpå svara, att är man i stånd att göra de manipulationer, som sålunda ifrågasatts, kan man ordna saken på ett mycket enklare sätt. Man för ej något särskilt protokoll! Det är mycket behändigare. Sålunda: man kan ej genom lagstiftning fullt skydda sig mot personer, som handla mot lagens tydliga anda och mening. Men man kan nog en gång komma åt dem, även om de göra på det sätt, som herr Clason ifrågasatt. Kommer man ej åt dem genast, må vi dock komma ihåg, att ansvarigheten ej upphör, då konstitutionsutskottet ej varit i tillfälle att granska ett ärende. Det kan ju längre fram bli en annan regering, och då är det alltid tillfälle att få frågan fram i riksdagen, så att ansvaret kan utkrävas, ifall detta anses vara nödvändigt.

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Hans excellens herr statsministern E d é n: Herr talman, mina herrar! Även jag skall börja på ungefär samma sätt, som jag tror samtliga föregående talare i detta ämne, nämligen med att uttala den förmodan, att det varken är behövligt eller lämpligt att ingå i någon diskussion av detaljerna i det föreliggande stora förslaget. Jag har alltså ej begärt ordet för att på några enskilda punkter bemöta de föregående talarna, utan i huvudsak endast för att avgiva ett par korta förklaringar.

Den ena är den, att regeringen med allra största tillfredsställelse måste se, att det mellan målsmän för olika partier har lyckats att uppnå enighet i en så viktig fråga som denna, som visserligen först under de senare åren har kommit upp, men som emellertid allt sedan dess har spelat en betydande roll. Det är en glädje att kunna konstatera, att den tillsatta kommitténs yttrande varit enhälligt, och att likaledes inom konstitutionsutskottet, om ock med ett par undantag, anslutning vunnits från representanter för de olika partierna. När så är fallet tror jag, att det visar, att man i denna verkligen ganska svårlösta sak har lyckats att träffa en sådan väg, som får anslutning från den övervägande meningen inom riksdagen och inom landet.

I likhet med vad någon yttrat här under debatten, är visserligen även jag av den meningen, att det ännu ej är så alldeles visst, att vi med det förslag, som nu föreligger, ha nått fram till en i alla avseenden fullfärdig ordning. Området är inom alla länders konstitutionella erfarenhet ännu ganska oprövat. Jag känner ej till något annat land, som före vårt har givit sig in på en formlig lagstiftning av sådan beskaffenhet som denna. Jag tror dock, att var och en, som har tänkt sig in i denna fråga — och jag har för min del haft tillfälle att

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

syssla med den sedan flera år, allt sedan den tid, då jag som medlem av konstitutionsutskottet var med om att framlägga i huvudsak samma grundlinjer, som nu blivit upptagna — jag tror, säger jag, att var och en, som något har tänkt sig in i saken, skall finna, att det nu framlagda förslaget söker att på det bästa möjliga sätt och med anpassning efter våra säregna svenska konstitutionella förhållanden fylla två uppgifter, såsom herr Trygger mycket riktigt framhöll, å ena sidan att tillgodose det ovillkorliga kravet, att i dessa ärenden ledningen och ansvaret måtte finnas hos regeringen, då annars ingen fast utrikespolitik kan föras, men å andra sidan, också att giva en sådan meddelaktighet i de viktiga besluten åt riksdagen och en sådan fullständig inblick i allt vad som sker i dessa viktiga ärenden åt riksdagens förtroendemän, att man därigenom kan vara förvissad om att icke regeringen ger sig ut på utrikespolitiska vägar, som icke ha ett verkligt stöd i riksdag och folkmening. Det är denna dubbla uppgift, som man från början har sökt att förena vid arbetet på den reform, och som nu har fått sin utgestaltning i kommitténs förslag, Kungl. Maj:ts proposition och utskottets tillstyrkan. Vid sådant förhållande finnes ju icke något skäl att inlåta sig uti diskussion vare sig med dem, som i likhet med herr Ekman anse, att man har givit riksdagen för mycket, eller med dem, som i likhet med herr Lindhagen anse, att man har givit riksdagen för litet. Jag tror, som jag nyss har sagt, att man här i möjligaste mån kommit till en både principiellt och praktiskt riktig medelväg, och jag har den livliga förhoppningen, att om detta förslag nu vinner bifall, det icke skall lända till några vådor för utrikespolitikens styrka och enighet, men väl bidraga till att göra de utrikespolitiska problemen till problem för hela nationen och dess representanter och försäkra dem om tillbörligt beaktande även inom representation n.

Jag anhåller sålunda att få uttrycka regeringens glädje över den vissa utsikten till att detta förslag nu bifalles.

Herr von Mentzer: Då de anföranden, som här ha förekommit, till väsentlig del ha gått i den riktning, som utskottet har hemställt, och jag står såsom reservant, så anser jag mig ha skyldighet att meddela, att jag ej av dessa anföranden, som här i dag ha förekommit, har blivit övertygad om, att reservationen saknar grund för sin hemställan om avslag på den Kungl. propositionen. Såvitt jag förstår herr von Zweigbergk och herr Trygger rätt, så voro de ense om en sak, och det var, att de menade, att det väsentliga i denna kungl. proposition var, att man därigenom befäste ett förtroendefullt förhållande mellan regering och riksdag. När man säger detta: »regering och riksdag» så kan jag ej komma ifrån den tanken, att det här är fråga om att i utrikesnämnden komma att inrättas proportionellt representanter för dem, som eljest ha makten i riksdagen. Partierna sätta in sina förtroendemän i utrikesnämnden, dessa komma i samarbete med den parlamentariska regeringen, och vad kan resultatet av en sådan församling bli, om ej förökad makt för majoriteten och därmed följande undertryckande av minoriteten? Faran i detta

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken m.m. (Forts.)

har herr Clason särskilt framhållit, då han påpekade förhållandet med den tystnadsplikt, som regeringen kan ålägga utrikesnämnden, och han såg faran därvidlag så rakt i ansiktet, att han i likhet med utskottet har måst inskränka sig till att mot den faran bara stanna vid en förhoppning, att saken framdeles kommer att behandlas av dem, som i detta fallet bli de handlande, på ett taktfullt och lämpligt sätt. Att skriva en lagstiftning, som endast grundas på en förhoppning, där man egentligen ser ett fel i själva anläggningen, det synes mig vara nog så betänkligt.

Jag skall be att få erinra kammarens ledamöter om att det förslag, om vilket reservanterna ha samlat sig, är, såvitt jag förstår, detsamma, som högern i denna kammare för två år sedan anslöt sig till. Det är sålunda ett vidblivande av en ställning, som redan intagits av högern här; och i den mån som parlamentarismen får göra sig gällande, så är det väl självskrivet, att den till regeringen leder fram majoritetens främste män, majoritetens förtroendemän. Men när de komma till regeringen så kan jag ej underlåta att komma ihåg, att de därvid komma uti en ställning, som en gång sant nog uttryckts med de orden, att en sak ter sig så olika, om man ser den nedifrån eller uppifrån. När man ser fosterlandets sak uppifrån, ter den sig helt olika mot när man ser den kanske i någon mån partibundet nedifrån. Och förhåller det sig på det sättet, så menar jag, att det är fördelaktigt, om de, som sålunda kommit till regeringen, kunna och få tillgodogöra landet vad de sålunda se utan att vid sin sida ha en sådan anordning som den i den kungl. propositionen åsyftade utrikesnämnden. Denna nämnd tro många skulle införa ett oinskränkt massvälde, men det är väl ej alldeles säkert. Skulle det icke kunna inträffa, att, om en av utrikesnämndens ledamöter vill tillskansa sig största möjliga makt och styrka, han skulle vara i stånd att tillskansa sig hela ledningen, efter sin vilja? Skulle det icke vara möjligt för honom att i förhållande till regeringen hänvisa till den majoritet, han uppgiver sig ha bakom sig, och i förhållande till denna samma majoritet åberopa den tystnadsplikt, som regeringen kan hava ålagt honom?

Då den kungl. propositionen efter min tanke lämnar möjlighet till större förtryck från majoritetens och dess ledares sida än den i reservationen föreslagna utvidgningen av det hemliga utskottet, så ber jag, herr greve och talman, att få yrka avslag å utskottets hemställan.

Herr C l a s o n: Med avseende å herr von Mentzers yttrande, att jag i fråga om en min betänklighet beträffande utrikesnämnden skulle ha stannat vid att endast uttrycka en förhoppning, att för framtiden saken skulle komma att skötas med tillbörlig takt, så vill jag erinra, att jag ej stannat därvid, utan yrkat och fått genomförd en ändring i hithörande grundlagsparagraf, som innebär, att vägran att utlämna protokoll skall vara grundad på antingen hänsyn till rikets säkerhet eller andra *av förhållandet till främmande makt be-*

Grundlagsändringsförslag ang. riksdagens inflytande på utrikespolitiken. m.m
(Forts.)

tingade, synnerligen viktiga skäl. Skulle sålunda en regering i en framtid vilja vägra att utlämna ett protokoll på grund av partiställning eller andra inrikespolitiska motiv, så komme denna regering uppenbarligen att bryta mot grundlagen, och mot detta hoppas jag, att det skall finnas tillräckliga korrektiv.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att propositioner komme att framställas först särskilt beträffande utskottets hemställan i punkten 1 samt därefter särskilt beträffande utskottets hemställan i punkten 2 och i sammanhang därmed angående herr Lindhagens i ämnet väckta motion.

I avseende å punkten 1, yttrade vidare herr talmannen, hade yrkats dels bifall till, dels ock avslag å utskottets hemställan.

Vid sedermera i enlighet härmed gjorda propositioner bifölls utskottets hemställan.

Därefter gjordes enligt de rörande punkten 2 framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i denna punkt hemställt samt vidare på antagande såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling av de förslag, som åsyftades i herr Lindhagens i ämnet väckta motion; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Grundlagsändringsförslag rörande kommandomål.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 15 regeringsformen.

I detta utlåtande hade utskottet på angivna grunder hemställt,

a) att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition måtte antaga såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling i utlåtandet intaget förslag till ändrad lydelse av §§ 15 och 106 regeringsformen samt § 38 mom. 2 riksdagsordningen;

b) att, för den händelse vad utskottet föreslagit såväl i sitt utlåtande nr 34 som i förevarande utlåtande vunne riksdagens bifall, riksdagen ville besluta att såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga förslag till ändrad lydelse av 38 § 2 mom. riksdagsordningen, så lydande som utlåtandet visade.

Reservation hade avgivits av herr *von Mentzer* utan antydd åsikt.

Herr von Mentzer: Herr greve och talman, mina herrar! Det är naturligtvis ej min mening att göra något yrkande och jag skall ej uppehålla kammarens tid länge, utan endast yttra ett par ord med avseende å den reservation, som jag tillåtit mig att fästa vid detta utlåtande. Denna reservation avser utskottets hemställan under punkten b), som jag ej kan biträda. Denna del av betänkandet utgår från

den förutsättningen, att riksdagen kommer att bifalla vad utskottet tillstyrkt i näst föregående utlåtande, och då jag avstyrkt bifall till de förslag, som avhandlas i sistnämnda utlåtande, så har det synts mig följdriktigt att reservera mig mot den del av förevarande utlåtande, som föranletts av tanken på bifall till utlåtandet nr 34.

Grundlagsändringsförslag rörande kommandomål. (Forts.)

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter kammaren biföll vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 36, med förslag till ändrad lydelse av § 105 regeringsformen och § 38 mom. 3 riksdagsordningen.

Ang. tillgänglighet av protokoll i kommandomål.

I detta memorial hade utskottet på anförda skäl hemställt,

a) att riksdagen ville såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga framlagt förslag till ändrad lydelse av § 105 regeringsformen och § 38 mom. 3 riksdagsordningen;

b) att för den händelse vad utskottet föreslagit såväl i sitt utlåtande nr 34 som i förevarande utlåtande vunne riksdagens bifall, riksdagen ville såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga i memorialet infört förslag till ändrad lydelse av § 105 regeringsformen.

Reservationer hade avgivits:

1:o) av herr *von Mentzer*, som, under hänvisning till sin vid konstitutionsutskottets utlåtande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 15 regeringsformen fogade reservation, yrkat avslag å utskottets hemställan;

2:o) av herrar *Clason*, *von Geijer* och *Hulting*.

Herr von Geijer: Herr greve och talman! Jag har vid ifrågavarande memorial fogat en reservation, och jag skall be att med anledning härav få säga några ord. Den hemställan, som konstitutionsutskottet här gör om ett tillägg till § 105 regeringsformen och § 38 mom. 3 riksdagsordningen, rör utskottets rätt att infordra protokoll i kommandomål. Detta memorial har ett visst sammanhang dels formellt och dels materiellt, med de ärenden, som kammaren nyss har behandlat, d. v. s. med dem, som innefattas i utskottets memorial nr 34 och 35. Jag vill emellertid, även om det i någon mån är sagt redan förut, här göra den lilla rekapitulering angående de hos regeringen förda protokollen, att jag erinrar, att dessa äro av trefaldig art. De äro dels de allmänna protokollen, dels särskilda protokoll i vissa utrikesärenden och slutligen protokoll i kommandomål. Ifrågavarande memorial rör dessa sistnämnda. Vad angår konstitutionsutskottets rätt att infordra protokollen så är vidkommande den första kategorien, de allmänna protokollen, utskottets rätt att infordra dessa obegränsad. Ännu gällande grundlagsbestämmelser angående de båda övriga, de särskilda utrikespolitiska protokollen samt protokollen i kommandomål, innehålla, att utskottet får infordra endast dem, som

Ang. tillgänglighet av protokoll i kommandomål. (Forts.)

röra »allmänt kända och av utskottet uppgivna händelser». Alldeles nyss beslöt kammaren för sin del såsom vilande antaga ett förslag till ändring i fråga om de utrikespolitiska protokollen. Den ändringen, var såsom herrarna erinra sig, att orden: »allmänt kända» borttagits. Nu föreliggande memorial avser att bringa dessa bestämmelser i överensstämmelse jämväl rörande kommandomål. Orden »uppgivna händelser» skulle utgå jämväl beträffande denna. Jag vill erinra om att förslaget därom åvägabragts inom utskottet. Utskottet har begagnat sin initiativrätt på detta område. Skälet härför och dels det formella, att man ville bringa lagbestämmelserna i överensstämmelse med varandra, så att ej olika lydelser komme att stå i den ena och den andra, dels ett mera djupt liggande skäl, den omständigheten, nämligen att orden: »allmänt kända händelser» lätt föranlett tvister och olika meningar, utan att någon egentlig nytta därvidlag åstadkommits. Orden vore så svårförstådda och vållade som sagt lätt tvister, oavsett att den påstådda garantien mot indiskretioner som skulle ligga i begränsningen för utskottet att infordra endast *allmänt kända* mål lätt kunde förbigås. Genom en artikel i tidningspressen, genom en interpellation eller annorledes skulle vilken uppgiven händelse som helst kunna göras jämväl *allmänt känd*. Jag kan för min del ej neka till, att jag anser, att det finnes visst fog för dessa synpunkter, men jag har å andra sidan så att säga på känn, att man är inne på ett ömtåligt ämne, så att jag är obenägen för att utan vidare undersökning och endast på en framställning inom utskottet giva sanktion åt ett förslag, som kanske kan få rätt så vittgående följder. Jag vill erinra om, att när kammaren för sin del nyss biträdde utskottets hemställan under memorial nr 34 att borttaga ur grundlagen dessa ord vidkommande de utrikespolitiska protokollen, så infördes dock samtidigt ett komplement i den delen, ett komplement, som enligt de upplysningar man vunnit inom utskottet, var betingat av förhållanden, som hade förelupit under det nu pågående världskriget och genom vilka man ansåg det vara ådagalagt att handlingarna i vissa ömtåliga mål, även om dessa voro kända och uppgivna, ej borde få offentliggöras. Något sådant komplement finnes icke föreslaget här. Jag vill vidare erinra om, att den väntade lagstiftningen angående kommandomålen egentligen ännu icke är slutförd. Det föreligger visserligen i föregående utlåtande ett förslag, ett utkast till lag om vad som skulle vara att hänföra till kommandomål. Men detta har framlagts endast till påseende, ej till prövning. Ingen av oss vet egentligen någonting närmare om dessa ärendens natur. Vid angivet förhållande har utskottet självfallet icke kunnat gå in i någon prövning därav. Jag vill emellertid erinra om att i samma utkast dock finnes angivet, att enligt lagen till kommandomål skulle hänföras så pass ömtåliga saker som mobiliseringsföreskrifter och instruktioner för befälhavare vid utsändande av expeditioner med fartyg, och dylika expeditioner kunna ju rätt så nära tangera de utrikespolitiska förhållandena — det kan vara med förseglade order, som en dylik expedition utskickas. Om man nu tänker på vad som förekom, när vi behandlade utskottets hemställan i utskottets utlåtande

nr 33, så kan det väl ej nekas till, att det visat sig, att fara föreligger för, att mycket stora indiskretioner kunna vid dechargefrågans behandling begås. Det är vidare sagt, att härvidlag måste på ett eller annat sätt åvägabringas något, som hindrar ett återupprepande. Det har pekats på, att det skulle ligga i konstitutionsutskottets hand att helt bestämma, vilka ärenden som skulle få infordras och jämväl, om de blivit infordrade, vad som skulle få inflyta i utskottets utlåtanden. Jag delar denna åsikt, men jag ser å andra sidan också däri ett symptom av något som kan hava beaktansvärda följder. Utvecklingen går oftast i pendelrörelse; kanske i framtiden någon risk kan föreligga för att en majoritet skulle kunna vilja undertrycka en minoritets berättigade önskningar på detta område.

Ang. tillgänglighet av protokoll i kommandomål. (Forts.)

Jag hade sålunda, herr talman, då jag försökte sätta mig in i ärendet, på känn, att vi nu voro inne på ett jämförelsevis ömtåligt område. Jag tyckte därför, att utskottet saknat direkt skäl att självmant och utan vidare framlägga förslaget utan någon som helst undersökning. Det var denna omständighet, herr talman, som föranledde mig att avgiva en reservation. Med stöd av detta ber jag att få yrka avslag å ifrågavarande förslag. Så mycket mer som uppmärksamheten ändå är fästad på saken. Befinnes förändringen nödvändig och lämplig, torde den återkomma och då i sitt rätta sammanhang, nämligen då riksdagen går att pröva lagen om vad som är att hänföra till kommandomål.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att rörande nu föredragna memorial annat yrkande ej förekommit, än att utskottets hemställan skulle avslås.

Sedermera gjordes propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i föreliggande memorial hemställt; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Vid ånyo skedd föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om rätt till genmäle i tidningar m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 38, i anledning av väckt motion angående förslag till bestämmelser i tryckfrihetsförordningen om rätt till genmäle mot angrepp och oriktiga framställningar i tidningar, tidskrifter och andra dylika tryckalster.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 144, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära förslag till bestämmelser i tryckfrihetsförordningen om rätt till genmäle i skälig omfattning gentemot angrepp och oriktiga framställningar i tidningar, tidskrifter och andra dylika tryckalster.

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Leander*, *Räf*, *Vennerström* och *Runefors*, vilka yrkat, att utskottet i anledning av motionen bort hemställa, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära utredning, huruvida och i vad mån bestämmelser kunde införas i tryckfrihetsförordningen om rätt till genmäle i skälig omfattning gentemot angrepp och oriktiga framställningar i tidningar, tidskrifter och andra dylika tryckalster, samt framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Herr Lindhagen: Motionären har här föreslagit, att riksdagen måtte hos regeringen begära ett förslag till ändring av tryckfrihetsförordningen i syfte, att rätt till genmäle skall i någon lämplig form där fastslås. Det är en gammal fråga, och motionären har fäst uppmärksamheten på, att en sådan lagstiftning finnes exempelvis i Tyskland, i Frankrike och i Norge. Jag har även påpekat, att det åtminstone finnes ett behov av en sådan lagstiftning i Sverige.

Härpå svarar nu utskottet, att från olika håll inom utskottet har sympatier uttalats för själva saken. Efter en så lovande premiss hade man ju väntat, att utskottet skulle föreslå en undersökning i frågan. Men så kommer en invändning, nämligen den att genom de kommitterade, som år 1912 på regeringens uppdrag avgåvo ett förslag till revision av tryckfrihetsförordningen, har denna sak »blivit föremål för grundlig behandling, därvid kommitterade stannat vid att intaga en negativ ståndpunkt till frågan. Utskottet har icke någon anledning antaga, att en förnyad sakkunnig utredning av frågan skulle lämna ett mera positivt resultat.»

Ja, Sven Adolf Hedin brukade ofta vid frågors behandling i riksdagen säga, att han aldrig hade varit med om något dylikt i riksdagen förr! Det kan ju bli för enformigt att säga detta allt för ofta, men jag har åtminstone sällan varit med om en sådan motivering som denna. Sympatier från olika håll inom utskottet för saken, och så säger man, att en kommitté stannat vid ett negativt resultat och man kan icke antaga, att en förnyad sakkunnig utredning av frågan skulle lämna ett mera positivt resultat. Jag gratulerar herr Alexanderson och hans medkommitterade, som fått en sådan oerhörd auktoritet, att utskottet icke ens behöver inlåta sig på vad ni sagt, utan det är nog, att ni stannat vid ett negativt resultat, och då är saken för tid och evighet avförd från dagordningen. Det är verkligen ett prydligt konstitutionsutskottsbetänkande, som genomför auktoritetsprincipen i en sådan omfattning. Utskottet har förmodligen icke ens läst kommitterades yttrande utan grundat sitt omdöme på ett antagande. Då utskottet nu har böjt sig för en sakkunnig utredning, vill jag säga, att det finns en gräns också för anspråkslösheten. Min sakkunskap i den här frågan är lika stor, kanske större än deras, som avgåvo 1912 års kommittébetänkande. Jag har nämligen kännedom om behovet i ännu högre

grad än dessa kommitterade ha haft; alltså är jag mer sakkunnig än de, åtminstone lika sakkunnig. Och finns det ett behov och finns det en vilja att avhjälpa det, så finns det också en väg att göra det.

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

Jag kan nu icke upptaga kammarens tid med att kritisera dessa kommitterades negativa resultat och de premisser, på vilka de grundat detta, ehuru det vore en mycket tacksam uppgift. Det är de obotfärdigas förhinder och ingenting annat, så vitt jag förstår. Det är auktoritetstro, fastän man naturligtvis kan anse, att man har skäl för det. Men å min sida betraktar jag det så, och jag skulle också kunna ge skäl därför, fästan det skulle bli ganska vidlyftigt. Man har också medgivit, att något som vore att reflektera på vore det norska och det tyska systemet, om rätt allenast att beriktiga framställningar, som äro sakligt oriktiga utan att giva sig in i någon polemik i omdömesfrågor. Men så har man också slagit sig till ro med framhållande av att det är en allmän uppfattning, att genmälen böra tillåtas, och att med en sådan allmän rättsuppfattning behovet nog också blir behörigen tillgodosett. Jo, jag tackar jag! Då man vill bemöta de mest utmanande utfall har det hänt mig mer än en gång, att vederbörande sagt absolut nej. Jag erkänner nu, att högertidningarna egentligen äro de gentilaste i detta avseende. De taga in genmälen på flera spalter på framskjuten plats, utan att den s. k. redaktionen efteråt nafsar en i byxbenen eller som en tiger kastar sig över en i ryggen. Det har verkligen inträffat merendels i högertidningar, ehuru det någon gång givits undantag. Liberala tidningar äro skralare. Somliga äro ju ganska gentila, men andra skjuta ned genmälet bland annonserna och sätta dem med pärlstil, så att många av dem som hava läst den artikel, mot vilken genmälet riktas, sedan sagt, att de aldrig sett något genmäle. Värst äro, det måste jag erkänna, de socialdemokratiska tidningarna, ty de säga ofta alldeles nej — d. v. s. kanske icke så mycket de små tidningarna, men ledande socialdemokratiska tidningar. Detta är i alla fall ett oerhört tillstånd, och det är därför enligt min mening synnerligen viktigt, att denna grundsats om rätt till genmäle blir fastslagen i lagstiftningen. Jag vill icke säga, att tidningarna i regel vägra att intaga genmälen, men mången gång göra de det, i synnerhet när det verkligen behövs ett genmäle, när det är en mycket aktuell fråga.

Under sådana förhållanden, och när det finns en reservation vid betänkandet, ber jag att få yrka bifall till densamma.

Skall man icke ens kunna få så mycket fred i detta land mot redaktionsförtrycket, att man åtminstone skulle kunna få igenom ett yrkande om att det tages i övervägande, huruvida en lagstiftning kunde genomföras här likaväl som i Norge, i Tyskland och i Frankrike? Det är verkligen att gå för långt i auktoritetsbekännelse.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Clason: Jag skall gärna medgiva, att motionären kan ha en viss rätt att icke vara fullt belåten med utskottets motivering i detta fall. Men när utskottet prövade frågan och därvid genomgick, vad tryckfrihetskommitterade hade anfört i densamma — vilket utskottet verkligen har gjort; utskottet har visst icke svurit på magi-

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

sterns ord — och när utskottet på denna punkt fann mycket goda skäl vara framhållna för kommitterades ståndpunkt, ställde sig saken inom utskottet så, att utskottsmajoriteten trots sina sympatier för förslaget icke var i stånd att i denna riksdagens sena timme framlägga några grundlinjer, efter vilka man kunde tänka sig, att det var att vänta, att en ny utredning skulle lämna något annat resultat. Det skulle exempelvis fordrats grundlinjer, hur denna rätt till genmäle närmare skulle regleras, hur långt den skulle kunna utsträckas o. s. v. — och dess grundlinjer borde också hava innefattat, vad som borde göras för att icke denna rätt till genmäle skulle kunna göras fullkomligt illusorisk, vilket den nog i många fall säkerligen skulle bli. Under sådana förhållanden fanns det för utskottet trots de sympatier, som på vissa håll inom utskottet yppats för motionen, ingen möjlighet annat än att för närvarande avstyrka densamma, och jag skall på denna grund yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Rosén: Jag ber att få instämma med herr Lindhagen.

Herr Alexanderson: Herr talman! Herr Lindhagen har yrkat bifall till en reservation, enligt vilken riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning, huruvida och i vad mån bestämmelser må införas i tryckfrihetsförordningen om rätt till genmäle i skälig omfattning gentemot angrepp och oriktiga framställningar i tidningar, tidskrifter och andra dylika tryckalster. Herr Lindhagen har en gång förut motionerat om en sådan skrivelse. Det andra kammarens tillfälliga utskott, som hade denna motion till sig remitterad, hemställde, att den icke skulle föranleda till någon kammarens åtgärd, under hänvisning att en sådan utredning väl ändå torde komma till stånd under den pågående bearbetningen av tryckfrihetsförordningen, och i enlighet därmed beslöt riksdagen icke heller att avlåta någon skrivelse.

Emellertid blev en utredning sådan som motionären hade begärt företagen. Den föreligger i det betänkande, som år 1911 avgavs med förslag till ny tryckfrihetsförordning. Det förefaller mig, som om riksdagen, innan den begär ny utredning, åtminstone skulle från något håll hava fått utrett, att den gamla utredningen är oduglig eller i några väsentliga hänseenden ofullständig eller vilseledande. Herr Lindhagen har i dag sagt, att han icke vill trötta kammaren med att inlåta sig på denna lilla obetydliga fråga, hur det kan vara med det förhållandet. Men det förefaller mig ändå vara tämligen grundväsentligt, att man klarar upp den saken, innan man begär att Kungl. Maj:t skall låta föranstalta en ny utredning i samma fråga. Den ärade talaren tillät sig att beteckna som de obotfärdigas förhinder vad i kommitterades utlåtande har förebragts i saken. Jag ber att med skärpa få tillbakavisa en sådan tillvitelse. De fyra kommitterade, som sysslade med denna fråga, gingo icke till behandlingen av densamma med någon som helst förutfattad mening. Minst ett par av dem voro av ungefär samma uppfattning som den, som kommer fram hos reservanterna till detta konstitutionsutskottets betänkande. De hade närmast sympati för att en lagstiftning av denna art borde ordnas, och de båda övriga ställde

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

sig icke på något sätt avvisande, utan ville helt enkelt undersöka, hur därmed skulle kunna bli förhållandet. Vi gingo till en sådan undersökning och hava nedlagt resultatet av densamma i betänkandet. Vi kommo för vår del till den slutsatsen, att en sådan lagstiftning skulle komma att bli ineffektiv och hava ogynnsamma verkningar i stället för gynnsamma. Skälen till att vi kommo till detta resultat äro utförligt angivna i betänkandet.

I själva verket förhåller det sig nog så, att de flesta, som för närvarande känna behov av att en sådan här genmälesrätt skulle komma till stånd, icke alls skulle bli belåtna, om man nödgades på sätt, som herr Lindhagen antydde nog skulle bli förhållandet, begränsa den till endast en rätt att beriktiga oriktiga dem vidkommande faktiska uppgifter, som hava lämnats. Det förhåller sig nog så, att de, som känna sig hämmade i sin möjlighet att genmäla, önska verkligen ingå på ett meningsbyte i en eller annan sakfråga, eller också, och det är ännu vanligare, önska de att kunna få så att säga behålla sista ordet med sitt beriktigande. Om man undersöker, vad det är som i synnerhet har förargat den, som har varit i polemik i en tidning, skall man finna, att det är detta, att när han nu har svarat och talat om hur det enligt hans mening rätteligen är, kommer redaktionen efteråt och vidfogar ändå några förargliga påståenden, där redaktionen vidhåller sina uttalanden och insinuant drager i tvivelsmål sanningsenligheten och tillförlitligheten av insändarens genmäle. Men emot ett sådant förfarande från redaktionens sida är genmälesrätten intet som helst försvarsvapen, ty därmed har icke redaktionen kommit med några nya faktiska påståenden, vilka föranleda någon rätt till nytt genmäle, utan redaktionen har — och detta är helt naturligt — kommit att få behålla sista ordet, och det är just detta, som ter sig så förargelseväckande för den, som hade hoppats att kunna tysta ned den kritik, som yppats emot honom.

Jag tror, att man, om man närmare undersöker den utredning, som redan föreligger, skall finna, att här torna sig verkligen dylika svårigheter för att få en genmälesrätt, som ens tillnärmelsevis i omfattning närmar sig den, som för närvarande frivilligt består. Låt vara att man icke är nöjd med denna, men så fort man söker lagstadga en genmälesrätt, nödgas man hålla sig till ett mått av denna rätt, som vida understiger, vad tidningspressen för närvarande frivilligt medgiver. Det är detta förhållande, som framför allt har tett sig såsom ägnat att ingiva misstro till lagstiftningens möjlighet att komma till rätta med de stundom ganska otillfredsställande förhållanden, som föreligga på detta område.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ljunggren: Endast ett par ord i anledning av det sista yttrandet.

Herr Alexanderson säger, att det här gäller endast rätt till genmäle. I det avseendet vill jag säga, att denna rätt nog icke är så obetydlig, som det kan låta av detta yttrande, ty i många fall kan det vara

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

av en oerhört stor betydelse att verkligen kunna få in ett sådant genmäle i tidningen.

Vidare sade herr Alexanderson, att tvisten oftast rör sig om vem som skall hava sista ordet i en tidningspolemik. Jag vill gentemot detta säga, att det ofta nog rör sig om, huruvida det skall vara möjligt att få över huvud taget *något* ord i den tidning, som har angripit.

Nu förstår jag mycket väl, att herr Alexanderson icke känner behovet av en sådan här bestämmelse så starkt, som kanske andra göra, därför att han har säkert icke varit utsatt för de missförhållanden, som här påtalats. Av hans medutredningsmän var den ene ju såsom pressman så att säga part i målet, och den andre var i likhet med herr Alexanderson jurist och torde nog icke heller hava haft några erfarenheter på detta område. Men jag vill för min del säga, att det har förekommit t. o. m. i ledande huvudstadsorgan, att det har riktats angrepp mot institutioner och enskilda personer av ärerörig beskaffenhet, och att dessa organ hava vägrat att intaga korta, sakliga upplysningar i den fråga, där de ha yttrat sig. Det är icke en obetydlig sak för den enskilde medborgaren eller för institutioner, som på detta sätt utsättas för oberättigade angrepp i pressen, huruvida det beredes möjlighet eller icke att få sakliga bemötanden införda. Det rör sig, herr Alexanderson, visst icke om en obetydlig tvist om vem som skall ha sista ordet, utan det rör sig om medborgerliga rättigheter av den allra främsta betydelse.

Jag ber, herr talman, att få instämma i herr Lindhagens yrkande.

Herr Lindhagen: Att jag har väckt den här frågan, är icke allra främst av hänsyn till den, som skall ha in ett genmäle, utan det är därför, att jag anser, att en av de linjer, på vilka den politiska kampen måste gå fram, för att vi skola kunna vinna frigörelse, är att vi befria människorna från allt förtryck och då också från partipressens förtryck. Denna partipress är en andlig kartell med en oerhörd makt, som efter sin önskan omvandlar sina läsares sinnen — droppe efter droppe pressar den in i deras hjärna bara sin ensidiga partisynpunkt och censurerar alla andra, mänskliga synpunkter. Denna fråga är endast ett led i kampen mot detta förtryck, som är bland de största av alla, som är en fördömelse över mänskligheten och som icke kan verka annat, än att det kommer till världskrig och annat elände, så länge vi stå under ett sådant förmyndarskap som detta och andra liknande. Det finns ingen annan linje för tillfället, än att man gör detta så småningom, att man företager små reformer, vilka ju herrar liberaler äro så intresserade av. Här är en liten reform, ett litet steg framåt för att få rättvisa åt dem, om vilka den siste talaren nämnde. Det är icke dessa, som efteråt bli nafsade i byxbenen av redaktionen, sedan de fått in ett genmäle, ty de veta, att längre kan man icke komma, det lönar sig icke att försöka lagstifta därom. Utan det gäller här dem, som icke få in ett enda ord till genmäle. Jag har varit med därom mer än en gång och detta även i framstående huvudstadstidningar. Det är ett system i oefterrättlighet. Vi ha rättighet såsom människor att icke finna oss i en ordning i samhällena, som ger uppskov till sådana andliga karteller utan möjlighet för medborgarna att göra sig gällande. Det finns ingen tryck-

frihet här i landet annat än för tidningsredaktörer och bokförläggare — allt det andra är bara bosch!

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

Jag har verkligen försökt en annan väg också. Jag har föreslagit, att man skulle inrätta hedersdomstolar för pressen, där man kunde få en hedersdomstols utslag, vilket är mycket bättre än det formella juridiska utslag, som man får vid domstolarna med deras äventyrligheter och kostnader. Det är en hygglig form, där det kan gå mera privat till. Även detta har utskottet emellertid avböjt. Svenska folket står rättslöst med ett sådant konstitutionsutskott.

Herr Alexanderson yttrade, att han *med skärpa* finge bestrida, att icke en undersökning vore gjord. Ja, det måste han ju ur sin synpunkt göra, men jag vill *med skärpa* påstå, att denna undersökning icke alls tillfredsställer mig och icke är riktig. Den åsikten har också jag rättighet att ha. Och varför är den icke det? Jo, det är därför, att om man läser den, skall man finna, att det i granskningen icke finns ett spår av medkänsla för själva saken. Man kommer icke fram till någon reform, förrän man börjat ha medkänsla för själva saken. För dem, som endast se hinder, utan att hava någon medkänsla, för dem blir det bara hinder, och de se icke det andra. Det är känslan för saken, som övervinner hindren. Då äro dessa till för att övervinnas. Men om man icke har det själsliga innehållet klart i sitt medvetande, te sig hindren oöverstigliga.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Hellberg: Ja, herr talman, jag måste bekänna, att det är med stor tvekan, som jag yttrar mig i denna fråga, då jag ju råkar tillhöra denna tyranniska kartell, som herr Lindhagen nyss utmålade såsom så förtryckande mot svenska folket. Jag skall emellertid tillåta mig säga några få ord.

När denna fråga behandlades i utskottet kände jag onekligen en viss sympati för tanken på en sådan här lagstiftning. Men jag måste å andra sidan säga, att jag — i likhet med vad herr Alexanderson antytt i sitt anförande — hyser en viss tvekan, om man på lagstiftningens väg skulle kunna vinna så synnerligen mycket, då man ju väl skulle få inskränka sig till att låta genmälesrätten omfatta endast rena enkla fakta, som ju inte alltid vore själva huvudsaken för den, som ville ha ett genmäle infört. Jag har tänkt, att det inte borde saknas möjlighet att så att säga begagna pressen för att uppfostra pressen. Det är ju nämligen ändå så, att denna kartell, om vilken herr Lindhagen talat, är en mycket besynnerlig kartell, såtillvida som den är uppdelad i en mängd olika partier, som inbördes bekämpa varandra. Och min erfarenhet som tidningsman är, att om man av någon anledning vägrar att upptaga ett genmäle — och jag får säga, att jag har då åtminstone för min del bemödat mig om att inte göra det annat än när det finns alldeles särskilda skäl att vägra — så har man i regel kunnat bereda sig på, att det kommit in i konkurrenttidningarna, ofta kanske med tillagda kommentarer från deras sida. Därigenom att sålunda de olika partiernas tidningar kunna öva kritik på varandra, tror jag, att man

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

har en väg, på vilken man kan komma fram till relativt tillfredsställande resultat.

Jag tillåter mig för övrigt ändå uppriktigt sagt betvivla, att förhållandena i detta avseende äro så nattsvarta, som herr Lindhagen har utmålat dem. Vore de det, skulle säkerligen uppstått en mycket starkare allmän opinion än den, som jag tror är tillfinnandes. Över huvud taget tror jag nog, att allmänheten inte känner sig så rådlös i detta fall, att den icke vet sig möjligheter att få billiga och rimliga anspråk i avseende på genmälesrätten tillfredsställda.

Herr Bergman: Den siste ärade talaren kunde ju ha en viss rätt att taga den ståndpunkt, som han tog, med hänsyn till den erfarenhet han själv gjort i sin tidningsmannaverksamhet. Jag tror, att man utan överdrift kan påstå, att den tidning, som han redigerar, verkligen har sökt att tillämpa den riktiga grundsats, som herr Lindhagen här har velat göra gällande. Men det är å andra sidan lika säkert, att denna grundsats icke lika samvetsgrant tillämpas överallt som av den ärade talaren. Han försökte nu göra gällande, att ifall ett genmäle vägras i en tidning, kommer det in i ett konkurrentblad, kanske med kommentarer, som kunna vara obehagliga nog för den vägrande tidningen. Ja, men var god observera, att detta konkurrentblad läses av en helt annan publik, och det som är viktigt för den, som vill ha in genmälet, är naturligtvis, att detta kommer för den publiks ögon, inför vilken han blivit angripen. Det är därför en ringa tröst, om han får in det i en annan tidning. I en liten småstad, där kanske folk allmänt läser båda tidningarna, spelar detta möjligen icke så stor roll, men under andra och större förhållanden betyder det ganska mycket. Tidningsmännen själva ha nog icke så stark personlig känsla härför, ty de läsa i allmänhet alla slags tidningar, och tycka, att de på det sättet få reda på de olika synpunkterna. Men så är det icke för den stora allmänheten. Denna sida av saken synes det mig, att herr Hellberg alldeles förbisåg.

Jag ber för min del att på det livligaste få yrka bifall till reservationen för att därigenom uttrycka min sympati för det principiellt riktiga i herr Lindhagens framställning.

Herr Alexanderson: Herr Lindhagen sade, att han ansåg sig hava lika god rätt att underkänna min utredning, som jag skulle hava att hålla mig till denna utredning. Naturligtvis! Jag har icke heller ett ögonblick vänt mig till herr Lindhagen med någon hemställan, att han skulle rösta för bifall till konstitutionsutskottets förslag, utan jag har hemställt till kammaren, huruvida den skulle finna riktigt att utan att hava tagit del av den utredning, som redan föreligger — ty det har den säkerligen endast i undantagsfall gjort — om vilken utredning konstitutionsutskottet dock tyckes hava vitsordat, att den gör intryck av att vara grundlig, huruvida kammaren utan att hava tagit del av denna utredning skulle av Kungl. Maj:t begära en ny utredning i ett ämne, där det redan föreligger en sådan. Det har åtminstone icke kunnat undgå att ådraga sig min uppmärksamhet,

att de fyra medlemmar av denna kammare, vilka här hava visat sig såsom ivriga anhängare av en sådan här genmälesrätt, nämligen herrar Lindhagen, Rosén, Ljunggren och Bergman, ju äro sådana personer, som själva i all sin tid varit ovanligt livligt ute i den allmänna kampen och varit föremål för motståndarnas hugg, och säkerligen många gånger mycket fula och oberättigade hugg, och som säga sig hava på helt annat sätt än jag och andra jurister, såsom herr Ljunggren uttryckte sig känt, att här verkligen föreligger behov av en lagstiftning. Ja, jag har icke alls betvivlat, att det finnes många, som med rätt så goda skäl kunna känna behov av denna lagstiftning, men det är dock, mina herrar, bara den ena sidan av saken. Den andra är ju dock den: finns det ett gott och lyckligt sätt att tillfredsställa detta behov på lagstiftningens väg? Det är icke alla behov här i världen, som äro ägnade att rättas genom lagstiftningsåtgärder. Däremot är det många gånger som man gör försök i den vägen och bättrar ont med hälften värre.

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

Nu skola vi komma ihåg, att, såsom herr Lindhagen lade sitt sista anförande, var det tydligen ett tillfälle att propagera sina idéer, att avvärja angrepp emot den uppfattning han själv representerar, o. s. v. Det var detta han ville hava tillfälle till genom denna genmälesrätt. Men då äro vi inne på denna vidsträckta rätt, denna droit de réponse, som man har i Frankrike, denna rätt att svara över huvud taget och icke bara att beriktiga oriktiga uppgifter. Hur denna rätt verkar i Frankrike, har man på de 80—90 år, som lagen funnits, haft tillfälle att erfara. Det finns knappast något område, där rättegångarna äro så talrika, så envisa och där praxis har så omöjligt att komma till någon fix ståndpunkt som just på detta område, där det ständigt härskar en oklarhet och osäkerhet om vad som är tillåtet eller icke tillåtet, där det blir oändliga tvister med anledning av en vägran att intaga ett genmäle. Men vi skola komma ihåg, att det blir icke bara förkämpar för allmänna ideella program, som komma att få tillfälle att betjäna sig av denna genmälesrätt, utan t. ex. varje i sin konstnärskänsla eller konstnärsfåfänga sårad artist, som funnit sig förnärmad av en närgången kritik, har genast rätt att begära att få in ett genmäle för att utveckla, hur utmärkt han i själva verket har skött sig och efter vilka principer han har gått o. s. v. På samma sätt förhåller det sig på alla möjliga andra områden. Jag är övertygad om, att vi ganska snart skulle finna, att en *så* beskaffad genmälesrätt vore orimlig. Den vida mera inskränkta rätten till att bara rätta oriktiga upplysningar kunde man ju få, men där blir det nog ändå så, herr Ljunggren — ehuru herr Ljunggren icke ville taga hänsyn till vad jag nämnde — att där har man icke så mycken glädje av att få göra detta beriktigande, om man får det omedelbart efterföljt av ett förnekande från vederbörande tidningsredaktions sida, kanske till på köpet i ganska insinuant ton, av det tillförlitliga och sanningsenliga i vad man har sagt. Jag kan icke hjälpa, att jag tror, att behovet ändå kännes starkast, där det är någon rättfärdighet i det för sådana personer, som ställt sig i samhällsstriden just på det sätt, som jag tog mig friheten påpeka vara fallet med de fyra förkämparna här, och jag har för min del ingen annan tröst att ge dem än en erinran om det gamla Stockmanska yttrandet hos Ibsen, att det kan icke hjäl-

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

pas, men man skall icke hava sina bästa byxor på, då man går ut för att slåss för sanning och rätt.

Herr Hellberg: Jag vill endast säga en kort replik till min ärade vän på min egen länsbänk.

Han trodde, att jag hade förbisett, att när man får in ett genmäle i en konkurrenttidning, träffar man icke samma publik. Det tror väl ändå inte herr Bergman, att jag har förbisett. Jag har naturligtvis inte gjort det. Men jag tror, att om ett sådant genmäle också inte träffar precis samma publik, så har det i alla fall sin stora effekt. Många läsa båda tidningarna. Många, som hålla var sin tidning men bo nära varandra, få tillfälle att konferera. Och om det överhuvud taget förekommer en mängd fall, då en tidning konsekvent nekar att taga in berättigade genmälen, får denna tidning så småningom en opinion emot sig. På det sättet får den person, som obehörigen blivit angripen, i alla fall en viss grad av upprättelse. Jag tror i likhet med herr Alexanderson, att det inte är något så allmänt känt behov att få en lagstiftning på detta område; om man begagnar de resurser som finnas, kan man också nå ett relativt tillfredsställande resultat.

Herr Lindhagen: Herr Alexanderson behöver icke alls bekymra sig om mina byxor eller om vilka byxor jag har på mig vid tidningspolemik, ty jag har då icke alls några byxor på mig, inga partibyxor menar jag, utan går spritt naken.

Jag skulle emellertid vilja säga gentemot herr Alexanderson för det första, att han ville försöka suggerera kammaren att det var den franska processen, som skulle införas här. Men nu har jag yrkat bifall till reservationen, där det står »huruvida och i vad mån», och då kan man taga ett lindrigare system, som icke framkallar så många processer. Det är i alla fall här som i allmänhet att något är bättre än intet. Då blir det väl det system, som man har i Norge, misstänker jag, så att det blir den skandinaviska rättssynpunkten, som man närmast kommer att taga hänsyn till. Men vad som fordras här är i alla fall det, att principen någon gång blir fastslagen, ty man skall ju i alla fall förstå, vilken oerhörd makt ett fåtal människor ha över hela opinionen och huru de leda opinionen och därmed människorna efter sina egna sinnen. Skola de då till på köpet hava rätt att vägra att införa genmälen, såsom de göra? De dåliga genmälena tagas mycket lätt in, herr Alexanderson, men till dem, som äro nedgörande säger man helst nej, absolut nej!

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt, samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den av herr Leander m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen;

och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Om rätt till genmäle i tidningar m. m. (Forts.)

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och antages det förslag, som innefattas i den av herr Leander m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Omröstningen företogs och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;
Nej — 37.

Ang. rätt att erhålla proposition å vissa yrkanden.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 39, i anledning av väckt motion angående tillägg till riksdagsordningen om rätt för utskottsmajoriteter och enskilda riksdagsmän att vid ärendes avgörande inom kammare få proposition framställd på yrkande, som går något utöver regeringsproposition eller motion.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 146. hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta sådant tillägg till riksdagsordningen, att minoriteter inom ett utskott och enskilda medlemmar av kamrarna skulle lika väl som utskottsmajoriteter vara berättigade att vid ärendes avgörande inom kamrarna få proposition framställd på yrkande, som i rimlig, av förhållanden påkallad omfattning ginge utöver den i regeringsproposition eller väckt motion gjorda hemställan.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande under åberopande av vad däri blivit anfört hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *Hellberg, von Zweigbergk, Gullberg, Hansson* i Gårda, *Vennerström* och *Runefors*, vilka i likhet med majoriteten funnit den nu gällande ordningen otillfredsställande och velat tillstyrka riksdagen att avlåta en skrivelse till Kungl. Maj:t i motionens riktning.

Herr Lindhagen: Här har jag berört ett verkligt missförhållande, som var och en borde förstå, att det verkligen också är det.

Ang. rätt att erhålla proposition å vissa yrkanden. (Forts.)

Enligt den nya författningen behöver man icke ha väckt en särskild motion för att i utskotten kunna gå något utöver en kunglig proposition eller en motionärs yrkande, utan det har praktiskt ordnats så, att utskottet kan överskrida yrkandet i de olika framställningarna. Förr i världen, då detta icke var tillåtet och då det icke var någon begränsad motionstid, kunde man när som helst »kasta in» en motion, såsom det hette, med ett nytt yrkande. Det var särdeles vanligt åtminstone i lagutskottet, att när någon medlem i utskottet ville gå utöver ett yrkande, så begärde han tillstånd därtill, vilket merendels beviljades. Genom införandet av en viss motionstid är detta tillvägagångssätt numera omöjliggjort. För att avhjälpa detta har man berett majoriteten — »utskottet» tolkas nämligen så, att det betyder utskottets majoritet — rätt att gå utöver yrkandet, men så snart det gäller minoriteten, d. v. s. om det bara är en mindre på ena sidan, så är den sidan alldeles hjälplös. Man kan icke motionera, man kan icke få fram något nytt yrkande, som dock sakens egen natur kräver, utan man är då alldeles under isen. Nu föreslår jag i denna motion, att det skulle bli ändring i detta förhållande. Då säger utskottet, att det först och främst strider mot all praxis och all lämplighet att låta enskilda medlemmar av kamrarna göra yrkanden, som icke äro prövade av utskottet. Nu vill jag säga, att det visst icke står i strid med all praxis. Då greve de la Gardie var talman i andra kammaren, upptog han där yrkanden, även när det gällde högre anslag än som begärts i en kunglig proposition eller i en i ämnet väckt motion. Jag var själv med om ett sådant fall, då det gällde ett mycket högt belopp. Greve de la Gardie tillkallade då en del sakkunniga, som en lång stund funderade på saken framme vid talmansbordet — jag tror att det rörde Ofotenbanans inlösen eller något sådant — och i det fallet kom man till det resultatet, att ett yrkande fick framställas, fastän det gick utöver vad som yrkats i proposition eller motion. Det är ju också konstigt, att här skall debatteras, men under debatten får man icke göra något yrkande efter sin egen mening. Nu kan man säga att efter den praxis, som iakttagits av följande talmän, har denna fria yrkanderätt blivit begravd och för närvarande kan man säga definitivt.

Nu polemiserar utskottet bara emot sådana yrkanden, som en enskild riksdagsman gör i kamrarna, men fäster sig icke vid att åtminstone taga upp de yrkanden, som medlemmar av utskottet göra i utskottet och som således med den lagändring, som jag föreslagit, skulle bliva föremål för utskottets yttrande, innan de komme till kamrarna. Utskottet finner också, att den formuleringen, att man skulle få gå utöver yrkandet »i rimlig, av förhållandena betingad omfattning», är alldeles för svävande. Jag har dock icke alls föreslagit, att det skulle stå i lagtexten, utan det är naturligtvis meningen, att det icke skall gälla någon annan lagtext för minoriteten än vad som gäller för majoriteten. Det är ett sätt att komma ifrån saken som utskottet begagnar sig av ibland, men det är efter min mening icke riktigt lojalt.

Nu föreligger en reservation av åtskilliga medlemmar av utskottet, och jag ber att få yrka bifall till denna reservation.

Ang. rätt att erhålla proposition å vissa yrkanden. (Forts.)

Herr Clason: Även här föreligger ett fall där utskottet, även om det erkänt att vissa olägenheter förefinnas, dock icke funnit någon möjlighet att biträda motionärens yrkande. Jag tror, att utskottet i denna sak anfört så tillräckliga skäl, att jag icke mycket skall uppehålla mig vid frågan; jag tror, att det är tillräckligt att endast hänvisa till dem. Huvudskälet är naturligtvis det, att det icke kan vara likgiltigt för en frågas behandling inom riksdagen, om det vid kamrarnas överläggningar skulle kunna framställas ett yrkande, som aldrig varit underkastat någon som helst förberedande behandling på något håll. Jag tror, att något sådant är alldeles främmande även för andra församlingar än riksdagen, och jag tror icke minst, att det just i riksdagen skulle visa sig mycket olämpligt.

Att det skulle vara olämpligt beträffande yrkanden framställda på rak arm av enskilda ledamöter i kamrarna, tror jag av utskottet vara tillräckligt ådagalagt. Nu sade emellertid motionären nyss, att utskottet icke bemött hans framställning, i vad den avser reservationsvis framställda yrkanden. Jag vill dock påpeka, att alldeles detsamma, som gäller yrkanden av enskilda kammarmedlemmar, även gäller reservationer inom utskottet. Det är nämligen icke så, att utskottet på något sätt granskar en reservation. Det kan mycket väl hända, att en reservation framställes med ett förslag, som icke på något sätt varit underkastat någon prövning eller någon förberedande behandling inom utskottet. På det sättet skulle man på denna väg kunna komma fram till vad jag för min del måste anse vara synnerligen olämpligt, nämligen beslut i kamrarna utan förberedande granskning av förslagen. Att detta är olämpligt i anslagsfrågor, tror jag vara alldeles givet, men jag tror också att precis samma förhållande råder i lagstiftningsfrågor. Antag, att en lagtext på rak arm skulle läggas fram, som man vid första påseendet tyckte vara tämligen tilltalande. Då skulle man möjligen kunna vara benägen att gå med på den, men sammanhanget med lagstiftningen i övrigt kanske vore alldeles oklart. Antag vidare det förhållandet, att det exempelvis blir fråga om ett ämne, där man förutser, att båda kamrarna hava skiljaktiga åsikter, och att man då toge sig för att på rak arm vid kammarbehandlingen framkasta det ena yrkandet efter det andra för att öppna möjligheter för att i sammanjämkningssyfte få fram det ena eller andra beslutet i en viss riktning. Jag tror, att man på det sättet skulle komma in på synnerligen olämpliga vägar. I varje fall ber jag att få påpeka, att jag icke från någon förslagsställare i ämnet hört framläggas ens någon antydan till huru den bestämmelse skulle formuleras, som i detta fall skulle vara behövlig för att anvisa en utväg till en praktisk *begränsning* av den här ifrågasatta ändringen.

Jag skall emellertid icke upptaga tiden med att gå närmare in

Ang. rätt att erhålla proposition å vissa yrkanden. (Forts.)

på frågan, utan endast be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hellberg: Jag tror, att det är många som hava känt, att den nu rådande ordningen är ganska otillfredsställande, sedan den praxis blivit befäst, som herr Lindhagen talat om. Det blir så, att en majoritetet åtnjuter en förmån, som en minoritet, vilken kanske är bara en röst mindre, icke kan uppnå. Detta är en formalism, ett formtvång, som går för långt.

Nu har herr Clason liksom utskottet i dess helhet försökt visa, att det skulle vara förenat med faror, om man lossade på detta formtvång. Jag tycker för min del, att hans och de farhågor, som utskottet talat om, äro konstruerade. Vad först beträffar en minoritets ställning inom ett utskott, kan det naturligtvis någon enstaka gång undantagsvis hända, att en reservation framkommer, som aldrig har varit framförd i utskottet. Men detta kan också hända, även om reservationen hållit sig inom förslagets ram. Men i de allra flesta fall har naturligtvis ett förslag, som framställts inom utskottet, också där varit föremål för överläggning. Och även om ett sådant förslag skulle hava framförts reservationsvis utan att förut hava varit föremål för överläggning, och även om en enstaka medlem i en kammare skulle framföra ett förslag, som aldrig förut varit uppe i utskottet, anser jag, att konsekvenserna inte äro så betänkliga. Ty man förstår ju, att med den obenägenhet, som i allmänhet finnes inom kamrarna att godtaga en ensam motionärs förslag, skall det naturligtvis visa sig bliva en minst lika stor eller ännu större obenägenhet att taga det förslag, som uppkastats under en debatt av en enda person. Och skulle det tilläventyrs inträffa, att det förslag, som han framför, är så utmärkt och innehåller en så lycklig lösning av en viss fråga, att förslaget verkligen vinner kammarens bifall, ja, då anser jag, att det är säkerligen väl förtjänt av att få framföras. Ja, då vore det ju en ren förlust, om detta förslag inte bleve framfört.

Jag kan alltså som sagt inte se annat än att farhågorna för en reform i motionens riktning äro uppkonstruerade. Huru stor frihet som bör medges minoriteten och enskilda medlemmar att framställa förslag, ja, det bör ju närmare utredas, och vi, som reserverat oss, hava inte heller begärt mer än en utredning i motionens syfte. Till denna vår hemställan anhåller jag att få yrka bifall.

Herr Holmquist: Jag tror väl ändå, att knappast någon av kammarens ledamöter icke någon gång har känt, att ett yrkande, som är framfört av reservanter i ett utskott och som således icke enligt nu gällande ordning kunnat bliva föremål för proposition i kammaren, varit värt ganska stort erkännande, och att man många gånger man och man emellan förklarat, att det vore bra tråkigt, att icke detta yrkande kunde komma under kammarens bedömande. Jag tror, att det är en känsla, som särskilt inom utskotten varit ganska utbredd. Nu är det ju naturligtvis mycket svårt att veta, huru man skulle kunna förbinda detta med erforderlig garanti, med andra ord huru man i stort

Ang. rätt att erhålla proposition å vissa yrkanden. (Forts.)

sett skulle kunna tillmötesgå ett krav att även få upptaga icke-majoritetsyrkanden i kamrarna. Jag kan icke finna, att herr Clason med det anförande han nyss höll, träffat de riktiga skälen mot detta. Det vill i stället förefalla mig, som om man skulle kunna undvika vissa av de utav honom angivna svårigheterna och ändå gå ganska långt för att få ett bättre läge än man nu har,

Jag kan icke finna annat än att det i herr Lindhagens motion ändå ligger en kärna, som efter behörig utredning bör kunna föranleda ett förslag, som i mycket skulle tillmötesgå de uppfattningar, som jag tror vara ganska utbredda inom riksdagskretsar.

Av denna anledning ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Lindhagen: Kontrollen är lika lätt att göra för en minoritet som för en majoritet. Man kan även nu gå utöver motionens ram, därigenom att i författningen införts uttrycket: »utskottet äger avgiva utlåtande över en motion» och därigenom har man icke ansett sig begränsad till motionen, utan att man även kunde gå därutöver. Men naturligtvis får utskottet eller dess majoritet icke gå för långt utöver motionen och sysselsätta sig med något annat, såsom t. ex. jordbruksutskottet gjorde härom dagen. Kontrollen ligger däri, att talmannen anser, att det gått för långt och vägrar proposition. Däri ligger kontrollen. Således vad en utskottsmajoritet kan tillåta sig och den kontroll som ligger på den, blir precis detsamma i regel för vad en utskottsminoritet kan tillåta sig och den kontroll som ligger på den. Krångligare är icke saken. Nu är detta ett uttryck för det gamla föreställningssättet, att det är majoriteten som råder bland oss, och att minoriteten icke har någon rätt. Den utgör ett slags spartanska heloter eller vad man vill kalla det. Så orimligt är det, att man inom ett utskott ej kan väcka ett yrkande, som går utöver en propositions eller en motions ram och som är påkallat av omständigheterna, bara därför att man stannar i minoriteten med en röst mindre än majoriteten. Och fastän kanhända en stor majoritet i kammaren är för samma yrkande, skall på grund av en så oerhörd formalism denna kammarmajoritet vara förhindrad att bifalla ett yrkande, som den anser såsom en nödvändig avslutning på ett ärendes lösning, och så skall man behöva vänta till en ny riksdag för att taga detta lilla steg.

Herr Clason låtsades icke om denna punkt, som ligger bakom motionen, utan sysselsatte sig fortfarande, utan att höra på vad motionären sade, med yrkanden, som i kammaren för första gången framkommit, men aldrig varit före i utskottet. Jag skulle kunna vrida vapnet ur herr Clasons hand genom att göra ett yrkande, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga i övervägande sådan ändring i riksdagsordningen att minoriteter inom utskottet må lika väl som utskottsmajoriteter vara berättigade att vid behandlingen av utskottsförslag i kamrarna fullfölja yrkanden, som gå utöver de i regeringspropositioner eller väckta motioner gjorda hemställandena. Men jag bryr mig icke om det, ty den skrivelse reservanterna antyda

Ang. rätt att erhålla proposition å vissa yrkanden.
(Forts.)

innebär i alla fall en utredning i motionens syfte, och denna diskussion tillkännagiver enligt min mening tillräckligt klart, i vilket syfte utredningen bör gå.

Herr Clason: Jag har aldrig bestritt, att det är vissa olägenheter förenade med den nuvarande anordningen. Men om alla man skriver och begär ändring i ett så gammalt och stadgat förfaringssätt i vår riksdag som att yrkanden, som här i kamrarna skola kunna bifallas, skola vara underkastade förberedande behandling, inom utskott, måste man väl angiva några riktlinjer för, hurudan den nya bestämmelsen i denna fråga skall vara formulerad, vilken begränsning som skall finnas kvar eller om icke någon begränsning alls skall stå kvar. Herr Lindhagen talade om, att bestämmelsen borde innehålla, att man skall få framställa yrkanden som ligga »något utöver» en propositions eller motions innebörd. Vem skall bestämma, vad som menas med detta »något därutöver», när det kommer till kritan?

Man är icke heller så illa ställd för närvarande, som herr Lindhagen och hans meningsfränder vilja göra gällande. Det finns möjlighet i kamrarna att framställa yrkande om återremiss. Sker detta, kan man få en ny fråga under den förberedande behandling, som kräves för att man skall vara säker om — innan man fattar beslut — att riksdagens beslut i varje fall kommer att stå i sammanhang med lagstiftningen i övrigt, om det är en lagstiftningsfråga, och med statsregleringen i övrigt, om det är en statsregleringsfråga. Jag har icke motsatt mig tanken på en skrivelse, men jag har motsatt mig den, så länge man icke lagt fram några som helst riktlinjer för någon begränsning på denna punkt.

Vad reservationen angår vill jag därjämte påpeka att den ju icke ens innehålla någon formulering till ett skrivelseförslag. Om man skulle bifalla reservationen, vad skulle kammaren då bifalla? Är det herr Lindhagens motion, eller är det, att riksdagen skall »avlåta en skrivelse till Kungl. Maj:t i motionens riktning», och vad skall i så fall stå i skrivelsen, och vad skall stå i utskottets utlåtande, när utskottet skall formulera sitt skrivelseförslag? Om man vill ha denna fråga löst, tror jag, att det är önskvärt, att man till en annan riksdag kommer in med förslag i så god tid, att utskottet hinner pröva förslaget ordentligt och se till om man kan få ett förslag som drager upp riktlinjer för den ändring man vill ha.

Herr Kobb: Jag ber att få säga några ord med anledning av herr Clasons yttrande. Herr Clason säger, att denna fråga kan hjälpas genom återremiss. Om ett enskilt yrkande framställes i kammaren, kan man begära återremiss; men detta hjälper ju ej, om minoriteten i utskottet sedermera icke har motionsrätt att gå utanför förslagets ram. Det är två skilda frågor. Slutligen vill jag säga, att det nog är mycket olika uppfattningar, som råda inom olika församlingar om denna möjlighet att under debatten framställa ändringsförslag. Så går det t. ex. icke till i det engelska underhuset. Där kan vid tredje

läsningen framställas förslag om så grundlig omstöpning av ett föreliggande lagförslag, att man knappt kan känna igen det. Jag tror, att, om herr Clason studerade 1867 års reformbild i engelska underhuset, han skulle få en helt annan uppfattning i denna fråga än han har.

Ang. rätt att erhålla proposition å vissa yrkanden. (Forts.)

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt föreliggande yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den av herr Hellberg m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen: och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hellberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och antages det förslag, som innefattas i den av herr Hellberg m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;
Nej — 29.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 40, i anledning av väckt motion angående förslag till bestämmelser i tryckfrihetsförordningen om allmänna hederdomstolar.

Om allmänna hedersdomstolar.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 143, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till bestämmelser i tryckfrihetsförordningen om allmänna hedersdomstolar, vilka skulle äga att på ansökan eller av egen tillskyndelse uttala omdömen, huruvida uti tidning, tidskrift eller annan dylik publikation sanningspliktens, hederns, rättvisans eller billighetens krav blivit till kränkning av enskildes rätt eller skada för god samfundsanda överträdda.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på angivna skäl hem-

Om allmänna hedersdomstolar. (Forts.)

ställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Lindhagen: Som kammaren torde förstå, är det inte mitt fel, att alla mina motioner komma i en rad och så här sent på riksdagen, utan det är konstitutionsutskottet, som vållar herrarna detta besvär.

Här har nu föreslagits bestämmelser i tryckfrihetsförordningen om allmänna hedersdomstolar, vilka skulle äga att på ansökan eller av egen tillskyndelse uttala omdömen, huruvida uti tidning, tidskrift eller annan dylik publikation sanningspliktens, hederns, rättvisans eller billighetens krav blivit till kränkning av enskildes rätt eller skada för god samfundsanda överträdda. Utskottet är orakelmässigt. Det är det sista utskottet sysslar med under riksdagen, och därför har det väl ej mäktat med mera. Utskottet säger »att det genom ifrågavarande motion framlagda förslaget icke fyller de förutsättningar, vilka enligt riksdagsordningens föreskrift måste föreligga, för att utskottet skall kunna tillstyrka förslag i grundlagsfrågor». Jag förstår icke vad som menas med detta. Här föreslås bestämmelser i tryckfrihetsförordningen i ett visst syfte. Ett sådant förslag kan man väcka, om talmannen icke anser sig böra vägra proposition på detsamma, vilket icke skett.

Men så kommer det något mera reellt: »Därjämte anser utskottet, att sådana hedersdomstolar som de av motionären förordade, skulle utgöra en för den svenska rättsordningens hela gestaltning så främmande institution, att de icke rimligtvis skulle låta sig inpassas i rättsordningen.»

Här ha vi det gamla svenska juristeriet i all sin glans och prakt. Vår gamla rättsordning är så underbart inrättad att den icke kan ändras annat än i småsaker. Att få in ett nytt institut i den svenska rättsordningen är något utom ordningen! Men det är just nu tiden är kommen, då det kräves alla möjliga främmande instituter i de gamla förbrukade, utlevade och odugliga rättsordningarna. Det är meningen med motionen att lämna ett litet bidrag därtill. Det vore dock märkvärdigt. Skulle det icke finnas någon utväg för den svenska rättsordningen att på ett hyggligt sätt få ett slags hedersutslag av för ändamålet särskilt utsedda personer, om de anse, att pliktens och rättskaffenhetens grundlagar äro överträdda. Det skulle ju på ett sätt humanisera det publicistiska livet, i ganska väsentlig grad åtminstone, och det är en utväg som är möjlig, bara man vill använda densamma. Dels skulle tidningarna taga sig i akt och dels kunde det bliva mera hållning över dem, mera grundsatser. Nu är det hänsynslösa skället allt för ofta tidningarnas grundlag. Det finns ju åtskillnad; somliga göra det på ett någorlunda hyggligt sätt, andra sämre, och åtskilliga förlöpa sig oerhört. Kan man därför få ett institut, som kan bidraga till att denna gamla praxis blir förändrad, kan jag icke fatta annat än, att den svenska rättsordningen skulle må bra därav. Varför kan det icke ske? Jo, därför att det här icke är fråga om den högsta juridiken: summum jus summa injura, högsta

rätt, högsta orätt i realiteten, utan här är det fråga om en moral-lags tillämpning uti samvaron mellan medborgarna. Det är det som är omöjligt, det är det som är det nya och det är det, som aldrig kan komma i fråga!

Om allmänna hedersdomstolar. (Forts.)

Jag yrkar bifall till motionen, herr talman.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende på förevarande utlåtande endast yrkats att den i ämnet väckta motionen skulle bifallas.

Sedermera gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Om utsträckning av motionstiden i anledning av kungl. propositioner.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 41, i anledning av väckt motion om utsträckning av tiden för avgivande av motioner i anledning av regeringspropositioner.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 145, hade herr *Lindhagen* hemställt, att motionstiden för regeringspropositioner, framlagda under riksdagslopp, alldeles upphävdes och riksdagsordningens ursprungliga, välbetänkta bestämmelser i detta avseende återställdes, eller, om detta icke bifölles, att motionstiden väsentligen utsträcktes obligatoriskt i själva författningen och under alla förhållanden alltid bleve lika för båda kamrarna.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande av angiven orsak hemställt, att ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Lindhagen: Det är fortfarande konstitutionsutskottet, som besvärar herrarna, ty jag har icke begärt att få alla mina motioner i en rad på detta sätt.

Nu kan jag säga, att det här är fråga om att kunna få en rimlig motionstid, ty svenska folkets representanter hava väl icke kommit hit bara, för att man skall leka med dem, utan för att få tillfälle att sätta sig in i frågorna. Jag har i motionen tämligen utförligt redogjort för, hur oefterrättlig den nuvarande ordningen med motionstidens begränsning är, och påyrkat en återgång till den gamla välbetänkta ordningen. Jag menar nu icke alla nyväckta motioner, utan endast motioner i anledning av framlagda kungl. propositioner. Det har inträffat verkligen ett äventyr, som icke blev omnämnt i motionen, ty vi hade då ännu icke upplevat det. Men det upplevde vi vid den tidpunkten, då tiden för Kungl. Maj:ts rätt att framlämna propositioner till riksdagen utgick. Då strömmade över oss en massa propositioner, och så sade grundlagen åt oss: Väck nu motioner om allt det här inom 10 dagar! Nog är det en utsökt ordning.

Nu erkänner utskottet, att »vissa olägenheter yppats» av denna

Om utsträckning av motionstiden i anledning av kungl. propositioner. (Forts.)

anordning, men det finner dock att den tid, inskränkningarna i motionstiden ägt gällande kraft varit allt för kort för att ett slutligt omdöme om deras värde nu skulle kunna fällas. — Ja, då äro verkligen kamrarna icke klyftiga, om de icke kunna fälla ett omdöme genast. Tycker kammaren det är reson med denna översvämning och detta grundlagsbud, att motioner måste väckas inom 10 dagar? Kunna vi icke fatta detta nu: Varför icke bota missförhållandena genast innan de verkat ytterligare? Regeringen har i år framlagt en ny formulering av lagen om ensittare, därför att den som antogs i fjol var synnerligen dålig. Det är ett exempel från regeringens sida. Vid behandlingen i kamrarna nämndes visserligen, att lagen varit allt för kort tid i verksamhet, men det var därför, att man icke tyckte om själva saken. Andra kammaren beslöt en ändring, som bitträddes av en ganska stor minoritet här också.

Jag ber att få yrka bifall till motionen.

Jag har i motionen endast hemställt, att det måtte bli ändring, enär jag tror, att utskottet skulle formulera densamma. Jag ber nu att i likhet med några reservanter vid ett annat, av oss här nyss behandlat betänkande få yrka bifall till en skrivelse i motionens syfte, d. v. s. att kammaren måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag i motionens syfte.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i fråga om det under behandling varande utlåtandet annat yrkande ej förekommit, än, av herr *Lindhagen*, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i den av honom i ämnet väckta motionens syfte.

Därefter gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt samt vidare på bifall till herr Lindhagens yrkande; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. bostadsfrågan.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 24, i anledning av andra kammarens beslut över dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 7 i anledning av fem inom andra kammaren väckta motioner i bostadsfrågan.

Till andra kammarens fjärde tillfälliga utskott hade hänvisats fem inom nämnda kammare väckta motioner behandlande olika sidor av bostadsfrågan, nämligen:

nr 277, av herr *Mossberg* m. fl., som hemställt, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning, om och i vad mån det kunde anses lämpligt, att ägare av industriella företag ålades byggnadsskyldighet i av motionärerna angivet syfte, samt därefter förelägga riksdagen de förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning;

nr 304, av herr *Bäcklund*, som hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl.

Maj:t låta verkställa utredning, på vad sätt staten ensamt eller i förening med kommunerna skulle kunna ekonomiskt eller på annat sätt understödja fastighetsägare, som uthyrde tidsenliga bostadslägenheter åt barnrika familjer, samt därefter för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen i ämnet kunde föranleda; *Ang. bostadsfrågan.* (Forts.)

nr 305, av herr *Hage*, som hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, huruvida, i vilken mån och på vilket sätt ytterligare åtgärder kunde och borde vidtagas för att söka åstadkomma ett bättre ordnande av bostadstillgången inom de samhällen, där sådana åtgärder vore behövliga, samt för riksdagen framlägga det resultat, vartill utredningen kunde giva anledning;

nr 306, av herr *Andersson* i Stockholm, som hemställt om beslut att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täckes låta utreda, i vad mån och under vilka villkor staten borde bidraga till lösandet av de större städernas och industriorternas bostadsfråga medelst uppförandet av bostadshus för statstjänare, i de fall då staten på dessa platser i sin tjänst hade ett större antal arbetare eller tjänstemän anställda; samt

nr 307, av herr *Zander*, som hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning om vilka åtgärder från statsmakternas sida som borde vidtagas för åstadkommande av ändamålsenliga bostäder till de mindre bemedlade klasserna i landet samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Med anledning av ifrågavarande motioner hade andra kammarens omförmälda utskott i avgivet utlåtande hemställt, att andra kammaren måtte för sin del besluta, det riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,

dels att Kungl. Maj:t ville, efter utredning av behovet för varje särskild ort, vidtaga nödiga anstalter för åstadkommande snarast möjligt av det oundgängligen nödvändiga antalet bostäder för statsanställd personal;

dels att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, i vilken omfattning och i vilka former staten för framtiden skulle kunna sörja för sin personals bostadsförhållanden;

dels att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, huruvida och på vad sätt staten borde vidtaga åtgärder till bostadsproduktionens ökande i allmänhet, särskilt i syfte att åstadkomma ändamålsenliga bostäder åt den mindre bemedlade delen av befolkningen;

dels ock att förevarande motioner, i den mån de ej kunde genom ovanstående anses besvarade, till ingen riksdagens åtgärd måtte föranleda.

Andra kammaren hade för sin del bifallit vad dess tillfälliga utskott hemställt. Detta beslut hade delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott, vilket i nu föredragna utlåtande på anförda grunder hemställt, att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Ang. bostadsfrågan. (Forts.)

Herr von Koch: Jag skall icke många minuter upptaga kammarens tid. Jag anser mig dock böra säga ett par ord i anledning av det nu föreliggande ärendet.

Som herrarna torde hava funnit, har utskottet hemställt, att första kammaren icke skall biträda medkammarens beslut. Jag har svårt att finna tillräckliga skäl för denna hemställan. Jag fruktar, att, om det blir kammarens beslut, det kommer att tolkas som bristande intresse för bostadsfrågan i sin helhet. Jag kan icke förstå, att några verkliga skäl föreligga för att fatta annat beslut i denna fråga än det, som andra kammaren fattat. Det är visserligen sant, som utskottet säger, att de statsanställdas bostadsfråga på annat sätt genom enskilda organisationer dragits inför Kungl. Maj:ts prövning, men det är dock, mina herrar, en helt annan och betydelsefullare sak, om riksdagen nu uttalar sig i skrivelse för denna liksom övriga bostadsfrågor, som inneslutas i andra kammarens beslut.

Vad beträffar den tredje punkten i andra kammarens beslut, nämligen hemställan om bostadsproduktionens ökande i allmänhet, tror jag, att detta är ett område så omfattande, att de så kallade sakkunniga, som huvudsakligen tillsatts för att åstadkomma en hyresstegringsskatt, knappast ha anledning att upptaga hela denna stora fråga till behandling. För min del tror jag, att bostadsfrågan hör till dem, som under de närmaste åren komma att tilldraga sig den allra största uppmärksamhet hos statsmakterna. Man har ju sett i andra länder, England och Tyskland t. ex., att denna fråga beretts det främsta rummet i fråga om sociala rekonstruktionsåtgärder. Jag kan nämna att i England föreslagits att genom statens och kommunernas medverkan skulle uppföras bortåt fyra hundra tusen à fem hundra tusen nya hus, och den hjälp staten därvidlag lämnar skulle icke bestå av hjälp, av det slag, som i vårt land lämnas genom bidrag till själva bostadsanskaffningen, utan hjälpen avser att under övergångstiden, medan den svåra tiden råder, lämna bidrag för att minska den förlust av bostadsuthyrning som uppstått innan skälig hyra pålagts lägenheterna. Detta är en ny princip, om vilken man kan diskutera, men den är så pass betydelsefull, att det förefaller mig, att även denna fråga torde bli föremål för närmare uppmärksamhet. Vi hava i själva verket många stora och betydelsefulla utvecklingslinjer att taga vara på från utlandet, när det gäller att råda bot på vår svårartade bostadsfråga. Det framgår, att man i utlandet vill underkasta sig oerhörda uppoffringar för att främja denna frågas lösning, och det är därför som jag, herr talman, ehuru jag naturligtvis har föga förhoppning att lyckas övertyga kammaren, då ett enhälligt utskott yrkat avslag på medkammarens beslut, som ett uttryck för riksdagens önskan att man bör göra vad som kan göras för att föra bostadsfrågan framåt och för att visa, att det i denna kammare finnes personer, som önska och hoppas, att åtgärder så snart som möjligt måtte vidtagas för att befrämja bostadsanskaffningen, skall be att få yrka, att denna kammare måtte biträda medkammarens beslut.

Herr Öhman: Jag är alldeles säker om att vi alla äro ense därom att bostadsfrågan är en av våra mest viktiga och brännande frågor för närvarande. Men å andra sidan tror jag, att man måste medgiva, att knappast någon annan fråga i lika hög grad som denna på senare tid varit föremål för övervägande och utredning. Den har varit föremål för utredning av den stora bostadskommissionen, av särskilt tillkallade sakkunniga inom civildepartementet, av svenska stadsförbundets bostadsbyrå, av socialstyrelsen och vid kongresser som svenska stadsförbundet anordnat. Man kan således säga, att denna fråga i alldeles särskilt hög grad varit föremål för vederbörandes uppmärksamhet, och jag tror, att man med utskottet kan vara förvissad om, att Kungl. Maj:t i denna fråga icke lärer underlåta att föreslå några åtgärder, som kunna vara ägnade att befordra bättre förhållanden på detta område. Oaktat detta skulle utskottet föreställer jag mig, gärna varit med om att besluta en sådan skrivelse som här är ifråga, därest ej för utskottet i nu förevarande fall alldeles särskilda förhållanden förelegat, som gjort, att man måste betrakta denna skrivelse som en överloppsgärning. De två först punkterna i andra kammarens beslut äro redan föremål för behandling av särskilda sakkunniga inom civildepartementet. Dessa sakkunniga, som bestå av borgmästaren Jakob Pettersson, t. f. byråchefen i socialstyrelsen Bergström och t. f. landskamreraren Vijkman tillkallades i slutet av förra året för att såsom sakkunniga inom departementet biträda med utredningen på bostadsfrågans område, sedan den stora bostadskommissionens arbete upphört. Dessa punkter äro ord för ord lika med den framställning, som i början av detta år av svenska stadsförbundets bostadsråd ingavs till Kungl. Maj:t och av Kungl. Maj:t hänvisades till dessa sakkunnigas behandling. Under sådana förhållanden har utskottet icke kunat undgå att finna det onödigt att riksdagen skulle skriva i samma sak.

Ang. bostadsfrågan. (Forts.)

Beträffande den tredje och sista punkten i andra kammarens beslut avser den att hemställa att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, huruvida och på vad sätt staten bör vidtaga åtgärder till bostadsproduktionens ökande i allmänhet, särskilt i syfte att åstadkomma ändamålsenliga bostäder åt den mindre bemedlade delen av befolkningen.

Nu förhåller det sig emellertid så, att departementschefen ställt i utsikt just en sådan utredning, som här är fråga om. Uti hans yttrande till det statsrådsprotokoll, som hör till den kungl. propositionen om statsunderstöd för uppförande av bostadslägenheter säger nämligen statsrådet — ja, först talar han om att det är en olämplig form för bidrag, denna statssubvention utan återbetalningsskyldighet och tillsättandet av de tre sakkunniga jag nyss omnämnt — och sedan säger han:

Då det knappast torde kunna förväntas, att något på förenämnda sakkunnigas utredning grundat förslag till ågärder i syfte att på mera varaktigt sätt främja bostadsproduktionen hinner underställas innevarande års riksdag, synes det önskvärt att anslag för ifrågavarande ändamål äskas jämväl av innevarande års riksdag.

Ang. bostadsfrågan. (Forts.)

Således ställer departementschefen i utsikt förslag om utredning av precis samma innebörd, som avses i tredje punkten i andra kammarens beslut, och det är därför naturligt att utskottet ansett onödigt, att riksdagen skulle skriva till Kungl. Maj:t. För övrigt, om riksdagen skulle skriva i denna sak, är det mycket möjlig, att det komme att medföra, att Kungl. Maj:t funne sig föranlåten att överflytta själva utredningsarbetet från dessa sakkunniga till en stor och vidlyftig kommission eller kommitté, och huruvida arbetet komme att vinna på en sådan anordning kunna meningarna vara delade om.

Till slut vill jag för dem, som till äventyrs önska biträda andra kammarens beslut påpeka, att andra kammarens utskottsmotivering innehåller en del uttalanden, som jag tror att icke många i denna kammare utan vidare vilja skriva under. Så till exempel säger detta utskott följande: Utskottet skulle för sin del dock vilja framhålla, att kommunerna borde kunna erhålla en än mera aktiv roll uti bostadsproduktionen än socialstyrelsen synes vilja tilldela dem. Erfarenheten torde nämligen mer och mer bestämt komma att visa, att kommunerna själva i vissa fall måste bygga bostadshus.

Och vidare har utskottet vid behandlingen av herr Hages motion givit sitt förord åt en anordning med ransonering av bostadslägenheter som är en nödfallsutväg. De exempel som nu anförts innehålla saker, som jag icke tror många i denna kammare vilja vara med om.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Då tiden nu var långt framskriden och många talare begärt ordet i fråga om nästföljande ärende på föredragningslistan, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att till aftonsammanträdet uppskjuta behandlingen av sagda ärende och det sista på föredragningslistan upptagna utlåtandet.

Anmäldes och godkändes

riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse nr 202, till Konungen angående vidtagande av åtgärder för att på bästa sätt främja skolans karaktärsfostrande verksamhet;

statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 273, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att för beredande av lokaler åt rikets allmänna kartverk inköpa fastigheten nr 3 i kvarteret Eken med adressnummer 4 vid Engelbrektsgatan i Stockholm m. m.;

nr 274, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående för-

höjning av det ordinarie reservationsanslaget till arvoden åt extra länsnotarier m. m.; samt

nr 275, i anlednig av Kungl. Maj:ts proposition angående inhämtande av riksdagens medgivande, att vissa ersättningsbelopp må få utbetalas av anslaget till tullverket; ävensom

bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 286, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneregleringen under år 1919 för vissa befattningshavare å ordinarie stat inom den civila statsförvaltningen ävensom angående förstärkning av de till avlönande av vissa extra befattningshavare inom samma förvaltning samt till vikariatsersättningar m. m. anvisade medel, i vad den angår pensions- och indragningsstaterna.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 64, angående personlig professur åt observatorn E. H. von Zeipel;

nr 65, angående förslag till lag innefattande ändring i 2 kap. 3 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom;

nr 66, angående lag om fortsatt tillämpning av lagen den 28 juni 1918 med vissa bestämmelser mot oskälig arrendestegring m. m.;

nr 67, angående lag om inskränkning för viss tid i rätten att överlåta fast egendom;

nr 68, angående lag om ändrad lydelse av 6 kap. 11 § i lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad;

nr 69, angående förslag till hälsovårdsstadga m. m.;

nr 70, angående val av en deputerad att jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen med Konungen överlägga;

nr 71, angående val av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret ävensom suppleanter för dessa;

nr 72, angående förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete;

nr 73, angående förslag till lag om skyldighet i vissa fall att vid flottled anordna härbärgen åt flottningsarbetarna;

nr 74, angående lag om statsdepartementen;

nr 75, angående förordning om ändrad lydelse av 5, 12 och 23 §§ i stadgan om skjutsväsendet den 22 juni 1911 m. m.;

nr 76, angående ändrade föreskrifter i fråga om den ort, där vinst genom försäljning av fastighet skall taxeras till bevillning;

nr 77, angående höjning av stämpelavgiften för spelkort;

nr 78, rörande förordning angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m.;

nr 79, angående tillfällig höjning av postavgifterna m. m.;

nr 80, angående förslag till förordning om spritdrycksaccis m. m.;

nr 81, angående förslag till förordning angående försäljning för

vissa ändamål av odenaturerad sprit, framställd ur avfallslut vid sulfitcellulosatillverkning m. m.;

nr 82, rörande förordning om ändrad lydelse av §§ 3, 7 och 12 i förordningen den 13 december 1912 angående tullrestitution i vissa fall vid återutförsel av utländsk vara;

nr 83, angående förslag till förordning om rätt för kommun att upptaga särskild avgift vid vissa offentliga nöjestillställningar;

nr 84, angående lag om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen om landsting den 21 mars 1862;

nr 85, angående vilande förslag till ändringar i grundlagarna;

nr 86, angående lag om ändrad lydelse av §§ 66 och 68 i lagen om val till riksdagen;

nr 87, angående förslag till lag om fortsatt tillämpning under år 1920 av bestämmelser om överlåtelse av äkta makes kommunala rösträtt å den andra maken;

nr 88, rörande förordning om vissa ändringar i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

nr 89, angående dels lag om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning m. m., dels lag om ändrad lydelse av §§ 1, 8, 11, 21, 23 och 35 i förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd;

nr 90, angående förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område; samt

nr 91, angående förslag till lag om inskränkning för viss tid i rätten att bortföra stråfoder m. m.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avsättning å 1920 års riksstat för tillfällig löneregleringen under år 1920 för vissa befattningshavare å ordinarie stat inom den civila statsförvaltningen ävensom för förstärkning av de till avlönande av vissa extra befattningshavare inom samma förvaltning samt till vikariatsersättningar m. m. anvisade medel;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts i statverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till riksdags- och revisionskostnader;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till räntor å statsskulden;

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande för år 1920 av anslag för avbetalning å statsskulden; samt

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om ställande till Kungl. Maj:ts förfogande av medel att i fall av behov tagas i anspråk å tid, då till följd av riksdagens fortvaro de i 63 § regeringsformen omförmälda kreditiv icke få lyftas;

bankoutskottets memorial:

nr 82, angående användande av riksbankens vinst för år 1918;

nr 83, angående instruktion för nästa riksdags bankoutskott; och

nr 84, angående ersättning åt av utskottet vid handläggning av vissa ärenden anlitade biträden;

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 20, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande åt behövande änkor av understöd utav allmänna medel för underhåll och uppfostran av deras barn; samt

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 26, i anledning av andra kammarens beslut över dess tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 11 i anledning av herr Röings motion, nr 202, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående omarbetning av gällande järnvägstrafikstadga; och

nr 27, i anledning av andra kammarens beslut över dess tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av herr Normans m. fl. motion, nr 404, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 355, angående anslag till lantmäteriväsendet m. m.

Kammaren åtskildes kl. 4,37 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.